

UBBHF 439.82721 lar

Elv. 3

DR AMUND B. LARSEN :

KRISTIANIA BYMÅL

VULGÆRSPROGET MED HENBLIK PÅ
DEN UTVUNGNE DAGLIGTALE

UTGIT AV BYMALSLAGET

KRISTIANIA
I KOMMISSION HOS CAMMERMEYERS BOGHANDEL
1907

75d218343

52023

Grøndahl & Søns bogtrykkeri.

Forord.

I nærværende arbeide beror uttalelsene om selve vulgærsproget på opplysninger som jeg har skaffet mig særlig for dettes skyld. For den aller største del har jeg fundet mine hjemmelmænd blandt straffanger på en strafanstalt i Kristiania, idet jeg har valgt sådanne hvis fortid gav grund til at anta at de kunde vulgærsproget godt. Den slags ting som ikke kunde erfares gjennom dem, har jeg især forvisset mig om gjennom folkeskolelærerne J. Johannessen, H. Kulsrud og P. Kviberg og allermest ved cand. mag. B. Engebrigtsen, som fremfor nogen anden har hjulpet mig ved at støtte mig i kritikken av de andre kilder og ved at utfylde huller i deres meddelelser. Jeg avlægger herved disse herrer min hjertelige tak for deres bistand.

Efter den måte hvorpå min kundskab er erhvervet, er der ingensomhelst mulighet for, at dialekten i dette skrift kunde bli fremstillet med jævn utførlighet i alle henseender. Det er sandsynlig, at jeg har hat lettere for at få tak i dialektens forhold til sådanne fænomener der tidligere har ligget mig nær som født oplænding og som forsker i de egentlige hygdemål, end i dens beskaffenhet i andre henseender. Som jeg også i selve teksten har bemærket, er målet sammensat av så mange forskjellige bestanddele og disse kan være således fordelt på forskjellige kredse, at det idelig hænder, at en fuldt sikker form fornægtes av en mand hvis kyndighet i dialekten er utvilsom. Mens det derfor vil være yderst almindelig, at en form som dette skrift burde nævne,

ikke er nævnt, er det vel forholdsvis sjelden at en form her er bymålet tillagt helt med urette.

For ikke at bruke meget plass og mange ord om ting som her er uvæsentlige, har jeg jævnlig tillatt mig fuldt bevidste uegentligheter, når jeg trodde de ikke kunde skade forståelsen hos nogen; som et av de mest iøinefaldende eksempler herpå skal jeg nævne, at adverbierne s. 117 ff. omtales først blandt de ordklasser som ingen høining har, medens jeg på samme sted fortæller at endel av dem høies — kompareres — på den og den måte.

Jeg må beklage at retskrivningen i flere henseender er blit meget vaklende. Trykningen er foregått på en tid da det netop var under overveielse hvilke reformer der skulde medtas i den nye offisielle retskrivning. Boken har derfor været nødt til at ta et eller andet standpunkt til forskjellige reformer hvor jeg selv aldeles ikke hadde nogen mening om reformen for øieblikket burde optas eller ikke, og de vanskeligheter som dette har voldt korrekturlæsningen, er ingenlunde beseiret.

Den medgivne sprogprøve er bearbejdet efter én som er optat i Hægstad og Skards »Af Litteraturen før 1814«.

Forat man lettere skal kunne gjenfinde ord hvis form i målet man kunde ha lyst til at undersøke, tilføier jeg en ordliste. Jeg har ikke anset det for praktisk at gjøre den helt fullstendig, heller ikke at opstille opslagsordene i nogen bestemt sprogform, men bruker snart (og oftest) en normalisert fællesnorsk, snart en normalisert østnorsk og snart en skriftsprogform til opslagsord.

Nordstrand i juli 1907.

Dr. Amund B. Larsen.

Indhold.

Lyd og Lydbetegnelse.

	Side
Kap. 1. Vokalene	1—5
§ 1. Vokaltegnene	1
§ 2. Vokalenes dannelse	3
Kap. 2. Konsonantene	5—9
§ 3. Konsonanttegnene	5
§ 4. Konsonantlydernes dannelse	7
Kap. 3. Betegnelsen for blomstændigheder ved uttalen	9—10
§ 5.	9

Oversigt over sprogutviklingen inden talesproget i Kristiania.

Kap. 4. Bymålets oprindelse	10—19
§ 6. Dansk uttalt med norsk lydssystem	10
§ 7. Alfabetets indflydelse på uttalen	12
§ 8. Konvergens mellem stedets dialekt og den norske uttale av dansk	13
§ 9. Virkningen av sprogblanding	14
Kap. 5. Vulgærsproget	15—25
§ 10. Forhold til de norske dialekter	15
§ 11. Forhold til den utvungne dagligtale	17
§ 12. Nydannelser under sprogblanding	18
§ 13. Fordoms middelstandssprog i modsætning til dialekten	19

VI

	Side
§ 14. Fordums middelstandssprog i motsætning til rent dansk talesprog	22
§ 15. Nutidens middelstandssprog	24
Kap. 6. Den dannede dagligtale	25—32
§ 16. Folkelige sprogfænomener utbredt opad gennem børnene	25
§ 17. Lån fra fjernere landsdele	28
§ 18. Forhold til vulgarismerne	30

Lydlære.

Kap. 7. Aksentforhold	30—36
§ 19. Almene hovedregler	30
§ 20. Særegne tilfælde	33
Kap. 8. Kvantitet	36—37
§ 21	36
Kap. 9. Sproglydenes beskaffenhet	38—41
§ 22. Alment	38
§ 23. Vokaler	38
§ 24. Konsonanter	39
Kap. 10. Sproglydenes forekomst under svak aksent . 41—53	
§ 25. Slap e-lyd utviklet av oldn. konsonant (svabhakti)	41
§ 26. Overvægt og likevægt med åpen 2den stavelse	42
§ 27. Konsonant i 2den stavelses efterlyd	49
§ 28. Vokal i lukket 2den stavelse	50
Kap. 11. Sproglydenes forekomst i fuldvægtig stavelse 53—81	

Vokaler.

§ 29. <i>ā</i> og <i>ǣ</i>	53
§ 30. <i>ē</i>	54
§ 31. <i>e</i>	56
§ 32. <i>i</i> og <i>ī</i>	57
§ 33. <i>•</i> og <i>ō</i>	57
§ 34. <i>ū</i> og <i>ǔ</i>	59
§ 35. <i>ȳ</i> og <i>ȝ</i>	59
§ 36. <i>æ</i> og <i>ǣ</i>	60
§ 37. <i>ǣ</i> og <i>ǣ</i>	61

VII

	Side
§ 38. <i>ø</i>	62
§ 39. <i>ö</i>	62
§ 40. <i>æ</i> og <i>ǣ</i>	63
§ 41. <i>œ</i> og <i>œ</i>	63
§ 42. <i>å</i>	63
§ 43. <i>q</i>	64

Diftonger.

§ 44. Alment	64
§ 45. <i>äu</i>	66
§ 46. <i>œi</i>	66
§ 47. <i>æi</i>	67

Konsonanter.

§ 48. Konsonantsvækkelse i fuldvægtig stavelse	67
§ 49. Konsonantassimilasjoner	69
§ 50. Kakuminalers opprindelse og forekomst	70
§ 51. »Bløte« og »hårde« konsonanter	76

Formlære.

Kap. 12. Verbernes bøining	81—102
§ 52. Indledning	81

Den stærke bøining.

§ 53. Alment	84
§ 54. 1ste række	85
§ 55. 2den —	86
§ 56. 3dje —	88
§ 57. 4de —	90
§ 58. 5te —	91
§ 59. Redupliserende verber	92

Den svake bøining.

§ 60. Verber med kort rodstavelse (likevægtsverber) i a-bøiningen	93
§ 61. Verber med lang rodstavelse i a-bøiningen	94
§ 62. Verber med kort rodstavelse i i-bøiningen	95
§ 63. Verber med lang rodstavelse i i-bøiningen	97
§ 64. Verber med vokal i utlyden	98
§ 65. Uregelmæssige verber	102

VIII

	Side
Kap. 13. Substantivbøiningen	102—107
§ 66. Hankjøn	102
§ 67. Hunkjøn	104
§ 68. Intetkjøn	105
Kap. 14. Adjektivbøiningen	106—110
§ 69. Deklinasjon	106
§ 70. Komparasjon	107
Kap. 15. Pronomenernes bøining	110—117
§ 71. Personlige pronomener uten kjønnsbøining	110
§ 72. Personlige pronomener med kjønnsbøining	112
§ 73. Påpekende pronomener	115
§ 74. Eiendomspronomen	116
§ 75. Resiproke pronomener	116
§ 76. Spørgende pronomendr	116
§ 77. Relative pronomener	116
§ 78. Ubestemte pronomener	117
Kap. 16. Talord	117
§ 79. Grundtal	117
§ 80. Ordenstal	117
Kap. 17. Ubøiede ordklasser	117—118
§ 81. Adverbier	117
§ 82. Præposisjoner	119
§ 83. Konjunksjoner	119
Sprogprøve	119—121
Ordliste	122—131

Forkortelser og tegn.

adj. — adjektiv.	flert. — flertal (pluralis).
adv. — adverbium.	F. & T. — Falk og Torp: Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog. Kr.a 1906.
akk. — akkusativ.	gr. — grund.
Ark. f. n. Filol. — Arkiv for nordisk Filologi.	Hall. — Hallingdal.
alm. — almindelig.	Hard. — Hardanger.
bl. a. — blandt andet.	Hedem. — Hedemarken.
best. — bestemt.	ind. — indikativ.
dat. — dativ.	inf. — infinitiv.
Dgl. — den dannede dagligtale.	intr. — intransitivt.
DN. — Diplomatarium Norvegicum (siteres efter bind og side).	isl. — islandsk.
egtl. — egentlig.	Jarlsb. — Jarlsberg.
ekspl. — eksempler.	KDgl. — Kristiania dannede dagligtale.
engl. — engelsk.	kons. — konsonant.
ent. — ental (singerlaris).	KVlg. — Kristiania vulgærsprog.
europ. — europæisk.	Larv. — Larvik.
f. — femininum (hunkjøn).	lign. — lignende.
f. (efter sidetal) — og følgende side.	m. — maskulinum (hankjøn).
Falk & Torp — Falk og Torp: Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog. Kr.a 1906.	N. Gudbr. — Nordre Gudbrandsdalen.
Fam. Kielland — Axel Kielland: Familien Kielland. Chr. 1897.	nom. nominativ.
f. eks. — for eksempel.	nordenfj. — nordenfjeldsk.
fem. — femininum (hunkjøn).	N. S. Optegn. — Nils Stubs Optegnelsesbøger fra Oslo Lagthing 1572—1580. Chr.a 1895.
ff. (efter sidetal) — og følgende sider.	ntr. — nøitrum (intetkjøn).
	o. fl. — og flere.

oldn. — oldnorsk.
 opl. — oplandsk.
 opr. — oprindelig.
 part. — partisipium.
 partis. — partisipium.
 pers. — person.
 plur. — pluralis (flertal).
 pol. — polsk.
 pron. — pronomén.
 præs. — præsens (nutid).
 præt. — præteritum (fortid).
 pt. — præteritum (fortid).
 refl. — reflexiv.
 russ. — russisk.
 s. — se.
 s. — side.
 Schøning — Gerhard Schøning:
 Reise gjennem en Deel af Norge.
 Kb.havn 1778.
 sedv. — sedvanlig.
 smlgn. — sammenlign.
 Sol. — Soler.
 subst. — substantiv.
 sv. — svak.
 S. Trondhjem — Søndre Trond-
 hjem.
 S. Østerd. — Søndre Østerdalen.
 trans. — transitivt.

ubest. — ubestemt.
 utt. — uttalt.
 v. — verbum.
 vestl. — vestlandsk.
 Vesttelem. — Vesttelemarken.
 vok. — vokal.
 Vlg. — Vulgærsproget.
 V. Telem. — Vestre Telemarken.
 væstl. — væsentlig.
 østerd. — østerdalsk.
 østl. — østlandsk.
 årh. — århundrede.
 * foran et ord betegner, at man
 ikke har bevis for at en såly-
 dende form har været til, men
 at den antas efter former som
 kjendes fra senere tider.
 > betegner, at den foregående ord-
 form gik over til den efterføl-
 gende.
 < betegner, at den foregående ord-
 form er opståt av den efter-
 følgende.
 : betegner i forhold til. sammen-
 lignet med.
 Om de tegn som blot gjelder uttale,
 se s. 1—10.

Trykfeil og rettelser.

- S. 9 l. 3—2 f. n. står: tonelagstegnet står i utlyden, skal
 være: tegn for tostavelsestonelag
 står efter vokalisk utlyd.
- 31 -	3 f. n. —	<i>bō'na</i>	skal være	<i>bon'a</i>
- 37 -	11 f. n. —	<i>næra</i>	— —	<i>nāra</i>
- 48 -	14 f. o. —	hette, <i>hetta</i>	— —	<i>hetta</i> hette
- 49 -	11 f. o. —	<i>fäli</i>	— —	<i>fäti</i>
- 49 -	3 f. n. —	* <i>hoð</i> > * <i>hot</i>	— —	* <i>hoð</i> < <i>hot</i>
- 56 -	6 f. o. —	<i>jikk</i>	— —	<i>jikk</i>
- 59 -	12 f. o. —	oldn. <i>u</i>	— —	oldn. <i>u</i>
- 61 -	15 f. n. —	<i>mjäť</i>	— —	<i>mjäť</i>
- 62 -	3 f. o. —	<i>ö'arst</i>	— —	<i>ö'arst</i>
- 64 -	14 f. n. —	<i>kommi</i>	— —	<i>kommi</i>
- 65 -	11 f. o. —	ø utgår		
- 70 -	6 f. o. —	<i>ā'an</i>	— —	<i>ā'an</i>
- 79 -	16 f. n. —	<i>vonna</i>	— —	<i>vonna</i>
- 80 -	9 f. o. —	<i>möt m.</i>	— —	<i>möt n.</i>
- 83 -	7 f. n. —	<i>drekkanas</i>	— —	<i>drekkanas</i>
- 85	efter l. 10 f. n. skal indsættes: <i>rwa r'w'ar ræw r'wi</i>			
- 87	som l. 5 f. o. skal indsættes: <i>šyta šyt'ar šæwt šyti</i>			
- 87 l. 8	f. o. står:	<i>jū'ar</i>	skal være	<i>jū'ar</i>
- 97 -	1 f. n. —	<i>stæika</i>	— —	<i>stæika</i>

Lyd og lydbetegnelser.

Foreløbig redegjørelse s. 1—10.

Kap. I. Vokalerne¹⁾.

§ 1. Til den nøiagtigere lydnotering anvendes i dette arbeide prof. J. Storms norske lydskrift, forstørstedelen en almindelig kursivskrift, hvor der er benyttet forskjellige bitemn for at karakterisere de finere nyanser som kan findes av en enkelt blandt de lydenheter de almindelige alfabet har. Derimot anvendes en antikvaskrift til at sitere en skrivemåte som foreligger i mere eller mindre almen bruk fra nutid eller fortid.

Vokaltegnene i Storms lydskrift er:

a, middelshøi a, alm. østlandsk i **ja**, **takk**.

a, dypeste a, svensk a i **mat**, **ja**, og i Solør, Hedem. og Stavangereggen.

á, høi a, dansk, samt svensk og ofte vestnorsk i **mann**.

ä, mellem *æ* og *á*, engelsk a i **man**, østnorsk *älla*, *ställa*.

u, engl. u i **but**; mellemlid mellem a, á og ö; *kv* kul, *fv* folk, Sol. *vlla* N. Smål.

å, alm. norsk lukket å i *gå*; sjeldnere i *grått*, *åtta*.

å, den engelske å-lyd i **law**, også i Sætersdalen og Vesttelemarken.

¹⁾ Væstl. efter Storm Kortere Ordliste s. 11—12.

- e, lukket e i *fē, trē, ett.*
 é, hævet e (mellem e og i): V. Telem. *trē.*
 e, åpen e i **hest, mæn** (i vulgærsproget i Kristiania sedv. meget nær kort e).
 ə, dunkel, slapt udtalt e, alm. østl. *vīsə, līkə, hūs'ə; səu sau.*
 ə, østerdalsk dypere varietet av ə; tønsetsk *fəšk* fisk.
 i, lukket i i **is, vid, vidd.**
 i, åpen i i dansk og vestlandsk **fisk**, engl. **fish**, alm. i tvelyden **ei**, f. eks. i *neɪ.*
 i, mellemlid av i og y: *sīt* syl, Hall., Solør; i tvelyden **oi**: *höi.*
 i, tilbaketrasket i, russ.; pol. **y**: Meldalen *trī mīl.*
 o, alm. nordisk lukket o i **god, sko.**
 o, europæisk (tysk) lukket o, mellem o og å, i tysk **gross, Sohn.**
 o, åpen å, europ. åpen o, tysk **Gott**, svensk **blott**, også østnorsk (f. eks. omkring Kristiania) **godt**; her også adj. **gråt** sedvanlig udtalt *grøtt.*
 ö, i en mængde dialekter »åpen« eller »fremskutt« o, mellemlid av o og ö: *gött*; ligner fransk o i **dot, botte.**
 ö, en dypere, mere labial form av den samme, mere en mellemlid av o og ø, f. eks. i Tønset *dō sō død sau.*
 u, alm. østnorsk lukket u i **hus.**
 u, europæisk (tysk, dansk) u i **hus, du**, mellem u og o.
 u, slap u, mellem u og ø, men nærmere den første; tildels østl. i *stünn stund, hūska, vīkü; sæu.*
 ü, svensk lukket u i **hus**, mellem u og y: *hūs* Solør.
 y, lukket y i **ny, by, lyse.**
 y, rund fransk y i **su**; N. Gudbr. og Vesttelem. *syl.*
 y, åpen y, henimot ø, vestl. *systər*; vel ofte i tvelyden **øy**: *höy.*
 æ, bred æ i østl. **lære** samt i bokstavens navn.
 ø, lukket ø i *sət*, ofte i *sött.*

ö, åpen ø i *öks, fjött*, alm. *sött.*
 ø, dyp ø i østl. **før, dør.**

œ, mere labial form av ø, nærmer sig ö: *hœt* hul.

§ 2. »Vokalerne skapes enten over tungeroten (»bakre vokaler«), tungeryggen (»blandede«) eller tungespidsen (»fremre«). At vokalen skapes her, vil sige, at det er denne del av tungen som danner det fremtrædende punkt hvorover luften fra lungerne stryker på veien ut gjennom munden; uttaler man i og o efter hinanden, føler man let, at der ved i er stramning i tungespidsen, og at den for øieblikket er det viktigste tungeparti, ved o trækkes hele tungen tilbake, spidsen falder uvirksom ned, og spændingen føles i tungeroten. Dette gir den horisontale inndeling. Den anden, den vertikale, beror på tungens høide: de tre trin man føler tungen falde igjennem når man uttaler rækken i—e—æ, viser sig at være hovedstillinger, som sprogene fortrinsvis har valgt ut av den uendelige mængde, og gjenfindes derfor ved de »bakre« og de »blandede«, smlgn. senere om (europæisk) u, o, å. Enhver av de herved fremkomne vokaler kan labialiseres o: uttales med rundede læber (»rounding«); man gå f. eks. fra i til y, fra e til ø osv. Endelig kan hver vokal åpnes ved slappere tunge- og mundstilling; herved fremkommer distinksjonen mellem »narrow« (som e i norsk *pæn*) og »wide« (e i norsk *pæn*)¹⁾.

Efter de ovennævnte inndelingsgrunde kan vokalerne i østlandsk indordnes på følgende måte i et sjema:

¹⁾ Efter K. Brekke, Dansk-norskens lydlære, s. 6 f.

		Med læberunding		
		Blandede (mellemvokaler)	Bakre	Fremre
Høie	»narrow«	i stāi	u	y ny
	»wide«	ɨ nei		ɥ
Midtre	»narrow«	e trē	o gō o	ø sāt
	»wide«	ə mappə	å gō å	ö sött
Dype	»narrow«	æ læra	ā gå	æ hæra
	»wide«	ä fært	ø stl. gøtt	ø hæra

Dog er der navnlig to omstændigheder som gjør den sjematiske opstilling litt unøiagtig. For det første kan forskjelligheten mellem »narrow« og »wide« vokaler ikke

med fuld sikkerhet gjennemføres i alle tungehøider; på de pladse i ovenstående sjema hvor jeg ikke har sat en punkteret linje gjennom ruten, vil jeg ikke hævde at der hersker en sådan forskjjel, men nogen anden. Og dernæst det, at flere av de vokaler som har læberunding, nemlig å, o, u, y, i de nordiske sprog sedvanlig optræder i varieteter som avviger fra de almindelige europæiske (å, o, u, y), og det er nærmest disse sidste som indtar de foran omtalte, i de fleste sprog herskende, hovedtrin i sjemaets pladser; vor å og vor o ligger høit, navnlig er læberundingen mere end almindelig stærk, vor u er ikke som u en »bakre« vokal, og vor y har mistet meget av sin læberunding; ingen av disse er typisk for sin plads i sjemaet.

Kap. 2. Konsonanterne.

§ 3. De for østnorske måls behandling viktigste konsonanttegn i Storms lydskrift, er følgende¹⁾:

b, alm. b i bu, stabbe.

d, alm. d i du.

ɖ, supradental d (mot gummene), østl. dannet bymål
hā du, hār du har du.

ɗ, tyk (kakuminal) d, tilbaketrukket mot ganehvælv, østl. sedv. hārɖɖ hærɖɖe, hār du har du.

[ɖ], palatal d (sammensmeltning med j); oplandsk og nordenfjeldsk ɖɖ, ɖɖ od; vestl. liɖɖja ligge].

[ð, åndende ð som i oldn. og isl., engl. the, tildels søndmørsk tið tid, bið hie].

f, alm. f i fā, skaffē.

g, alm. g i gā, god.

[ɣ, åndende g, østerd. og nordenfj. dāɣ, skōɣ, haɣɣ'əl].

[ɣ̣, labial åndende g, østerd. o. fl. dāɣ̣, haɣ̣ɣ̣'əl; en forbindelse av ɣ og w].

¹⁾ Væsentlig efter Storms Kortere Ordliste s. 13—15.

h, alm. åndelyd i *hār*; foran *l*, *n* og *r* betegner tegnet, at den følgende konsonant ikke skal uttales med stemme, men med pust.

j, alm. *j* i *ja*.

k, alm. *k* i *kar*.

ķ, åndende palatal *k*, = stemmeløs *j*, tysk *ich*-lyd; sedv. østlandske *bikkja* bikkje, hund.

č, forkortelse av *tk*, eller av mellemlyd mellem *t* og *k* med følgende stemmeløs *j* i vestl. *bikkja*, *bakkje*, tildels også *ščera*.

l, almindelig *l* i *land*;

hl, pustet (stemmeløs) *l*, østl. *vehlø* vesle, lille, nordenfj. *sahlt* salt.

l̥, supradental *l* (mot gummene), østl. dannet bymål *kā*, *kār̥* Karl.

l̥, kakuminal *l* (mot ganehvælv), østl. *njærlaus* uten mel.

ł, »tyk *l*« (en kakuminallyd med et tungeslag mot ganehvælv), østl. *ōła* Olav, Ole.

[*l̥*, palatal *l* (sammensmeltet med *j*), opl. *allø*, *ällä*, nordenfj. *a'ly* alle].

[*l̥*, stemmeløs palatal *l*, opl. *vehlø*].

m, alm. *m* i *mor*.

m̥, *m* som tandlæbelyd foran *f*, f. eks. østl. *kamifer*.

n̥, alm. *n* i *nå*.

hn̥, pustet (stemmeløs) *n*, østl. tildels *hniv* kniv.

n̥, supradental *n* (mot gummene), østl. dannet bymål *hōn*, *hōrn*.

n̥, kakuminal *n* (mot ganehvælv), østl. *stōrn* stolen.

[*n̥*, palatal *n* (sammensmeltet med *j*), nordenfj. *man̥n*, opl. *mān̥n*].

ŋ, velar nasal, alm. østl. *ng* i *mange penger*, utt. *man̥ŋə* *peŋŋə*.

hŋ, pustet (stemmeløs) *ŋ*, østl. *hŋiv* kniv.

p, alm. *p* i *på*, *oppe*.

r, alm. østlandsk *r* med tungespidsen: *dē var ən rār kār*; *skærrp* Solør (tildels vulgært i Kristiania), med stemmelyd i *r* likesom i svensk.

r̥, supradental *r* (mot gummene, uten trille, ofte blot glidelyd til andre supradentaler), østl. dannet bymål *hårt trē* hårdt træ.

r̥, kakuminal *r* (mot ganehvælv), oftest som glidelyd; østl. *kåtrōt* kålrot, *hårt trē* hårdt træ.

ɹ, skarrende *r* (med drøbelen) sørlandsk, vestl. bymål Hard. *rar*, *skarrə*.

s, alm. *s* i *så*, *suse*.

s̥, supradental *s* (mot gummene), østl. dannet bymål *vešs*, *veřšs*.

š, kakuminal *s* (mot ganehvælv), østl. *hārs*, *hās* hals, *šlā*.

š̥, tysk *sch*-lyd (eller litt tyndere), østl. *ši* ski, *šytə* skyte, *šæt* selv.

š̥, mere palatal form av *š̥*, Jarlsberg *šytə*; også i Kristiania.

t, alm. *t* i *ta*, *to*.

t̥, supradental *t*, østl. dannet bymål *sortt*, *sořt* sort.

t̥, kakuminal *t* (mot ganehvælv) *fürt svartt*.

[*t̥*, palatal *t* (sammensmeltet med *j*), trondhjemske *itt* ikke; vestl. *battje*, bakke, *bittja* bikkje].

[*p̥*, åndende *t*, isl. *þing* ting, engl. *thing*: findes ikke længer i norsk].

v, alm. *v* i *vor*.

w, labial-velar halvokal, engl. *w* i *we*, S. Østerd. *hāvū* hage, havnegang.

§ 4. Konsonantlydene dannes ved at bevæge taleorganerne således at mundkanalen stænges eller i høi grad indsnævres. På grund af den nærhet hvori disse således kommer til hinanden, kan man ved konsonan-

terne nævne stedet hvor lydartikulasjonen har sit hovedsæte, langt nøiagtigere end ved vokalerne. Man kan derfor her lettere beskrive og klassifisere både efter stedet og måten for artikulasjonen. Et sjema hitsættes, væsentlig efter Storm Norsk lydskrift, s. 24.

	Åpne				
	Stengte (eksplosiver) stem- stemte meløse	Ådende (spiranter) stem- stemte meløse	Delte stem- stemte meløse	Avbrutte (frillelyd) stem- stemte meløse	Næselyd (nasaler) stem- stemte meløse
Læbelyd (Labialer)	p	b			m
Tandlæbelyd (Labiodentaler)	t	f			m̥
Tandlyd (Dentaler)	d	ð	l		n
Gummelyd (Supradentaler)	ð	s	l̥	r	n̥
Ganehvelvlyd (Kakuminaler)	ð̥	ʃ		r̥	ŋ
Hultungelyd	ð̥	ʃ̥			ŋ̥
Forganelyd	ð̥	ʃ̥			
Midtiganelyd	(k)	(x)			
Bakganelyd (Velarer)	g				
Læbbevelarer					
Drobelyd					
Åndelyd					

Som man vil se, er der i én henseende en regelmæssig gennemført forskjel, nemlig mellem konsonanter som har stemme, tone fra stemmeridsen, ligesom vokalerne har, og dem der ikke har dette, men kun pust. — Med hensyn til den inndeling som i nærværende sjema er anbragt horisontalt, nemlig den efter artikulasjonens art, må det bemærkes, at denne ingenlunde er absolut likedan for alle de konsonanter, som i sjemaet er opstillet som likeartet; mellem *p* og *s* f. eks. er der en forskjel på artikulasjonsmåten, som endog virker ind på artikulasjonsstedet; lignende forhold er der også ellers. Navnlig norske læsere vil i regelen kunne forstå forholdet ved at betragte eksempel-rækken foran i § 3.

Kap. 3. Betegnelsen for blomstændigheder ved uttalen.

§ 5. Vokalers længde betegnes ved en ret strek over dem, f. eks. *ā*, *ū* osv. Omvendt betegnes i fornødent fald en vokals korthet ved en bue, f. eks. *ǎ*, vaklen ved forening av bægge (*ǎ*).

Konsonanters længde betegnes ved at skrive dem dobbelt.

Ekstra korte lyd skrives med små bokstaver oppe i linjen, f. eks. *sy^u* = syv (dansk).

Aksenten sættes efter hele stavelsen, iberegnet enhver konsonant som rimelig kan henføres til den foregående stavelse; aksentene betegner tillike tonelag, enstavelses-, og tostavelsestonelag. Efter det foregående kan således aksenten tjene til stavelseskille; når aksenttegnet står mellem en vokal og følgende konsonant, betegner det, at der er en smule stavelseskille i selve vokalen, f. eks. *mān* munden, *ān* anden, *gār̄n* gal; likeledes når tonelagstegnet står i utlyden, f. eks. *sā* sagde, *lā* lagde. Til at betegne stavelsesgrænsen efter en stavelse som ikke

har hovedaksent, anvendes en apostrof, f. eks. *jent'n'nø*. Tonelagene betegnes kun hvor misforståelse er mulig.

At en vokal uttales med åpen gjennomgang gjennen næsen, likesom i fransk *en*, *on* betegnes ved *~*, f. eks. *nø* nu, i Selbu.

Oversigt over sprogutviklingen inden talesproget i Kristiania.

Kap. 4. Bymålets oprindelse.

§ 6. I nutiden såvelsom under hele Kristiania bys tilværelse har talesproget her, likesom i større eller mindre grad også de i vore øvrige byer, på den ene side sin oprindelse fra omegnens norske dialekt og på den anden fra det skrevne danske sprog, vel oprindeligt mere end nu med efterligning, så godt man forstod, av den danske uttale. Imidlertid har der vel hele tiden været sproglige påvirkninger på byen også fra fjernere landsdele, især fra deres byer, likesom sådanne endnu mærkes.

Under foreningen med Danmark har forholdet med hensyn til uttalen av det skrevne sprog blandt indfødte norske været væsentlig likedan som det endnu er på Færøerne. Der har nemlig dansk været anvendt i skrift og undervisning, i kirke og for retten like længe som i Norge. På Færøerne er der dog naturligvis ikke, således som der nu er i Norge, opståt nogen særegen indenlandsk dansk. Men der er noget sådant hvorav dette kunde opstå; det er kun forholdsvis faa, sedvanlig de som har

opholdt sig en længere tid i Danmark, som med mere eller mindre held forsøker at anvende den danske aksent og det danske lydssystem når de taler dansk. De øvrige bruker færøsk tonelag, som væsentlig ligner det norske, og anvender av det færøske lydssystem de dele som nogenlunde kan anbringes i dansk — det er nemlig altid så. at man ikke undser sig så meget for at sammenblande to sprog hvis nære slægtskab man føler, som når ordene og endog ordstammerne gjennemgående er forskjellige; mellem de nær beslægtede kan der findes mellemting.

Heller ikke i Norge kan tydeligvis nogen egentlig dansk uttale ha været efterstræbt av andre end dem som hadde hat nogen særlig god anledning til at sætte sig ind i den. Der er således sandsynlighet for, at der har været endel norskfødte forretningsmænd og noget flere norskfødte embedsmænd som benyttet en adskillig mer dansk uttale end vor nuværende bymålsuttale lar slutte til; men deres fruer vil vistnok i langt færre tilfælde ha hat den gode anledning til at øve sig i dansk uttale som mændene hadde hat; og således trængte der litet eller næsten intet av den ind hos børnene — hos en embedsmandsfamilie der i flere generasjoner bodde i Norge måtte derfor ofte fordanskningen av børnenes lydssystem begynde omtrent fra nyt i hver generasjon. Smlgn. en anonym forfatter (prof. juris H. Steenbuch) i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, II (1833), s. 454: »Mellem begge disse Folks [Dansk og Normænds] Talesprog var stedse en characteristisk Forskjel. Endog imod Slutningen af det 18de Aarh. gaves der, hele Norge over, af gamle Folk især, ikke Faa saavel af Embedsmænd som af Kjøbmandsklassen, skjönt mest af Qvindekjønnet, der mindst befattede sig

med Skrivning og Læsning, hvilke lidet eller intet rettede deres Tale efter Skriftsproget, men fulgte saagodtsom alene Almuesproget.« Eftersom der med tiden blev fler og fler av sådanne familjer, fandt man det mindre nødvendigt at uttale på dansk — den norske uttale av dansk fordret visse rettigheter. At man kun efterstræbte at tale et mellemsprog, ikke ren dansk, derom vidner da også alt hvad der blev skrevet i Norge, fra Absalon Pedersøn og Jens Nilssøn til Holberg og Wessel, nemlig ved de indblandede norske vendinger, ord eller former; dog er at mærke, at med den stigende ævne til sproglig refleksjon blev de norskheter man tillot sig i skriftlig fremstilling, noget forskjelligartet. En sildig rest av den stræben efter at tale dansk som ikke trængte igjennem, er det spor av »høitone« ɔ: synkende (mot sedvanlig i Norge stigende) ordmusik, som nok endnu kan findes, men vel nu almindelig ansees for litt opstyttet foredrag; i det 18de århundrede var det sagtens almindelig når man talte på embeds vegne og forøvrig når det gjaldt at optræde med værdighet — hvilket som bekjendt dengang spillet en meget større rolle end nutildags. Det bør dog erindres, at høitonen hersker også i dele av Norge, sydvestligst og nordligst.

§ 7. Medens således den danske uttale ikke var så særdeles utpræget selv i de fornemmere norskfødte kredse, var man derimot stærkt bunden av den forestilling, at det var det skrevne sprog som var det rigtige, og at talesproget egentlig hadde at rette sig efter det; det forsøkte man så på i langt større utstrækning end vi nu har spor av, selv om der jo endnu er endel ord hvis uttaleform i talesproget udelukkende skyldes sådan hogstavtrældom. Sine største resultater nådde disse uttalebestræbelser vel først sammen med de be-

stræbelser man ca. 1700 gjorde i dansk for at fjerne endel spesielt danske talesprogsformer av den skriftlige bruk og befæste retskrivningen.

Det var for en stor del denne opfatning, at det var skriftsproget som besad al retten, som hindret den danske uttale fra at gripe mer om sig end den gjorde: da det norske lydssystem i visse tilfælde medførte en uttale der svarte til bokstavens navn, hvor dansk veg av fra dette,¹⁾ navnlig hvor en enkelt **b**, **d**, **g** eller **v** fulgte efter en vokal, f. eks. i **løb**, **had**, **støg**, **lov** uttalt omtr. *løw*, *håd* *stån*, *low*, måtte man betragte den danske uttale av skriftsproget som en unøiagtighet, en provinsialisme i mange henseender, likeså vel som norsken indrømmedes at være provinsiel i andre ting; man følte således ikke, at der var nogen grund til ubetinget at rette sig efter dansk, det norske kunde være likeså godt, likesom landene var to forenede riger. Jeg betviler ikke, at det var når »Kristiania sosietetet« således fulgte den danske uttale så langt som denne stemte med skriftformen, men den norske hvor dansken veg av, — at det var da »dansk efter de danskes egen dom taltes fuldkomnere i Kristiania end sedvanlig i Danmark« (Hausmann, Reise d. Skandinavien i d. Jahren 1806 u. 1807, II s. 263).

§ 8. Fra denne dansk i norske familjer går så den ene utviklingslinje, og fra omegnens dialekt den anden; den førstnevnte representeres i det væsentlige af nutidens dagligtale i Kristianias dannede kredse, og den anden av byens vulgær- eller gatesprog, som ofte benævnes

¹⁾ I tidligere tider har disse avvigelser været langt større og almindeligere i dansk end de nu er (se Dahlerup, Det danske Sprogs Historie s. 64 ff.). Den forestilling at skriftens bokstaver skal beherske talen, har i Danmark gjennom skolen hat stor indflydelse på den gangbare uttale av riksmålet der.

Vikamålet, efter bydelen (tidligere en forstad) Piperviken. Men de to utviklingslinjer har bægge konverget, de modifikasjoner de to sprogformer har undergått, har først og fremst været forårsaget ved gjensidig påvirkning. Uagtet naturligvis også dansktalende indflyttere i lavere borgerlige stillinger og deres børn øvet nogen sproglig indflydelse, rammer man vel sandheten bedst ved at betone, at den gjensidige påvirkning begyndte med virkningen nedover, fra dem der stod høiere, til sådanne som enten var dem nærmest i sosial henseende eller kom meget i berøring med dem på grund af privat eller offisielt tjenesteforhold; og fra disse gik det igjen videre på samme måte. Litt senere begyndte gjennemsnitlig det, at det egentlig stedegne sprog ved flertallets magt, navnlig gjennom de opvoksende slægter, virket tilbake på den utenfra indkomne sprogform. Dette skedde også for en stor del gjennom den samme mellemklasse og ved bondesønners stigen til høiere stillinger, idet sådanne havde øket forskjellen mellem den norske dansk og den virkelige dansk, og hadde beholdt adskillig af stedets norske uttale- og høiningsformer ved siden av de danske; og fra dem har en mere lokalt og derfor også mere nasjonalt farvet sprogform trængt sig høiere op.

§ 9. De slægtled som vokser op i en by hvortil der sker sterk indflytning, vil for den største del i denne tid stå under en blandet sproglig påvirkning. De enkelte individer tar vistnok av denne ut til sin egen daglige anvendelse de bestanddele som deres livsforhold lægger dem nærmest; men alle vil langt mere end i en landsbygd besidde to eller flere uttryks- eller uttaleformer for én og samme ting — medens der er erfaringsmæssig grund til at anta, at de under forøvrig like vilkår besidder mindre rigdom på uttryksmidler og mindre sik-

kerhet i valget mellem dem, end den som kun har hat én sprogform at tilegne sig. Først sent kan under byens fortsatte vækst de indfødte bli såvidt uavhengige av indflytterne, at der kan ske en grundig utskilning av overflødige dubletter og derved dannelse av et stedegnet talesprog. Når, således som i Kristiania, også skriftsproget og de høieste samfundsklassers dagligtale er indflyttede sprogformer, — disse som med sterkere målbevidsthet end andre arbeider for sin tilværelse — kan talesproget længe ikke bli nogen enhet. Og selv indenfor den enkelte samfundsklasses sprogstof måtte én del optas fra øst og en anden, som burde ha været likeartet med den, fra vest, så at noget fasthygget, harmonisk utviklet sprog blev det ikke. Delene lot sig sammenføie, eftersom det dog i grunden var kun et eneste sprogs dialekter de var tat av; men de viste at de hadde hat en forskjellig historie.

Kap. 5. Vulgærsproget.

§ 10. Den første kjerne til Kristianias befolkning var den som i 1624 flyttet over fra Oslo. Vulgærsprogets grundlag synes at være opståt i Oslo under den nærmeste forbindelse med nabobygden, vel mere med Østre end med Vestre Aker. Nogen påvirkning fra dansk er der sagtens begyndt før overflytningen, og endnu tidligere fra svensk, hvortil kanskje geistligheten (og fornemmelig munkene?) bidrog mer end de andre stænder. Desuden har der vistnok været en særlig sterk forbindelse med de andre østlandske byer, likesom der jo lettere sker flytning til en by fra en anden by end fra et landdistrikt i samme avstand. Især har vel indflytningen fra byene langs Kristianiafjorden været sterk i det 19de århundrede. I hvilken grad den i 19de århundrede til Kristiania indflyttede befolkning er over-

tallig over de slægter der har bodd her i flere generasjoner, blir anskuelig av følgende eksempel: min kundskab om Kristiania vulgærprog er bygget på 16 hovedmeddelere, av hvilke dog de 6 i virkeligheten ikke var født indenfor byens grænser. Av deres 32 forældre var kun den enes født i byen, og av bedsteforældrene ingen.

Trods denne store og blandede tilstrømning har Kristiania dog nu et vulgærprog der ved sammenfatning av positive og negative mærker, ved karakteristiske lån og særegne konservatismer er tilstrækkelig utskilt til at kjendes fra alle andre byers og bygders mål, uagtet det kan være tvilsomt om der i det har fremtrådt virkelige nydannelser av sådan art, at det egentlig kan siges at være en dialekt som andre, en aktiv dialekt. Det har både i 60—70 årene og nu under mit arbeide med vulgærsproget været mig fortalt, at der også findes folk som kan kjende den ene bydels vulgærprog fra den andens (»Pipervikens fra Kampens«, er der nævnt), men jeg har ikke truffet på nogen som har gjort påstand på at besidde sådan sprogkyndighet, eller som i det hele kunde peke på noget kriterium til at skjelne således¹⁾. Dog er det ikke sielden, at to meddelere om et yderst almindelig ord hævder absolut motsatte meninger, idet den ene erklærer den form for umulig som den anden erklærer for den eneste mulige, f. eks. i henseende til 3 pers. flertals pronomen *dom*, *dqm* eller *dæm*; i slike ting kan der måske findes en smule lokalforskjel i byen, uagtet jeg ikke har kunnet konstatere den. Men jeg tror på grund av befolkningens bevægelighet, at det

¹⁾ En høit æret fagfælle meddeler, at han som lærer finder en forskjel på tone og foredrag hos børn fra forskjellige bydele, at f. eks. Grünerløkken skiller sig ut; denne bydel er omtrent 50 år gammel.

nærmest må kaldes et upålitelig sagn at der i vor levetid er en sådan dialektforskjel — naturligvis bortset fra at de forskjellige bydele med hver sin folkeskole kan ha hver sine kortlevende sprog-moter, hver sin jargon. De tekster med humoristiske folkelivsskildringer som kunde antas for prøver på dialekten, er ikke skrevet for at være sproglige vidnesbyrd, og er det derfor heller ikke; de gir prøver på vulgærprog i Kristiania, tildels ypperlige prøver; men gjennomført Kristiania vulgærprog er det sedvanlig ikke, fordi der er indblandet meget av andre dialekter (især smålensk), og individuelle særegenheter, f. eks. monstrøse nydannelser (såsom *dom'sæs* for *dom'sas* = deres) er altfor sterkt representert, til at det sedvanlige, hovedregelen, kan komme til sin ret. Det man hører hver dag, virker ikke komisk og blir derfor ikke tilstrækkelig benyttet af humoristerne. Utenfor dialekten viser skildringene sig at være, såsnart de forlater stedets mellemstandpunkt i høiningsformerne: byen har *hestar*, *kastar*, *hestu* som Romerike, ikke som det hetter lenger ute ved fjorden *hestür*, *kastür*, *hestanø*; men i fortid *kasta* som de ytre mål, ikke *kastø* som Oplandene og Romerike ja endog Bærum og Vestre Aker.

§ 11. Fra sin oprindelse mellem de dialekter som hersker omkring byen, har vulgærsproget sit motsætningsforhold til det dannede talesprog i visse almindelig norske træk, såsom bevarelsen av de gamle diftonger og av de tre kjøen, likeså også i de almindelig østlandske træk, f. eks. den tykke l — i det hele i den slags ting hvor forskjellen fra boksproget er stor og iøinefaldende og støttes av dialektene i så vid omkreds, at tilnærmelse forsåvidt til det »fine«, dannede talesprog ikke er mulig, uten at sproget av kjendte og fremmede like-

mænd opfattes som affektert. Videre skylder det også nabodialekterne de særegenheter som er så små at de i regelen er både den talende og den hørende ubevidste. Det er mig som foran nævnt tvilsomt, om Kristiania vulgærprog (forkortet: KVlg.) har gjennomført særegne organiske utviklinger i sådanne ting som de sidstnevnte, såsom finere avskygninger under lydlære, syntaks og betydningslære — bortset fra jargon og slang, som her kun leilighetsvis skal berøres. Sproget er ikke kommet således til ro, at det for så vidt er blitt likestillet med andre dialekter. Derimot er bydialekten rik på nydannelser i høiningslæren; disse hersker rigtignok for en stor del også i by- og kystdialekter utover på begge sider av fjorden, men jeg tror ubetinget, at det er Kristiania i forbindelse med småbyene her som har frembudt betingelserne for disses opståen, ikke landdistrikterne.

§ 12. Når barn begynner at tale, har de iforveien vænnet sig til endel av sprogets regler og kan i nogen grad overholde disse; men nogen synderlig nøiagtighet deri besidder de endnu ikke. De kjender ikke reglenes begrænsning og undtagelser, men utvider anvendelsen av dem som gjelder det største antal ord eller de mest brukte ord, til fortrængsel for andre, historiske begrunnede, men i nutiden mere isolerte former. På dette og på enkeltvis bevaring hos de voksne av de sprogvaner som således opstod hos dem da de var barn, heror jo allevegne en stor del av sprogenes utvikling og vækst; i KVlg. har man i den retning bl. a. så grove ting som *gamkərə* og tildels *gō`ərə* for ældre og bedre, *sārta*, som oftest *bārta* og tildels *beddā* for skar, bar, bad. Ti på steder hvor man har ekstra urolige sprogtilstande, og hvor derfor gehøret er slappere, vil følelsen for de

mindre omfattende undtagelsesregler såvelsom for de enestående undtagelser vækkes mindre tidlig og mindre sterkt end under mer normale forhold; de unge analogidannelser blir vildere og især flere end de ellers pleier. Hertil hidrar det vel i tilfælde som Kristianias, at hørene vistnok gjennemsnittlig mindre i byene end på landet kan delta i foreldrenes arbeide og derfor har et friere liv under opvæksten, hvilket medfører, at det endnu mere end almindelig blir sine jævnaldrende hørene er sammen med og tar imot sin sproglige påvirkning fra. Derved befæster de gjensidig for hinanden de analogiske nydannelser som sprogstoffet legger forhånden. Resultatet blir, som det foran blev sagt om KVlg., at medens den voksende by med de mot hinanden stridende påvirkninger ikke kan samle sig om omfattende egne utviklinger i lydlæren, er i høiningen det motsatte tilfældet, man laver, om man end ikke bevidstheten nærmere. Men på grund av det nære nabo-skap hvori Vlg. lever med de høiere former av sproget, forhindres det idelig at de nys dannede høiningsformer blir eneherkende. Man kommer oftest ikke videre, end at det vel blir en mon »finere«, at sige *bār* end *bārta*, men dog tilladelig. Men *skār* er rigtignok udelukket; det er i Kristiania vulgærprog »ukorrekt«.

§ 13. Så at sige enhver av dem der med sine nærmeste eller med sine like væsentlig bruker det rent vulgære talesprog, taler, eller kan ialfald tale med folk i høiere sosial stilling i et temmelig forskjellig målføre, uten diftonger, sjeldnere uten hunkjønnsformer og uten tyk l, i flere karakteristiske hovedtræk altså = den dannede dagligtale (forkortet KDgl.) i byen, om end med lydlige avvigelser, ordbruks- og tildels kanskje ordføi-

ningsavvigelser fra dette, i sådant hvori Vlg.s avvigelse fra Dgl. ikke er bevidst. Gjennem sådan tale er der i gammel og i vor tid kommet et stort antal oprindelig danske eller rettere skriftsprogsformer ind i den vulgære tale, hvilke der brukes enten uten nogen i norsk utviklet sideform eller uten forestilling om, at de hører til en anden sprogslære end deres norske sideform — hvis den norske ikke bærer noget av vulgærsprogets faste mærker på sig. I den sidste menneskealder er disse skriftsprogsords antal i høi grad øket.

Og det krav på overlegenhet overfor landsfolk som synes at være en nødvendig følge av bylivet, har med hensyn til sproget medført, at selv de mest lavtstående dele av befolkningen er hange for at deres tale skal være bondsk. De sjælelige drivfjærer under KVlg.s utvikling er tilbøielighetene for »kjækhet« og for »finhet«; disse er i regelen hinanden motsatte: ti »kjækheten« indbefatter ofte ikke litet kynisme og råhet. Men bægge er ugunstige for alt landsens væsen, hvilket ansees for klodset og ubehjælpelig — i de ting hvorpå det i byen kommer an, nemlig at klare sig mellem mennesker. Derfor er bondesproget ikke gjenstand for egentlig efterligning, men kun for herming, som en morsomhet. Den mest omfattende avvigelse i KVlg. fra alle omegnens dialekter er den, at man i dette kun i få og ofte også vaklende eksempler finder den såkalte »åpning« av a og o, o: at de er gåt over til eller nærmer sig til æ og ø. Især foran r og tyk l med labial eller velar konsonant efter samt foran forbindelser som ll, ld, lt, bb, dd, gg, gl m. fl. indtræder denne »åpning« over hele Smålenene, Jarlsberg og Larvik, Akershus amt, Buskerud og Ringerike, kun med undtagelser som må skyldes byenes nærhet, altså *hælm*, *ürm*, *skälla*, *sält*,

ställa, *pädda*, *plägg*, *hügg'et*, *gætr*, *ærm*, *bälla*, *hælt*, *dæbl'ält*, *ædd*, *dægg*; også over Oplandet og store dele av Trondhjems stift strækker dette sig i mindre gjennomført utstrækning. Slike former har KVlg. som sagt kun i et meget ringe antal. Dets forskjjel fra bygdemålene heri kan ikke være ung; jeg er mest tilbøielig til at tro, at den åpne beskaffenhet av disse vokaler aldrig har været herskende i byens sprog; på landet er den efter min personlige opfatning begyndt tidlig, kanske i 14de årh., og slet ikke senere end i 16de. Enten denne forskjjel på by og land er noget ældre eller noget yngre, så er det klart at dens oprindelse heror på mennesker som undså sig for at tale som hjemfødninger og almusmænd, og dens bevarelse på mennesker som var hange for at bli tat for bønder. Likeså med *om* og *op*, uttalt *omm* og *opp*, hvilke dog også har trængt ind i alle dialekter utover langs fjorden, utvilsomt ved påvirkning fra byene, og i disse fra skriftsproget og dets danske uttale. Der er spor av gammelt middelstandssprog i sådant.

I sådanne forhold som det sidstnævnte må man se sammenhængen mellem Kristiania og de mindre og for størstedelen yngre byer utover ved fjorden. I visse måter, især i valget av det sprogstof som trængte ned fra »bedre folk«, og måten hvorpå dette blev behandlet og anvendt, var der et fælles middelstandssprog i dem, medens de mere vulgære bestanddele var mere forskjellige, efter stedenes beliggenhet. Blandt sådanne ting hvori dette middelstandssprog i stor geografisk utstrækning er blit almussprog, kan videre nævnes *tolv*, *halv*, *hals*, alle uten tyk l; særegen for KVlg. synes derimot antagelsen av nægtelsen *ikke*, mens omegnen har *ittø* og *intø*, måske en temmelig ny forandring, men vel gjennomført.

§ 14. Men middelstandssproget værgedes også mot det egentlige norsk-danske talesprog, nemlig ved frykten for den beskyldning, at man var indbildsk nok til at henføre sig selv til en høiere rangklasse end den man hørte hjemme i; den risikerte man, når man veg for meget av fra hele Østnorges talebruk. Den store mængde av middelstanden — eller rettere, av dem der brukte sådant mellemsprog, har aldrig opgit bruken av den tykke **l**, av de hårde konsonanter **p**, **t**, **k** i ord som *gāpə*, *grȳtə*, *hākə* eller av et 3 pers. fl.s pronomem med **m**, opståt av oldn. dativ *peim* (*dēm*; *dœm*, *døm* eller *dom*) brukt som nominativ — undtagen f. eks. som kjøbmænd overfor høitstående kunder. Helier ikke har man i dette mellemsprog uttalt **t** i den bestemte artikel for intetkjøn, *taket* uttales *tāk'ə*, *øret* *ør'ə*. Det er meget betegnende for de forhold, hvorunder vor nuværende dagligtale sprogform opstod, at **t** i intetkjønartikelen og desuten f. eks. i formerne for *meget* og *litet* (oldn. *pakit*, *øyrat*, *mykit*, *lītit*) ikke uttales, mens den er bevaret i formelt ganske tilsvarende intetkjønformer av partisipier (*fundet*, *kastet*, oldn. *funnit*, *kastat*). Man skulde snarere vente det motsatte; thi ikke langt borte, i dele av Smålenene, uttales **t** i substantivenes bestemte intetkjønform, men ingensteds i Norge eller de nærmest tilstødende dele av Sverige i intetkjøn av disse partisipier. Årsaken til den forskjellige behandling ligger deri, at intetkjønartikelen i dialekten likesom den i dansk, hadde den slappe vokal *-ə*; det syntes således ikke nogen stor frihet man tog sig, om man sløifet den påfølgende **t**, det fik endda gielde for dannet tale, om end noget slurvet fremført; man kunde bruke dialektens form *-ə*, uten alvorlig at støte an mot den norske uttale av dansk, som endnu hadde uttalen *-ət* sålänge man ikke

bevæget sig med frihet i det norsk-danske. Men med *funnit*, *kastat* var det ikke så: alle dialekter ved Kristianiafjorden har i disse endelserne *-i* og *-a*¹⁾; ved at sløife en **-t** i *fundet* og *kastet* i det omhyggeligere sprog opnådde man aldeles ikke nogen likhet med dialekten. Den norske dansk og dialektformen kunde ikke lempe sig efter hinanden og smelte sammen, uten hvor forskjellen var liten. Der har således været en del av foreningstiden, da der var en mellemstand i sproglig henseende som brukte partisipier på *-i* og *-a* nedad, men på *-ət* opad, og de brukte vel også *stein* og *rau* nedad, men *sten* og *rø* opad. Gjennemsnitlig er det dette mellemsprog fra fortiden som har bestemt nutidens former i Kristiania: hvor det antog sig en vulgærform, er den nu kommet op i den dannede tale; hvor det avgjort fæstet sig ved en skriftsprogform, er denne nu utbredt også i vulgærsproget; hvor den vaklet, går de hver sin vei.

I henseende til den netop omtalte sak, uttale eller ikke-uttale av en **t** i intetkjønsendelsen, er det værd at lægge mærke til, at egnene omkring Kristianiafjorden er det sted i landet (ialfald av sådanne steder som har noget kultursentrum) hvor motsætningen mot boksproget i henseende til partisipiernes endelser er skarpest. Man kan derfor regne bevarelsen av **-t** i partisipiernes intetkjønsendelser for et tegn, om end ikke noget ufeilbart, på at det dannede talesprog i landet for så vidt, som vel antagelig i flere henseender, har dannet sig i denne del av landet. Størstedelen av vore byer ligger i egne hvor de stærke verber i fortidspartis. ntr. har *-ə* ikke

¹⁾ Undtagen Bærum og Vestre Aker, der likesom Ringerike og Romerike m. fl. har *kastə* (men vel *finni* eller *fōnni*).

-r; derimot er det almindelig, at verber av samme svake høining som *kaste* (a-verber) har -a i denne form, så at forutsætningen for -et i pt. partis. ikke mangler helt; det gjør den kun på en kyststrimmel i nærheten av Mandal, som har *funnø*, *kastø*, alle andre steds avviger ialfald den ene av formerne.

Middelstandens sprog har vel under »Dansketiden« været en mere selvstendig sprogform end det nu er; dets særkjender har været, at det undertiden for nogen tid bevaret en sproglig vane som var optat fra de høiere stænder, efterat den hos disse var gåt av bruk, og at det midlertidig var alene om at besidde en eller anden kompromisform mellem det dannede sprog og dialekten, hvilken vel tiidels senere bredte sig til den ene eller begge sider. Foruten det som foran var nævnt, vil jeg som en forhenværende kompromisform peke på *døm*, som 3 pers. flertals pron. i nominativ. Dette forekommer nu som en penhet istedenfor *døm*, *døm* eller *dom* hos folk som ellers taler vulgært, og som en moderat »kjækhet« hos skolegutter der egentlig hjemme har lært at bruke *di*; det høres undertiden også i utvungen dagligtale (hos ældre). Ialfald det sidstnævnte synes at være nedarvet, mens de andre forekomster ialfald viser, hvor let denne anvendelse av formen her kan komme op.

§ 15. I motsætning hertil er der nu så at sige intet middelstandssprog med særegne sproglige eiendommeligheter; indflytningens og skoleundervisningens sproglige indflydelse er dertil for sterk, og adskillelsen mellem befolkningens klasser for litet arvelig. Likesom om arbeidsklassen må man om middelstanden sige, at der tales dels vulgært dels Dgl., vel oftest en blanding; formedelst skarpere opsyn over børnenes skolegang er vistnok uttale og foredrag hos mellemlklassene blit noget

mere lik den dannede tale. Som en ofte forekommende blandingsgrad kan måske nævnes den, hvori man sedvanlig taler 1) uten diftonger; 2) uten -a i fortidsformer av a-verberne og best. fl. av hankjønnsordene (*kastøt*, *hest i'nø*); 3) med særlig huukjønnsform av artikelen; 4) med tyk l. Men blandingen kan også ha anden slags sammensætning, og der findes både karakterer som vælger den rene vulgaritet, og sådanne som gjør pretangsjoner på fullstendig danned sprog. Når skoleundervisningens frugter ikke svarer til fordringene, kan der forekomme likeså mislykkede efterligninger som blandt de laveste klasser.

Kap. 6 Den dannede dagligtale.

§ 16. Blandt alle samfundsklasser, også i høie sosiale stillinger, er det en meget stor del, der som børn nærmest gjør sig flid for ikke at følge forældrenes opfordring til at være omhyggelig med sit talesprog. Under én eller anden alder har mange, måske de fleste, børn en periode da de føler sig mer tiltalt av det sprog de hører av tjenerne, av kammerater på skolen og under lek og friluftsliv, end av det de hører av far og mor eller av lærerne, dels fordi den førstnævnte sprogform er i følge med et indhold som bedre svarer til barnets tankegang og interesser, og dels vel fordi formen selv gjør indtryk ved saftighet og kraft (»kjækhet«). Hvor meget derav der blir bevaret under opvæksten, kommer an på børnenes egen karakter og på forældrenes iver for og ævne til at knytte dem til sig og sin egen kreds. Bestemte spor blir der vel alltid bevaret, navnlig i lyd-systemet. Dog blir det nufortiden i regelen kun guttene som hærer med sig nye lokale og dermed også adskillige nye nasjonale særegenheter høiere op i det

dannede talesprog end disse før har været. At betegne det herved opnåede standpunkt har ikke alene den indre vanskelighet, at man ikke let kan få nogen optælling over hvad der er herskende i de i byen indfødte familier, men også den, at der intet bestemt grænseskjel er mellem middelstandens og det dannede sprog; jeg må avgjøre begge dele efter et skjønn, for hvis rigtighet jeg intet forsvar vil føre. Jeg må bemærke, at jeg betrakter som dannet talesprog alle de sprogformer som dannede mennesker daglig blir foranlediget til at anvende i omgang med sine likemænd uten ved betoningen at karakterisere dem som sitater, ikke blot det der som herskende i denne klasse pleier at kaldes dannet sprog.

I en sådan ting som »tyk l« og det som hører sammen dermed, vil jeg sætte grænsen således, at de, hos hvem tyk l har en stadig (regelmæssig) forekomst, for så vidt taler vulgært; dette kan derimot neppe siges når den forekommer hyppig, men uregelmæssig, ti dette hænder ofte med herrer av det gode selskab, især unge. Forbindelserne **rn** og (i endnu høiere grad) **rt** og **rs** uttales vel oftest i den yngre slægt således, at de snarere må regnes for kakuminale lyd (indeholdende tyk l) end supradentale (med r). Naturligvis kan forældre forebygge dette, og skolen bestræber sig også for at holde uttalen nede på det supradentale trin; men ingen av disse autoriteter kan ofre så megen tid på dette arbeide, at det kan monne noget mot bevægelsens tendens. Den samme kamp har skolen vistnok at føre i alle byer på Østlandet.

Derimot står vel indlandsbyene her, likesom landsdialektene på Oplandet, utenfor det forhold i alt Kristianiasprogs lydlære, at den oprindelig åbne **ø** (i adj. **mæt**) og det oldnorske **æ** (i **sæte**) falder sammen med

den oprindelig lange og lukkede **ø** i henholdsvis adj. **læt** og verbet **sæ** — idet **æ** kun forekommer foran **r** og tyk **l** tillikemed andre kakuminaler. Det ser ut til, at der ikke lenger arbeides imot denne gjennomførelse av den spidsere uttale, undtagen kanskje ved den korte lyd, som gjennemsnittlig er noget mer åpen i KDgl. end i KVlg. Denne sammenblanding av åpen og lukket **ø** tilhører opr. de vikske dialekter.

§ 17. Det er dog ikke blot fra de nærmeste dialekter Kristiania har mottat påvirkninger; det sker ofte fra temmelig fjerne egne i landet, men da sedvanlig kun når den fremmede dialekt stemmer eller synes at stemme overens med skriftsproget. Det er da egentlig på én gang fra skriftsproget og den fremmede norske dialekt lånet er gjort, og den sidstnævntes delagtighet i det kan derfor i regelen kun bevises, når KDgl. og den har en karakteristisk biomstændighet tilfælles som ikke forekommer i skriftsproget.

Blandt de ting hvor fremmet dialekt må antas at ha virket uten at skriften virket hverken for eller imot, er den spredte forekomst i visse familier i Kristiania av skarrende **r** (**ʀ**), en lyd som ellers kun ved individuel talefeil forekommer lenger østover end i nærheten av Tvedestrand. Foranledningen til den østlige optræden av **ʀ** ligger i to ting, for det første, som allesteds, deri, at lyden er lettere end **r**, hvilket viser sig netop på det at den forekommer ret ofte i **r**-dialekter ved individuell talefeil, men ikke omvendt, og dernæst ved påvirkning fra sør- og vestlandsk, især i senere generasjoner av derfra eller fra Danmark indflyttede familier. Det fortællles mig, at velstillede Kristiania-familier i tidlige dele av det 19de århundrede pleiet at forskrive barnepiker fra Sørlandet for børnenes sprogs skyld, vel især for de

»bløte konsonanter« — hvori det vistnok frugtet litet. Men med hensyn til det skarrende *r* kan det nok ha hat betydning; ti det viser sig ofte, at en temmelig kortvarig berøring med skarrende sprog smitter av på børn, selv om de er født og altid har bodd på Østlandet. De Kristiania-folk som bruker *i* for *r*, pleier dog ofte at bruke *rn*, *rs*, *rt* som supradentalforbindelser, de uttaler ikke alle *i* med følgende dental; ti den har da ikke let- hetens fortrin, man slipper allikevel for den tungvindte tungespidsstrille.

Dels en påvirkning fra Sørlandet, dels en feilslagen stræben efter skriftsprogsmæssig tale er det, når *de*, uttalt *dī*, nu er den sedvanlig anvendte form istedetfor skriftsprogets *dēm*, 3 persons pronomen i dat.-akk. plur.: *jēi så dī*; *jēi tok ən frā dī*. Langs Skagerakkysten er *dī* herskende på denne måte, (altså både som nominativ og i andre kasus), og det ikke alene i byene, men også på landet, ja også på vestkysten, der vekslende med *dēi*. Men dialektene i Kristianias nærmere og fjernere omegn bruker aldeles ikke noget *dī* som 3 persons pronomen (men kun som artikkel og — med ettertryk — som demonstrativ); 3 pers. plur. er der utviklet av oldn. dat.-akk. *þeim* og brukes både som nom., dat. og akk. (se foran s. 24) med bevaret *m*. Når Kristianias middelstand i det 19de årh. med sådanne forutsætninger vilde bestræbe sig for at efterligne skriftsprogets *de*, utt. *dī*, dat.-akk. *dēm*, var motsætningen mot de hjemlige *m*-former hovedsaken for den; disse vogtet man sig for — og dermed også for ordet *dēm*; og nominativen, hvis funksjonskreds var ukjent, blev ene brukelig; i dette har de indvandrede sør- og vestlændinger, for hvem *m*-formerne var ganske uvante, virket med. Vulgær- sprog er dette *dī* hittil ikke blit, men opad er bruken

derav også utenfor nominativ trængt så høit op, at det vel kun er særlig literært interesserte familier, hvor ikke yngre voksne børn sedvanlig siger: *jēi så dī*. Men hele denne anvendelse er ny, neppe begyndt førend i det 19de århundrede, og den store utbredelse synes at være kommen i den sidste menneskealder. Før var middelstandens »pene« form og dannede menneskers mest skjødesløse form for 3 pers. nom. plur. åbenbarlig *dēm*; det var en god kompromisform som tilbød sig selv, mellem skriftsproget, som hadde et *dēm* utenfor nominativ, og vulgærsproget, som hadde noget meget lignende også som nominativ.

En tjenlig kompromisform mellem dialektens *mīð* og skriftsprogets *møget* har *mðð* frembudt, og det er derfor blit den foretrukne form i Dgl. ikke alene i Kristiania, men også de fleste andresteds i landet. Dog er det neppe væsentlig ved denne indre egenskap formen har opnått sådan ære; det er mere fordi formen er den herskende på Sørlandet, hvor talesproget stod på skriftsprogets side i så mange av de ting, hvori man på Østlandet pleiet at bekjempe sine egne svakheter. At også Sørlandet hadde sine provinsialismer overfor skriftsproget, og at det således ikke gav nogen sikker garanti, kunde man egentlig ikke vite — her.

I den sidste tid tror jeg at ha iagttat, at der forekommer en syntaktisk indvirkning i Kristiania og vel her østpå i det hele, fra Sør- og Vestlandet. I skriftsproget er der som bekjendt dels upersonlige uttryk og dermed beslægtede vendinger som begynder med *dør*, dels sådanne med *døt*; i ren østlandsk dialekt og dagligtale er der egentlig ikke andet end *døt*, uttalt *də*, i dem alle, f. eks. »det lå mange tømmerstokke på stranden«, »det er koldt her«. På Sør- og Vestlandet vilde

det første eksempel ha begyndt med **der**, det andet med **her**. Når der nu også i Kristiania tales således med **her** og **der** ubetonede først i sætningen, selv om stedsbestemmelse er aldeles unyttig i denne, så kan jo anvendelsen av **der** være lån bare fra skriftsproget; men når man også her, likesom vestpå, ofte eller oftest erstatte **der** med **her**, og nogen stedsbestemmelse således ingenlunde er tilsigtet, kan man måske herav slutte, at påvirkningen fra vestligere landsdele er årsak til, at den ren østlandske uttryksmåte her delvis er forlatt¹⁾. Jeg vil ikke påstå, at dette endnu har bredt sig vidt i dagligtalen; men at den vestlandske form har gått langt utenfor sit naturlige område, er tydelig.

§ 18. Der findes ialfald ett eksempel på, at én av byens og Østnorges åbenbare dialektformer har nådd op til — praktisk talt — hele byens dannede befolkning og en stor del av Dgl. ellers i landet, nemlig *bårn'a* (best. n. pl. børnene); også *bæn'a* benene, spiller en vis rolle. Den første brukes av adskillige også i tryk, så langt den end ligger fra substantivbøiningen i skriftsproget. Denne anvendelse av *bårn'a* kommer fra børnenes egen og barnepikernes tale, forældrene har, oprindelig vel halv kjælende, vænnet sig til at bruke den. Det er ikke nogen egentlig dialektform, idet formen **barn** ikke engang i ental er direkte nedarvet til nutiden gjennom norsk talesprog (se Ark. f. n. Filol. XXI s. 125 ff.); den naturlige utvikling derav på Østlandet er *bån*, som ligger for fjernt fra Dgl. til at ha noget egentlig liv i KVIg. (det findes i tilgjort tale, ialfald i den bestemte form som

¹⁾ Dog er bruken av **her** på denne måte ingenlunde fremmet for dansk, om end sjeldnere; i ældre dansk synes den at ha været mer utbredt end nu.

skjeldsord); heller ikke dækker **barn** og **bån** hinanden fullstendig i betydning¹⁾. Det er således formen *bårn* som hersker blandt alle klasser av byens befolkning, holdt ilive ved skrift og undervisning, men den tilhørende flertalsform **børn** har rimeligvis, som en eneste og fremmet, aldrig fått videre indpas i det ustuderte talesprog hos os; smlgn. N. S. Optgn. s. 201 (1579) på *sine barns vegne*. — At man på den her omtalte foranledning kunde opta et eneste ord i vulgær høiningsform hører sammen med det foran s. 25 påpekte faktum, at alle klasser av befolkningen fra sin barndom har været mere eller mindre fortrolige med vulgærsproget og ialfald kjendt substantivbøiningen med endelsen *-a* i bestemt hunkjøn ental og intetkjøn flertal. Forøvrig har disse *a*-former i KDgl. omtrent samme slags tilværelse som det tykke *l*: der findes ikke få herrer som ikke kvier sig for at bruke dem sig imellem ved ord som har eller ialfald kan ha en vulgær klang. Og selv blandt damer — også gamle damer —, er det vistnok de færreste indfødte som ikke har temmelig god rede på hvilke ord der er av han- og hvilke av hunkjøn; der kan heller ikke være tvil om, at det alltid har været så, smlgn. foran s. 11, og at alltid kraftigere naturer engang iblandt gav det gode selskabs fordringer både til sprogform og indhold en god dag for at uttale sit hjertes

¹⁾ På Østlandet og nordenfjelds (Vestlandet er jeg mindre sikker på) er dialektformen for ordet **barn** især i ental sjeldnere en betegnelse for «avkom» end i skriftsproget og mere udelukkende sigtende til den unge alder; fortrinsvis brukes det om spædbørn, og vel helst om piker. Smlgn. i solørsk, rigtignok spøkende over så fin en distinksjon, et ordsprog: *●ηηα εἰρ σάμ βό'να*, horn er som horn, og et spøkende spørsmål jeg engang horte: *»vār a gñt hælær bån?»* om et nyfødt barn.

følelser på sit hjertes sprog: så synes ifølge fru Dunker (Gamle Dage s. 309) hyfogdens frue, justitsrådinde Hagerup, at ha gjort engang i 1790-årene idet hun omtalte fru Rosenkrands som »den forbandede mærra«. I det 19de århundrede har damerne mere end nogensinde før hat de kundskaber som var nødvendige for at de ifølge sin naturlige tendens kunde arbeide for konservatisme i Dgl.; men i den sidste del av det er deres iver for dette igjen noget mindre alment utbredt. Den utvikling som mændenes sprog gjennomgår i demokratisk og nasjonal retning, følger damerne i det hele efter i. Mens det vel for en menneskealder siden måtte betragtes som noget vovet overfor damer at skildre f. eks. et gateoptrin uten at vulgært uttalte ytringer fra dette delvis blev omsat, er der neppe nu mere noget uhøflig eller upassende i leilighetsvis at anvende den vulgære lydform.

Lydlære.

Kap 7. Aksentforhold.

§ 19. Alle klasser av Kristiania befolkning har de sedvanlige østlandske aksentregler:

1. Eftertrykket ligger i egentlig norske ord næsten altid på 1ste stavelse: i de få tilfælde hvor det ikke er så, er det i regelen ikke umiddelbart tydelig at ordet er kun ett ord.

2. Eftertrykket er ledsaget av enstavelsestonelag i de ord som i ældre oldnorsk kun hadde én stavelse, selv om der nu ved lydutvikling eller ved tilføielse av tonlœ

ord, er flere, f. eks. *fiññ'ær*, *såv'ær*, *støkk'an*, *bøk'onæ*; desuten undertiden i sammensætninger, f. eks. *bj'mann*.

3. Almindeligvis er der dog tostavelsestonelag i to- og flerstavelsesordene, f. eks. *datt'ær*, *sønn'ær*, *støkk'ær*, *støkk'anæ*, *hūs'tak*. Selv om et oldnorsk tostavelsesord ved sammendragning har fåt bare én vokal, er det dog sedvanlig, især dersom sammendragningen er sket i sen tid, at tostavelsestonelaget blir bevaret. I sådanne tilfælde kan det sedvanlig bli en skjønssak hvilken grad av nøiagtighet i vokaluttalen man vil betegne med lydskriften, f. eks. *la*, *la'a*, *lā'ə* < *lagðæ*, *nō*, *nō'o*, *nqə* < *nqkkut*, *ā'n*, *ā'an*, *ā'an* > *annan*; her vil sedvanlig den første måte bli brukt. Om tonelagenes beskaffenhet idethele og særlig om tonelagene i (det omhyggeligere) Kristianasprog henvises til J. Storm i *Norvegia* I s. 45 ff. og K. Brekke, *Bidrag til dansk-norskens lydlære* s. 56 ff.

§ 20. At hovedtrykket lægges på 1ste stavelse er ikke blot hovedregel i norsk, men også i alle andre germanske sprog. Gjennemført i alle sammensatte ord er det dog ikke i noget sprog. Hos os er der meget store landstrækninger, hvor 2det sammensætningsled meget ofte har hovedvægten, og på etpar steder, i Øvre Gudbrandsdalen og især i Tinn i Telemarken, er eftertrykket likeså sterkt eller sterkere også på 2den stavelse end på 1ste i visse *usammensatte* ord, nemlig der hvor 1ste stavelse i oldn. var kort, f. eks. i Gudbrandsdalen i *bæt'a* og *gūt'u*, i Tinn i *bit'i* og *gót'u*.

Men i vore sydøstlige dialekter og deriblandt også i KVIg. er den almindelige regel for eftertrykkets plads så mægtig, at den endog overføres på fremmetordene. De fremmetord, som er lånt med hovedtryk på 1ste stavelse, har enstavelsestonelag, såsom *sokk'ær*, *kaff'æ*, *røk'ti*, *døk'tær*, medens tostavelsestonelag med stærkest

eftertryk på 1ste stavelse er almindelig i dem, hvor hovedtrykket før hadde ligget på en senere stavelse, mest i romanske eller græske ord og tyske ord med forstavelsen *ge-*, f. eks. *fäbrək*, *medd'asin*, *jäs'ell*; forstavelsene *ver-* og *be-*, her *för-* og *bæ-* har derimot holdt sig ubetonet, f. eks. *bätät'a*, *förtell'a*. De mest efter tysk mønster dannede ord som forøvrig har eftertrykket andensteds end på 1ste stavelse i dannet tale (Brekke l.c. s. 49) findes for størstedelen ikke i vulgærsproget; andre gjennomfører der som i fremmetord aksentens flytning.

I denne overflytning av fremmetords aksent ligger et av hovedmerkene for den rent vulgære tale; den står for så vidt omtrent på samme trin som diftongene og *-a* i fortidsformene av *a*-verber (*kaste*), og er for indfødte eller nærboende næsten det mest ubedragelige tegn, som pleier at vise sig, selv om andre mærker slår feil. Den rene østlending kvier sig i høi grad for at gå utenfor sin dialekts regler om eftertrykkets plads. Dog tror jeg at ha mærket, at byens gode folkeskoler i den senere tid har drevet det dertil, at det for mange er mulig at lægge eftertrykket riktig, uten at de derfor opgir den vulgære sprogtype. Man vogter sig vel, i den nyeste tid, for at flytte aksenten over, fordi dette kan regnes for en feil der bunder i uvidenhet.

En anden østlandsk særegenhet når i Kristiania hymål meget høiere op end den nævnte, nemlig sammenfatningen av en enstavelers verbalform med en partikkel til en aksentgruppe med tostavelsestonelag, f. eks. i vulgærform *lökik'-opp* luk op, *komm'-hitt*, *ær'-ikə*, *trūr'-nok*. Sådanne har en meget stor utbredelse i landet, de som indeholder tilstedsadverbier f. eks. *luk`op*, *kom`hit*, synes fra Østlandet at strække sig også ut over de trondhjemske

og nordlandske amter, og omvendt, de med et nægtende eller svagt bekræftende adverbium, som er`ikke, tror`nok, over størstedelen af Skagerakkysten. Men på selve Vestlandet brukes ingen av dem; man kan hos fødte vestlendinger træffe ytringer som viser, at en betoning som *luk`op* for dem står som en meningsløshet; de oppfatter det så, at uagtet adverbiet som det karakteriserende er det logisk vægtigste led, så legger vi østlendinger dog hovedvægten på verbet. I Kristiania-sproget er disse aksentgrupper ikke alene gjennomført i Vlg. og Dgl., men hos mange også under mere omhyggelig foredrag, men da vistnok med bevidsthet om, at dialektfrit er dette ikke.

KVlg. har, såvidt jeg vet, ingen større grupper av særegenheter i eftertrykkets plads eller tonelagets art imot de østlandske dialekter i almindelighet, og særlig ingen mot de vikske¹⁾. Blandt de ting i østlandsk som er avstikkende mot hovedreglene, skal enkelte i korthet nævnes: 1) S sammensætninger hvis første led er et enstavelers substantiv i genitiv, har ofte bevaret dettes enstavelsestonelag, f. eks. *sløts'parkən*; når der, f. eks. i *knifs'błā*, er tostavelsestonelag, tror jeg dog at dette gjennemsnitlig er et ældre forhold. 2) S sammensætninger hvis første led ender på vokal, har meget ofte enstavelsestonelag, f. eks. *skō'lissər*; det er især visse bestemte sådanne forled, som enstavelsestonelaget er knyttet til. 3) Enstavelsestonelag indtræder i endel tilfælde av den grund, at et enstavelers forled, oftest et adjektiv, har hat et sterkt ettertryk, hvorved det er blit betoningsangivende for ordet; sådanne er f. eks. *mēdd'a*, *min'att*, *stram'brök* strambukse ə: pyntet, staselig person (også

¹⁾ Disse har noget mer enstavelsestonelag end de oplandske.

adjektivisk), *kǫbb'huð* rumpetrold. I gatenavne som *ný-gata*, *stör'gata* er tonelaget muligens snarere overført fra gatenavne i andre land, likeledes er det vel fremmet i ukedagenes navne, bærnavn og en mengde sjøuttrykk¹⁾. 4) Fremmetord med ubetont 1ste stavelse har enstavelsestonelag på 2den (f. eks. *bata't'a*, *fortell'a*) overført fra fremmet sprog. Likeså vel også ved *för-* i betydning av formeget (*förtit'n*, av *lit'n*, *förgä't'i* av *gä't'i*); dog er der også en liten analogi for at hjemlige ordforbindelser med ubetont 1ste led får enstavelsestonelag på 2det; karakteristisk er *i stökk'ør*, men *stökk'a* flt. *stökk'ør*, og især *dä samm'a* eller, mer gjennomført, *dä sam'rä*, næsten udelukkende i uttrykk som *i dä sam'rä* samtidig, og *dä ær dä sam'rä* det er likegyldig, mens *dän samme* ellers hetter *dän samm'a*, *dän sam'rä*, og overensstemmende dermed i intetkjøn. — Forøvrig henvises, særlig for mere polert sprog, til Storm og Brekke på de siterte steder, og for andre tonelagsforhold på Østlandet til min avhandling »Lydlæren i den solørske dialekt« s. 25 ff.

Kap. 8. Kvantitet.

§ 21. Heller ikke i sine kvantitetsforhold har dialekten nogen særegenhet overfor østlandsk dialekt i det hele. Den almindelige hovedregel, at 1ste stavelse enten har lang vokal eller lang konsonant, er væsentlig gjældende. Den synes endog at være mer gjennomført her end i de bygdemål i nabolaget som ikke er altfor stærkt påvirket fra byen. Disse har nemlig ikke sjelden

¹⁾ Når *bondø* som forled i sammensætninger har enstavelsestonelag (*bonn'afut*, *bonn'aglö*, *bonn'abygd* osv.) så er også det rimeligvis fremmet, omsætning fra høitone i tilsvarende ord i dansk og tysk.

kort vokal + kort konsonant, (navnlig *r* og *t*), i ord med tiljævning, såsom *füru*, *möro*, *hölo*, *täpa*, men i byen har disse sedvanlig lang vokal. Også byens Dgl. synes oftere at ha kort vokal + kort kons. end Vlg., hvor gjerne den lange vokal ansees for karakteristisk: »*dær'a*, *dær'a*, *mör'o* er finere end *dær'a*, *mör'o*«, jfr. Brekke s. 55.

De i oldn. korte stavelser forlænges på samme måte som ellers i østlandsk; konsonanter, især de stemmeløse eksploderer, forlænges i enstavelsesord efter andre vokaler end *a*, f. eks. i *ljött*, *vett*, *bekk*, *løkk*; i *öll*, *vell* (i betydningen formodentlig) kanskje i *gläss*, er der vistnok dansk påvirkning; *spellä* (eller *spēla*) er gammelt lån fra nedertysk. Men langt almindeligere er det her som andresteds, at vokalen blir forlænget, hvorpå det er overflødig at gi eksempler, da disse er så talrige. Hvor der i oldn. var lang vokal med lang kons. er der neppe nogensinde bevaret lang vokal, f. eks. *natt*, talordet *ötta*, *viddä*.

Likesom ellers på Østlandet er der endel ekspl. på, at en vokal hvorefter dobbeltkonsonant fulgte, er forlænget og konsonanten altså forkortet, vel mest ved *rr*, f. eks. *nærrä* narre, *spjærrä* av *spjarra oprive, *käl* ntr. *kält* kold, *fänä* f., fonn, vel desuten feilagtig rekonstruert fra flertal, oldn. *fannir*.

I usammensatte indenlandske ord forekommer der neppe lang vokal utenfor rodstavelsen; hunkjønartikelen *-a*, som på kysten av Kristiansands stift kan være temmelig lang, er her, som på hele det egentlige Østland, ganske kort. I avledningsendelsen *-inn* er ende-konsonanten næsten av fuld længde, f. eks. *körinn*. I sammensætninger og i fremmetord som *spekkälära*, *kommet* er derimot også lang vokal ret almindelig.

Kap. 9. Sproglydenes beskaffenhet.

§ 22. På grund af den stærke indvandring som er foregået til Kristiania i det 19de århundrede, er det lyd-system som byen sammen med sine nærmeste omgivelser hadde utviklet, gjort noget usikkert for mange av de enkelte individer. Navnlig for vokalenes vedkommende må man sette adskillige av de enkelte meddelere væsentlig ut av betragtning; man må antage, at deres avvigelser skriver sig fra særegenheter ved deres livsforhold, f. eks. påvirkning av forældres eller kammeraters dialekt. Men der blir såmange tilbake som stemmer overens og har et rimelig forhold til omegnens lydssystemer, at der kan opsættes både en opstilling av det rette Kristiania-sprogs lyd og av disses forekomst. For et sprog under det sterke pres av Dgl. som denne dialekt har, anser jeg det for rigtig fornemmelig at ta hensyn til de »outrerte« uttaleformer og i mange tilfælde opstille disse som hovedformer, selv om det ikke kan påstås, at de er de almindeligste. Ti vistnok er de opståt ved en slags affektasjon, men ikke hos individet; den brede uttale er tilgjort, men tilgjortheten er en konstant faktor i bymålets utvikling, og den brede uttale vil neppe få slik kort levetid som gatesprogenes leksikalske nyskabninger, jargonen, pleier at få.

§ 23. For den dannede dagligtale opfører Brekke på anførte sted (s. 8) vokalerne¹⁾: *a, e, ə, e, i, o, u, y, æ, ø, ö, œ, å, ø*; jeg slutter mig dertil, dog (se foran s. 4) med den bemærkning, at lyden i *blot, blåt, norsk*, hvilken han betrakter som en åpen form av *o*, efter min opfatning er en åpen form av *å*, og at således tegnet *ø*

¹⁾ Hos ham tildels med andre tegn.

hos mig betegner en lyd av dypere tungestilling end det tegn han anvender i de nævnte eksempler.

Vulgærsproget står dette vokalsystem nær, men har hos de fleste litt flere enheter.

a-lydene er i regelen dype, især de lange; efter manges uttale må man notere dyp *a* i *måt*; noget høiere er den gjerne som kort, f. eks. i *talk* og især som ubetontet, f. eks. i *bēta*. Her anvendes kun ett tegn.

e-lydene er 3, hos enkelte 4: *ē* altid lang, f. eks. i *trē* n., *e* alltid kort, såsom i *kvell*, *senne*. I den mest utpræget lokale uttale har den korte *e*-lyd to former, én som kun i ringe grad skiller sig fra lang *e* i kvalitet (fornemmelig foran dentaler), således som i de nævnte eksempler, og én mere normal åpen *e* foran labiale og velare konsonanter; selv den sidste er dog rimeligvis mindre åpen end i normal dannet tale. Den tredje *e*-lyd, er den ubetonedede, slappe *e*-lyd, *ə*, f. eks. i *bətāʔə*. Også denne er egentlig temmelig høi og ligger således mindre fjernt fra lukket *e* i kvalitet end sedvanlig, men kan dog i sin ofte yderliggående slaphet nærme sig snart sagt til hvilkensomhelst vokal. En vis spidshet i det slappe *e* er én av de ting som gjerne vil bli tilbake som en ubevidst rest av Kristianiauttalen hos dem som har bestræbt sig for at avlægge denne, og høres f. eks. undertiden i offiserers kommando.

i uttales ofte halvåpen eller åpen, selv om den er lang; altid er *i*-lyden åpen som afslutning av en difflong, dog mindre foran vokal; derfor skrives her *fæit*, med *i*.

o er den almindelige norske. I aksentsvak stavelse foran *m* (f. eks. *mell'om*), hvor den tilsyneladende veksler med *ø*, er der kanskje egentlig *o*, som meddelerne så vilkårlig henfører til én av siderne; i svensk opfattes

o i aksentsvak stavelse som o, se Sweet Sounds and Forms of spoken Swedish, s. 9.

u er den almindelig østlandske, litt mer fremskutt end middels i landet, og mer end i KDgl.; uttalen av u i Dgl. er således væsentlig normert vestligere end i Kristiania. Ekspl. *hūs, luggø*.

y også almindelig østlandsk, ret ofte litet labial, likesom i landskaberne her og østligere; ekspl. *nȳ, byttā*.

Av æ-lyd er der hos de fleste to, æ i *lær̄a* og (ofte litt mindre bredt) *vær̄a*, og det brede ä i *hät̄, vät̄vā* (ɔ: vælte). — Mere hos skolebørn og ungdom i det hele end særlig i Vlg. forekommer det, at et høit a indtræder istedenfor æ, f. eks.: *är̄ du där?* Også i diftng. æi forekommer denne omhytning.

Av ø-lyd er der i K. Vlg. 4: *ō* (*söt*), *ö* (*sött*), *œ* (*dēr* f. *dør*, *sær̄jō* sørge), *æ* (*hǣt̄* hul, sjelden *gǣtv* gulf). Den sidstnevnte dannes med en smule mindre dyp, men mere tilbakedragen tungestilling end *œ* og med sterk læberunding. De særegne egenskaper ved *ö* er temmelig ujævne, vokalen kan tildels nærme sig sterkt til *œ* eller til *æ*; mest karakteristisk for stedet er en form der nærmer sig til *ē* (altså litet labial), hvilken jeg oftest hører foran *nn* (*sönn* synd, *stönn* stund).

Av å-lyd er der som mangesteds på Østlandet to, *ā* når den er lang, og *ɑ* når den er kort (*grā*, *grøtt*). Mange synes dog at artikulere den korte lyd væsentlig på samme måte som hører den lange til.

Vulgærsprogets diftonger er *äu*, *æi* og *æv*. Den sidste del av disse blir gjerne temmelig konsonantisk artikuleret i utlyd og endnu mer foran vokal. Allermest fremtrædende er dette ved *äu*, som derfor foran vokal her skrives *äuw* (der høres også uttalen *äv*); altså *bläuw*, og *däu* med flertal *däuwwä*.

Uttalen *æi*, med *æ*, er ingenlunde gjennemgående, der findes også *ei*; men de meddelere, som er mindst påvirket av KDgl., bruker stadig den første. Også *äu* og *äi* findes, men synes hovedsagelig at være guttesprog.

Ingen av diftongerne kan efter dialekten anvendes som kort; dog forekommer det jo undertiden i høining, f. eks. *blækt*.

§ 24. Konsonanterne er *b, d, d̄, f, g, h, j, k, l, l̄, hl, l̄, t̄, m, n, n̄, r, r̄, s, s̄, š, t, t̄, v (w)*; individuelt forekommer *l, n, r, s*, sjeldnere *t̄*.

I den egentlige Kristiania-uttale forekommer der således ikke mer end én varietet av dentaler med tilbakedragen tungespids, nemlig den kakuminale. Men med undtagelse av *t̄* er de kakuminale konsonanter her i regelen temmelig litet utpræget kakuminale; det er derfor der ikke findes supradentaler som bevidst forskjellige konsonanter ved siden av dem. — Oldn. *r* foran *k* og *p* beholder i regelen sin stemmelyd usvækket, så at der egtl. burde skrives *stærk*, *skarp*¹⁾.

Der gjøres gjerne nogen forskjjel mellem (den av *sj* og *skj* opstodde) *š*, og *s* som kommer av *rs* eller *t̄s*, således at ved *š* er tungens forrand fri foran ganens kant bak tandkjødet, men ved *s* er forranden som ved andre kakuminaler vendt op mot denne kant.

Kap. 10. Sproglydenes forekomst under svak aksent.

§ 25. Dialektens slappe vokal, *ə*, opstår dels 1) foran de konsonanter som kan bære stavelse (*n, l, r*),

¹⁾ Den uttale av *r* som i humoristiske skrifter gjengives med *sch*, foran stemmelose konsonanter, er egentlig *r̄s*, (*bor̄st*, *stær̄sk*); det er ikke sandsynlig, at denne uttale forekommer hos indfødte (hvilke jeg ikke har hat anledning til at undersøke). Sine røtter kan den ialfald ikke ha synderlig søndenfor Trondhjems stift.

når de, uten følgende vokal, følger efter en konsonant av andet artikulasjonssted, f. eks. *riγγ'an* (men *hatt'n*), *jə tokk ən* (men *jə sə n*) og dels 2) av nogen av de gamle vokaler under litet aksenttryk.

Det er kun sjelden at **n** i ordstammer utvikler et *ə* — det er tilsyneladende tilfældet i *mark'an* *market*, av **marknað(r)**, men i virkeligheten er det foregått på en litt anden måte. Men ved *ʔ* av ældre **l** efter labiale og velare konsonanter er det overmåde almindelig, f. eks. *uvv'ət*, *təgg'ət*; foran **r** indsættes den også efter dentale konsonanter, f. eks. *təmm'ər* av **timbr**, *āk'ər* (**Aker**), *vint'ər*. Denne hjelpevokal indsættes også foran **r** når der går en diftong foran (likesom i tysk **sauer**, **feuer**, **feier**), f. eks. *müww'ər* av **maur(r)**, *stüww'ər* av **staur(r)**, *læv'ər* av **leir**. Dette synes at forekomme temmelig vidt omkring på begge sider av fjorden; muligens kan det henge sammen med at slike lydforbindelser i Smålenene og Jarlsberg kan opstå på anden måte, av **-agl** og **-egl** (*häw'ət*, eller *hæv'ət* *hagl*, *təw'ət* *tegl*).

I et enkelt grammatisk tilfælde blir der ikke indsat *ə* foran et opr. **r**, men dette erstattes helt av *ə*, nemlig i utlyden av de adjektiver som i oldn. ender på **-öttr**, disse adjektiver har i KVulg., likesom almindelig på Østlandet **-ətə**, f. eks. *fillətə*, *fʔekkatə* — derimot ikke, som mangesteds ellers, tostavellesform uten utlydende *-ə* vekslende dermed.

§ 26. Utlydende vokal utenfor rodstavelsen — hvilket hos os væsentlig vil sige det samme som: i 2den stavelse — mister i østnorsk i de aller fleste tilfælde sin særegne artikulasjon, idet også i denne stilling den slappe vokal *ə* indtræder, således som i *kastə* av **kasta**, *limə* rimeligvis av nominativen **limi** og *lɔγγə* (neppe i KVlg.) av **lɔngu**. Dette er imidlertid ikke

nogen gjennomgående lydlov på Østlandet, således som i noget vestligere egne (omtrent fra Langesundsfjorden til Lindesnes og fra Sognefjordens munding til Romsdalens grænse mot Nordmøre); men denne behandling er såmeget hyppigere end den, som den har at konkurrere med, at den stadig hrer sig ind på den sidstnævntes område.

Dette område er de ord hvori der i oldnorsk var kort 1ste stavelse, *ɔ*: hvor denne hadde kort vokal og kun én konsonant (j gjelder i denne henseende ikke som konsonant). Allerede i håndskrifter fra slutningen av det 13de århundrede viser det sig, at endevokaler (tidligst **a**) på Østlandet var svækket efter lang rodstavelse, hvor denne altså hadde overvægt i lydstof og derfor også i aksentstyrke sammenlignet med 2den stavelse; medens de derimot holdt sig efter kort rodstavelse, hvor stavelsene stod i likevægt. Efter lang stavelse får man altså former som *blāsə*, *kastə*, *vīsə*, *voggə*, *tīmə*, *bakkə*. Verber hvis stamme i oldn. ender på vokal, mister også den *ə*-lyd, som de efter hovedregelen skulde ha i infinitiv, altså *bū*, *snū*, *frī*, *rō*, *sy*, *sā*; i sådanne ord som det sidstnævnte var infinitivs endevokal allerede i oldn. gåt op i stammevokalen. Denne endevokalens opslukning er mangesteds utstrakt til ord hvor stammen i oldn. ender på en nu bortfalden konsonant, og dette er ingensteds ført videre end i KVlg., hvor man derfor ikke alene har *hā*, *tā*, *drā* i infinitiv, men også dels gjennomført dels valgrift *vī*, *strī*, *glī*, *trā*, *kʔə*, *fə* osv. Nogen verber, som for størstedelen er betegnelser for lyd eller fart, kan brukes uten endelse i infinitiv uagtet stammen ender på konsonant, f. eks. *kʔass*, *domp*, *donk*, *snūrtt*, ja endog *smell*.

Ved motsætningen mellem overvægt og likevægt er der i østlandsk i 3 grammatiske klasser opstået en tve-
deling av ordene efter deres form: i infinitiv *blåsa*, *kasta*,
men *fåra*, i svake hunkjønnsord *visa*, *vogga*, men *viku*, i
svake hankjønnsord *lína*, *bakka*, men *nēva*, — de sv.
han- og hunkjønnsord som har »likevægt«, er nemlig på
det egentlige Østland sedvanlig utviklet av de oldnorske
kasus utenfor nominativ.

I ord som har likevægt, er der i bygdemålene ofte
en sterk ensidig eller gjensidig påvirkning mellem hægge
stavelsenes vokaler, tiljævning. I de vikske mål er
denne dog ikke meget fremtrædende, og derfor er der
kun få sikre spor av den i KVLg.

I prinsippet gjelder likevægtsloven i byens vulgær-
sprog likeså vel som i de andre østlandske dialekter.
Men faktisk er forholdet temmelig uklart, reglene er
blit forvirret dels ved den sprogørets slappelse som fulgte
av, at man daglig hørte og delvis brukte to sprogformer
som ikke var fullstendig avgrænset fra hinanden, og
dels derved at mange personer leilighetsvis la an på at
tale enten mer vulgært eller mer polert end de egentlig
hadde lært at gjøre. Der er derfor en hel mængde ord
hvor man, valgfrit eller nødvendigvis, bruker former
uten likevægt hvor denne egentlig hørte hjemme, og et
(meget mindre) antal ord hvor likevægtsform brukes eller
kan brukes, uagtet de historiske betingelser for den ikke
er tilstede.

De svake hunkjønnsord med likevegt, som i øst-
landske dialekter pleier at ende på *-u* eller *-o*, er der
næsten ikke eksempler på i denne dialekt. Der er kun
ett hunkjønnsord med hver av disse endelser i dialekten,
nemlig *fūru* og *mōro*, og intet av dem kan regnes for
fuldgyldig bevis på bevarelse, *fūru* fordi det også (ialfald

i de senere dele av det 19de årh.) er skriftsprogets form¹⁾,
og *mōro* fordi det efter sin opprindelse slet ikke hører til
disse ord; det er opprindelig et sammensatt ord med to
lange stavelser (*mōð-ró) som tilfældigvis har utseende
som de her omtalte ord. Det synes rigtignok at hende
sig, at man bruker likevægtsform av enkelte andre ord,
f. eks. *hōso* hose, *smōlō* smule, *tūru* tvare, men jeg har
ialfald fåt det indtryk, at dette i nutiden pleier at være
tilgjort, være herming efter bondemålene i omegnen. De
fleste likevægtige svake hunkjønnsord ender på *-ə* likesom
de med overvægt, f. eks. *gātə*, *hākə*, *snārə*, *svātə*, *twārə*,
ljærə tjære, *vəkə* uke, *svēpə*, *smīə*, *vīə* vidje, *söljə* selje,
mūysə, *fūūə*, *stūə*. Ved flere av disse kan man av den
1ste vokals beskaffenhet slutte, at de neppe har fåt sin
form ved bare i sen tid at ombytte en *-u* i endelsen
med *-ə*. Dette gjelder navnlig *vəkə* og *svēpə* mot oldn.
viku og *svipu*; i likevægtsord med oldn. *i* i 1ste stavelse
og *u* i 2den pleier nemlig *i* at holde sig. Når disse ord
derimot har *e*, skulde det heller tyde på at formen er
utgåt fra nom. *vika*, *svipa*. Dersom formene skulde
være utviklet på stedet på denne måte, måtte de være
en levning av Oslo hymål²⁾ i en form fra slutningen
av Middelalderen, nedarvet i strid med landsbygdenes
mål temmelig vidt omkring — på samme måte som jeg
er tilbøielig til at tro (se side 20 f.), at *hāt̃m*, *fōt̃k* er
gammelt hymål mot landsbygdenes *hāt̃m*, *fōt̃k*. Af
KVLg har *i*, ikke *e*, i *smīə*, *vīə* har intet med dette at
gjøre, det er ikke noget ældre *u* men derimot *j* i de
oldnorske former (nom. *smiðja*, *viðja*) som er skyld deri.

¹⁾ Allerede Schoning (I, s. 15) skriver *Furru*.

²⁾ At disse former også har stor utbredelse i nabobygderne, kan
naturligvis være foranlediget fra byen og således uten betydning.

I *stūa* mot oldn. *stofa* kan der være kommet *u* i første stavelse ved indflydelse av *u* i 2den på samme måte som det senere § 28 påvises, at det må være sket i *hūa* av *hōfuð*; men hele formen kan også være opståt i dansk. — Også i dele av Jarlsberg og Larvik synes der at være få likevægtsord av hunkjøn som har bevaret endelsens *u* eller *o*, bortset fra *furu*, som de vel alle har; der er tapet av *-u* vistnok en indflydelse fra byene.

I de likevægtsord, hvor endelsen er *-a*, har denne ikke i KVlg. forårsaget nogen tydelig forandring av 1ste stavelsesvokal. I nogle andre vikske dialekter kan virkningen undertiden vise sig, nemlig på et *o* i 1ste stavelse; medens *o* i et enstavelsesord, hvor den blev likesom overlatt til sig selv, i disse bygdemål blev til *æ*, f. eks. *lof* til *læv*, blev den ved påvirkning av endelsens *-a* til *å* i *lofa*, nu *låva* (og *lávå*). Men *o* blir i denne dialekt også i de fleste enstavelsesord til *å*, såsom i *láv*.

Av svake hankjønnsord med likevægt har man således f. eks. *hāna*, *vāna*, *māga*, *māka*, *lāka*, *hāra*, *stāka*, *lēpa* læbe (en stor, hængende), *nēva*, *stēa*, *sāta*, *tāta*, *bēta*, *drāpa*, *pāsa*; lånte skriftsprogsformer er f. eks. *stīa* (oldn. *stigi*), *būa* (*bogi*), *lūa* (*logi*); men der brukes også former av hjemlig rot og hjemlig utvikling som *stēga*, *bāga*, *lāga*, uagtet rimeligvis de fremmete former hadde lettere for at få indpas i ord med forbindelserne *-igi* og *-ogi* end ellers, fordi *g* i disse er en temmelig ubestendig konsonant. Det er mig med tvil opgit, at *vilje* kan hette *vilja* (men som hunkjønnsord); det er den eneste form jeg har fåt med *-ja* i hankjønnsordene. — Sproghistorisk uriktig er det, når *māta*, som har opr. lang vokal i 1ste stavelse, også kan hette *māta*, især i bestemt form *mātan*. — Til hankjønnsordene slutter sig også *trēa* tredje, idet formen utgår fra formene utenfor nominativ.

I verbalformer findes likevægten med endelse på *a* ved visse verber i alle høiningsformerne, nemlig i den klasse av svake verber som kaldes *a*-verber, forståvidt de i oldn. hadde kort rodstavelse; men andre, dels stærke og dels svake, har dem kun i infinitiv, eller har kun ved en uregelmæssig utvikling fåt likevægtsform i andre dele av høiningen. Mange av likevægtsverberne har opr. hat *-ja* i infinitiv (sjelden gjennom hele høiningen), men for denne dialekt har jeg kun fåt en eneste (meget tvilsom) opgave om bevarelse av dette, nemlig *dæljja* dølge, et ord som neppe i nogen form bør regnes til dialektens ordforråd.

Oprindeligg likevægtige *a*-verber er f. eks. *bāka*, *smāka*, *jāga*, *lāga*, *tāpa*, *svāra*, *vāra*, *lēa* bevæge, opr. *liða*, *bāra* bore, *lāva*; næsten alle kan de høies på anden måte end som *a*-verber, og også i inf. kan endelsen *-a* ofte ombyttes med *-æ*. Det sidste er for en stor del også tilfældet med dem som kun i inf. (og tildels i pt.part.) har historisk berettiget *a*, såsom de svake verber *gāpa*, *lēva*, *vēta*, *spāra*, *setta*, *fjōtta*, og de stærke *lēsa*, *drēpa*, *šæra*, *stæta*, *væra*, *komma*, *sāva*, *fāra*. I *trā* træde, synes det (smlgn. ovenfor) troligg, at vokalen *o* i oldn. *troða* er blit *å* av den grund, at endelsen *-a* påvirket den før den tid da bægge stavelser blev sammentrukket til én; foran *ð* vilde nemlig *o* ikke være blit til *å*, hvis intet *a* hadde fulgt efter. Medens *i* i sådanne verber (likesom også i enstavelsesord, f. eks. *vett*) blir til *e*, f. eks. *lēa*, *lēva*, *vēta*, er omvendt *e* gåt over til *i* i *ita* av oldn. *eta*; formen er forøvrig almindelig i nabodialekterne og desuten så langt borte som på Nordmøre, og den har således rimeligvis én eller anden stærk sjælelig foranledning, som dog ikke er mig ganske klar. Den samme vokalforandring er mer forståelig i *sia* og *tia* av oldn. *sogja*,

pegja, nemlig fordi disse har hat en form *pigir¹⁾ i præsens og således også fåt *pigja i inf. Verber som mot regelen aldrig synes at ha -a i denne eller nær beslægtede dialekter er *šönnä*, *tåŕä*, *düä* og *šillä* eller (i anden betydning) *šellä*.

Likesom mange verber kan anta den mere normale infinitivendelse -ə for det historisk berettigede -a, uten at man derfor er faldt ut av den vulgære sprogtype, således forekommer undertiden -a i infinitiver hvor den sproghistorisk intet har at gjøre. Meget utbredt søndenfjelds er dette i det verbum som i KVlg. hetter *detta* falde, rimeligvis ved sidevirkning fra verber med lignende lydforbindelser, navnlig *setta*. I denne dialekt er det også ret almindeligt i *skvætta*, hette, *hetta* og *düävva* at dø (især om dyr).

Likevægtsloven, som er en følge av rent legemlige forhold ved ordets uttale, er naturligvis ikke indskrænket til de nævnte 3 klasser av ord. Andre ord der hører under den, har for størstedelen konsonant efter 2den stavelses vokal, og omtales derfor senere i § 23. Her kan det dog passende nævnes, at denne lydlov også har anvendelse i sammensætninger, både i 1ste led og i 2det led. Samme forhold som mellem *fäva* med opr. likevægt og *blåsa* med overvægt, er der mellom første led i *kōŕakŕomp* — hvor *kōŕ* kommer af oldn. *kol* med kort vok. og kort kons. — og *mjöŕkafät*, hvor første stavelse er opr. lang. At der idethele er nogen mellomstavelse i sådanne som det sidstnævnte har dialekten ofte alene fra de vikske mål; Oplandets dialekter har der tildels ingen. Omegnens stedsnavne er dog forså-

¹⁾ Dette kan navnlig sluttet derav, at en række trønderske dialekter har *sævi* av inf. *segja*, men i præs. *si* som peker hen på *sigir.

vidt efter indlandets skik, at adjektiver som forled i navne sættes i stamformen, f. eks. *lammmjra*, *svarttjennä*; iallfald visse av de fjærnere vikske mål tar adjektivets svake form og sætter det sammensatte ord uten artikkel (*lammmjrr*).

§ 27. Når 2den stavelse i oldn. hadde konsonant efter vokalen, er konsonanten i mange tilfælde bortfaldt, likesom også ofte en endekonsonant i et svagt betonet enstavelsesord.

Dette er således ofte tilfældet med -g, i oldn. udtalt *g*, f. eks. i adj. på -ig som *fäli*, *härli*, *fäli*, *tüli*, jfr. *drä* av *draga*, og *tä* av *taka* har sluttet sig dertil, undtagen i fortid (*tokk*).

Ligeledes bortfalder v, i oldn. sedv. skrevet f, i nogle få meget almindelige ord, såsom *a < af* (*ta < út af*), *btü bli*, *ji*, *hä*, *brä*.

Regelmæssig bortfalder oldn. *ð* (og det ikke alene under svagt ettertryk, men i det hele tat), og oldn. -t i ubetonet stavelse var allerede i oldn. faldt sammen med *ð*, så at ikke alene fortidsformene *kastaði*, *lofaði*, og pt. partis. i hankjøn *kastað(r)*, *lofað(r)*, men også partis. ntr. *kastat*, *lofat* i alle vore dialekters stamsprog er at regne for former på -að. Med hensyn til konsonantens bortfald har vi altså samme fænomen i fortidsformene i KVlg. *kasta*, *läva* og de enslydende partisipier, i *finni* og andre sterke pt. partis. ntr. (av oldn. *funnit* osv.), i bestemt form av intetkjønssubstantiver som *hus'ä*, *ävve* øiet, *av húsit*, *augat* og i de nøitrale adjektivformer *mjö*, *litä*, *xie* eget, *nöä*, *anna*; dertil også i de sedvanlig litet betonedede nøitrale pronomener *de* det og *ä* (< *lä*, < *hoð > *hot = *hvat*). At der uttales skarpt og tydelig -t i *lærrät* strider ikke mot regelen; i dette ord kommer -t egentlig av -tt, der

er opståt av *pt* i oldn. *lérept*, likesom i *ettar* av *eptir*; smlgn. *fillatō* (oldn. *ótr*).

I dansk derimot bevares for det meste korte konsonanter i efterlyden, medens der vokalene svækkes i næsten alle endelser. Det er således ganske overensstemmende med dansk, at der uttales en konsonant i endelsen — men ikke at den uttales således som den gjør — i KDgl. i præf. og præf. partis. *kastat*, *lávot*, i *finnøt*, *örröt*, *månöt*, *marköt*, *ánt* (for høiere talesprogs *annöt*), *frémöt*. Om konsonantens historie se § 51, jfr. § 61.

Fremdeles er det omtrent gjennomført hos os, at kort oldn. *n* bortfalder efter 2den stavelses vokal, fremdeles motsat dansk, f. eks. kvindenavnene **Karen**, **Kirsten** mot norsk **Kari**, **Kørsti**, af fælles former **Katrín**, senere **Kaðrín**, **Kristín**. Derfor i KVlg. (og vidt og bredt) *visan*, *gentan* > *visa*, *jenta*, advb. som *áva*, *nēa*, *unna* av *ofan neðan*, *undan* (aldeles ikke av noget *und-af*); dersom det på denne kant av landet almindelige advb. *unn'ran* på undersiden (også brugt som præposisjon) er opståt her i landet, kan det ikke høre sammen med advb. på oldn. *-an*; man pleier at opfatte det som opståt av *under hann*¹⁾. Hertil hører også dialektens best. flt. hankjøn, f. eks. *hesta*, av oldn. akk. flt. *hestana*. Likeledes *æfta* eftermiddag, av oldn. *eptan(n)* og *morra*, som sandsynligvis kommer av **morgan(n)*, der dog ikke er påvist i oldnorsk med *-a* i endestavelen.

§ 28. I motsætning til den danske regel er det altså en norsk lydlov, som dog har mange undtagelser, at en vokal med konsonant efter holdt sig i svakt be-

¹⁾ Prof. Falk tænker sig, at det er fra plattysk, smlgn. hoitysk oben an.

tonet stavelse, og det almindeligvis like godt selv om den konsonant der fulgte efter den, nu er bortfalden. Undtagelsene er almindeligst ved oldn. *i*, fordi denne efter overgangen til *e* stod den slappe vokal *ə* så nær. Sjeldnere er de ved *a*; men også foran en bevaret eller nu bortfaldt konsonant svækkes *a* ofte til *-ə* i de op-landske dialekter, hvis ytterste utløpere i denne henseende rækker til Kristianiafjorden i Vestre Aker og Bærum. Disse dialekter, som er så nære naboer til KVlg., har gjennomført *-ə* for *-a* i flertalendelsen *ar* (*hestar*) og i høiningsendelser av *a*-verber med overvægt på første stavelse, altså *kastə*, pr. *kastər*, præf. og præf. partis. *kastə*, og i subst. og adj. med endelserne *-að(r)* og *-at* som *månə* månet, *annə* andet. I KVlg. og ellers sedv. omkring de inderste dele av fjorden er dog *-a* herskende i de nævnte verbers præf. og præf. partis.; omtrent således står også andre store distrikter, som kysten av Nedenes og de fleste bygder ved Trondhjemsfjorden. På gr. av (leilighetsvis) abnorm stærk betoning av 1ste stavelse er endelsen i Vlg. helt forsvunden i fortidsformer som *donk*, *kutp*, smlgn. s. 43. — Alle ren østlandske dialekter svækker også *-i* til *ə* i præsensformer av verber og i flertalsformer av substantiver, f. eks. *lærer*, *nemner*, *lev'er* og *skåtar*, *bygdər*; dog er der i *skåtir*, f. pl. skyllevand fra måltider, svinemat, en levning igjen av det lydlovsmæssige forhold, som har været, at *-i* holdt sig når 1ste stavelse var kort, altså i likevægtsord. Ett temmelig stort grammatisk område har *i* i endelsen bevaret, nemlig *pt. partis.* (i ntr.) av de sterke verber. Dette er visselig også foranlediget ved likevægtsloven: de fleste sterke verber, nemlig alle der hører til de samme høiningsklasser som *rivi*, *frysi*, *stälti* og *färi*, hadde i oldn. korte 1ste stavelser; de partis. hos

hvilke denne er lang, nemlig de grupper som i dialekten kan betegnes med eksemplerne *finni* og *gråti*, har fåt sin endelse ved indvirkning fra majoriteten. Dette kan navnlig sluttes derav, at adjektiverne *lit'n* og *æi'æn*, hvilke hører til samme høining som partisipierne, men på grund av sin store hyppighet har bevaret denne bedre (nemlig med særskilt hunkjøn), de har i ntr. ikke *-i*, men *-a*, og denne forskjjel må komme derav, at de har lang rodstavelse. Både partis. og disse adj. har (ə)n i hunkjønnsformene, av oldn. *-inn*; det ser her og oftere i norsk ut, som om selve det at en konsonant uttales, virker som en årsak til at foregående vokal svækkes. I *mȳə*, som har opr. likevægt, er endelsen *-a* av en ganske anden oprindelse, den kommer av østlandskens gjennemgående mangel på forskjjel mellem: to ensartede vokaler efter hinanden og: én vokal med slap e efter; således er *mȳə* nærmest av *mȳ'y*, som også høres, (opståt av **mȳjy*. **mȳgjy* < oldn. *mykyt*), likesom *sa'a* veksler med *sā'a*, *spā'a* med *spāə*, *la'a* med *lā'a*¹⁾, *lō'æn* med *lō'n* og *lō'n*, *a'ant* med *a'ant*, *ā'nt*.

Også *u* har den samme svækkelse foran *ð* (t) og *r*, såsom i *visər* av *visur* — hvilket også er overført til dem med kort rodstavelse, se s. 44 f, og *nōə* svarende mot oldn. *nokkut*. I *hūə* av oldn. *hōfuð* er egentlig anden stavelses *u* blit bevaret; det har nemlig været der sålänge til *o* i første stavelse blev *u* og *f* blev *g*; av **hugu* opstod det oplandske *hūgu* og her i de vikse mål nærmest *hu'u*, derpå *hūə* på samme måte som det foran blev utredet ved *mȳə*. I en vistnok endnu senere tid er *u* blit svækket til *ə* i fremmetord som *spekk'əlære*, < *spekulere*, *alík'ə rāt* < *akkurat*, samt i *gutt* når det brukes

¹⁾ Både i bet. lagde (præt.) og lade (f.).

i tiltale; da hetter det nemlig oftest *gət*. Adjektivendelsen *-ətə* brukes hvor oldn. har *-ótr*.

Det var vel en slap eller åpen *e*-lyd, som først opstod av oldn. *i*, hvor vi i mange former har fåt overlevert uttalen *a*, medens oldn. normalortografi har *-in*, navnlig i stærke hunkjønnsords artikel: *bókin* > *bōk'a*. I de svake hunkjønnsord opstod nutidens *-a* av *-an*, *visu* av *visan*, likesom det ubetonede hunkjønnspronomen *a* av oldn. akk. *hana*; i de stærkes artikel *-in* blev i først svækket til *e* eller *ə*, og senere, da *n* gik op i vokalen og gjorde denne nasal, sammenblandedes denne vokal med den nasale *a* i de svakes artikel. I Selbygmålet i S. Trondhjem har man endnu bevaret det mellemtrin, hvor hele rækken har nasale vokaler: *ā* som hunkjønnspronomen, av *hana*, *visā* av *visan*, *bōk'ā* av *bókin*; likesom i KVIg. og Østlandsk i det hele har bestemt flertal av intetkjønnsordene fulgt med de hunkjønnsordenes entalsform i dette, derfor *hūs'ā*; endvidere har Selbygmålet nasalt *a* i de hunkjønnsformer af adjektiver som der svarer til vor dialekts *lita* og *æia*; i Selbygmålet og nabodialektene har alle stærke participier og adjektiver av lignende form særskilt hunkjønnsform på *-a*.

Kap. II. Sproglydenes forekomst i fuldvægtig stavelse.

Vokalerne.

§ 29. *a* er sedvanlig nedarvet fra oldn. *a*, f. eks. i *dāg*, *dāk*, *grās*, *fāt*, *tāk*, *gāp*, *rār*, *gāk*, *hatt*, *takk*, *trapp*, f. trappe, *lass*, *arm*, *varm*, *skarp*, *kastə*, *lass*, *hull* halv, *hałm*, *hals*, *salt*, *stall*, *lann*, *dansə*, *lanŋ*, *labb*, *paddə*, *ragg*, *tagg'əł*, *hāna*, *gāpa*, *gammal*.

I omegnens landdistrikter er oldn. *a* i endel av de ved disse eksempler betegnede stillinger gåt over til eller

nærmet til *æ*, navnlig foran *r* og *ʀ* med labial eller velar konsonant efter (*värm, hützm*).

Dette er ikke Kristiania-sprog; foran *ʀ* med labial eller velar kan det undertiden høres, men det er da affektet, bevidst efterligning av bondesprog, kun i *tütj* er det kanskje overveiende.

2) Undertiden er *a* opståt av det i oldn. lange *a*, *á*, (som regelmæssig gir *å*). I *jā* kommer dette vistnok, som prof. Joh. Storm har påpekt, av det foregående *j*'s påvirkning. I *natt, fatti* og konj. & adv. *dā* er det derimot gammel forkortelse av vokalen som er skyld i at *á* har fåt den korte *a*'s uttale; efter den utbredelse disse eller lignende uttaleformer ellers har i østnorsk, er der ikke grund til at anta, at de er lånt fra skriftsproget. Dette er derimot sket i verbet *māʀə* (med farver), som igjen der er lånt fra tysk; forkortelse av *á* i dansk må man sætte i præp. *frā* og adj. *lāv*. I *dattər* er *a* også lånt fra dansk, hvor det uregelmæssig er opståt av lang *o*.

3) I lånord kan *a* representere forskjellige vokaler i de fremmede sprog, f. eks. i *hans* m. anledning, vel av *ü* i engelsk *chance* og i *šapp* bod, simpel butik¹⁾ av *ø* i engl. *shop*.

§ 30. *ē* opstår 1) av oldn. *é*, hvis dennes længde er bevaret, f. eks. *knē, trē*; dog ikke foran *r*.

2) av oldn. *æ*, dersom længden er bevaret og hverken *r* eller *ʀ* eller dermed beslægtet lyd følger efter, f. eks. *kʀē* klæde, *lēsə* tillåse. I enkelte eksempler er gjennomførelsen ufullstendig, enkelte bruker en litt åpen *e*, enten på grund av påvirkning fra fremmet dialekt (f. eks. forældrenes) eller, som det med enkelte ord kan

¹⁾ Fornemmelig brukelig om brændevinsbutikker og butikker for gamle klæder.

forekomme, ved direkte eller indirekte indvirkning fra skrivemåten. I høiere samfundsklasser er der den samme tendens til at uttale *e*, men mere av den konservative påvirkning fra skrift og fra anden dialekt end i Vlg. I verbet *lē* og i *snē* som subst. og verbum må man se skriftsprogets former.

3) av oldn. *ø* når den er bleven forlænget og hverken *r* eller *ʀ* følger, f. eks. *rēv, trēv, strēv, skrēv, snēv, sēlə* v. sælge; også i ord med likevægt, f. eks. *ʃʀea* slæde, *nēva, lēpa* læbe, verber som *drēpa* dræbe, *lēsa* læse, tilikemed disses pt. partis.; av *īta* spise, kan partis. høre hit (*ēti*), men ikke inf. De ord som har tiljævning, kan for størstedelen også uttales med det samme åpne *ø* som foran blev nævnt; når dette forekommer, stammer det egentlig fra mere indlandske dialekter, især Romerikes.

4) av oldn. *i*, når den er blit forlænget, f. eks. *smē, lē* m. & n., *vē, stēg, rēkə* uke, *svēpə, sēnə*, undtagen hvis der i oldn. kommer *j* eller *u* nær efter som i *smīa* f. *tīur*. Hertil hører også likevægtsformer med *-a* som *lēva, vēta, lēa, bēta*; også i disse kan en åpnere uttale av *ø* forekomme. Som utgåt fra den skrevne form danner *šīb* en undtagelse, likeså måske *hīlə* v. kildre, vel av ældre dansk *kilde, kildle* (Falk & Torp), skjønt vokalens længde er uregelmæssig. Når F. & T. utleder *īlə* f. opkomme av **īdīa* synes det ikke ment så, at *ī* i ordet har eksisteret i denne form i senere oldnorsk, idet de nemlig anfører sen oldnorsk *īta*:

5) av skriftsprogets *ø* (oldn. *oi*) i *šē* (eller *šū*) f., talordet *ēn* og *hēl, dēl, mēr, lēr, fʀēr*. Også ved diftg. *øy* foran *r* og *l* synes der at findes nogen tilbøielighet for enkelt vokal, og det kan derfor være mulig, at der er

nogen fysiologisk årsak medvirkende ved de sidstnævnte ordformer.

§ 31. *e* opstår 1) av forkortet *é* og *æ* i *lett*, *rett*, *sløtt*, *tøtt* og *kjøkkastøtt*, *nett'ar* nætter, *jess'ar* gjæs, *redd*; derimot er *é*, vistnok ved det foregående *j*, gåt over til *i* i *jikk* og, kanskje overført derfra, i *filkk*, vel bægge dele optat fra dansk.

2) hvor oldn. *e* er bevaret kort, såsom i *nebb*, *hepp*, *emna*, *nemna*, *brønna*, *heinna*, *renna*, *enna*, *penn*, *spenna*, *hennar* hende, *heinna* hände, *senna*, *venna*, *stell*, *smella*, *kvell*, *fjell*, *smelta*, *hest*, *prest*, *vest*, *best*, *mest*, *flesk*, *hespøl*, *veslå* lille, *hetta* f., *møtt*, *vegg*, *sektå*, *sekk*, *bekk*, *benk*, *eyj*, *leynj*. I stillinger foran labiale og især foran velare konsonanter synes der som tidligere nævnt at være mere avgjort åpen uttale av vokalen end foran dentaler. Meget synker vokalen dog ikke, så at jeg ikke tør sette nogen bestemt forskjel. I henseende til *e*- og *æ*-lyd er der en sterk motsætning mellem KVlg. med de vikske mål, som næsten udelukkende har *æ*-lyd foran *r* og (ikke Jarsh. & Larvik) *ʔ*, ellers *e* og *e*, og de oplandske mål som ikke har nogen åpen *e*, men pleier at ha *e* i *lett*, *sløtt*, *tøtt*, *dønnar* denne, *hennar*, *penn*, men *æ* i *mætt*, *rætt*, *næmnå*, *brænna* (*yn*), *sænna* (*yn*) *sænn*, *vægg*, *bækk*.

3) av endnu kort *i* foran *i* oldn. kort, nu forlænget konsonant, sjeldnere foran lang konsonant og foran konsonantforbindelser, såsom i *bækk* n., *bøtt*, *vøtt*, *spøtt*, *spøll*, *šøllå* vedkomme av *skilja* (*šillå* i de almindelige betydninger er således lånt form), *lenn* m. (*limr*), *fenn*, *renna*, *lennå*, *krøst'n*, *rek'ti*; den noget østligere (i Smålenene, til dels Romerike og i Solør) gangbare samlede overgang av *i* til *e* foran *k*: *lekt*, *šlekt*, *sekk'ar*, *stekka*, *prekk* er ikke uhørt i KVlg., men det almindeligste er en åpen *i*.

4) av forkortet *ei* foran konsonantforbindelse eller lang konsonant, f. eks. *renska* og adj. n. *liett*, *føtt*, *brøtt*. I de aller fleste tilfælde har sidevirkning fra stamformen bevaret både diftongen og dens længde, såsom i *grætt*, *bæukt*, *slækta*, *dræida*, *græida*.

5) av oldn. *ja*, dersom ikke *r* eller *ʔ* følger, såsom: *bjella*, *spjell*, *šeld'n*, *jek'st*, *heft*, *jenn*.

6) gjennom *e* i skriftsproget fra forskjellige oprindelige vokaler, f. eks. *jenn* av dansk *hjem*, oldn. *heim*.

§ 32. *i* opstår 1) næsten gjennomgående av oldn. *i* f. eks. *fåis*, *is*, *kniv*, *liv*, *rim*, *timå*, *mil*.

2) av oldn. *i* når der *i* oldn. nær efter fulgte *j*, *i* eller *u*, f. eks. *smiå* f. av *smiåja*, *viå* av *viåja*, *tiv* av *piðurr* (i ekspl. som *biåja*, (måske, sikrere *i*) *priåja*, er *i* senere fjernet ved påvirkning fra endelsens *a*) og i pt. av sådanne sterke verber som i oldn. hadde *i* i infinitiv, altså sådanne som *rivi*, *biti* osv.

3) av *ei* sjelden, f. eks. *ši* f. ske.

i opstår av forkortet *i* og av *i*, foran næsten alle konsonantforbindelser og lange konsonanter (jfr. § 31, 3), f. eks. *fillå*, *still* eller *stillå* adv., *vill* sint, *spillå* spilte, *šinn*, *finna*, *båinn*, *vinn*, *riinn*, *tiinn*, *ligga*, *tigga*, *mitt* o *ditt*, *mitt'n*, *midd'a* (og *medd'a*), *viss*, *mistå*, *fisk*, *frisk*, *kvist*, *nistå*, en uregelmæssig tilslutning til disse er *nišlå* (»finere *nešlå*«) f. nelde av *netla*; litt vaklen til *e* findes der i *likt*, *šlikt*, *prikk*, *sikk'ar*, *stikka*, vel også i *spikka*.

§ 33. *o* opstår 1) av oldn. *o* hvor lengden er bevaret såsom i *må*, *skå*, *råt*, *såt*, *står*, *såt*, *røpå*, *søpå*, *kåok*, *kråk*, *båk*, *kåkå*, *håv*.

2) av oldn. *o* foran *rð* nu *ʔ* og andre kakuminalforbindelser av *r*, f. eks. *bøʔ*, *øʔ*, *nøʔ*, *tør'na* best. f. tordenen og skriftsprogsformene *hør'n* og *kør'n* som også i KVlg. er de almindeligste i disse ord.

3) av oldn. *o* foran *rð*, nu *ɹ*: *jōɹ* (av *jørð* og av *gjørð*), *fjōɹ* m., *ifjōɹ* *svōɹ*. I *nō'n* nogen, er rimeligvis uttalen opr. bokstavtro efter den skrevne form, ikke gjennom tale opståt av oldn. *noɹkurn*.

4) av old. *u* foran *n* *brōn*, *dōn*, *bākōn* hakhun, og av *u* foran oldn. *rð*, nu *ɹ* i fortid og plc. *spōɹtə*, *spōɹt* og *smōɹtə*, *smōɹt* (langt oftere med *ö*-vokal fra nutidsformene). Tilslutning hertil er *jōɹtə* gjorde.

ō opstår 1) av *ó*, der er forkortet ved stilling foran to konsonanter, f. eks. *roftə* ropte, *hɹokt*, *hostə* m. & y., *fjōɹtt'n*, *tomm* adj.

2) av *o* i *ost*, foran *ɹt* i ord som *poɹtt*, *boɹtt*, *foɹtt*; det findes også i etpar likevægtsord av hunkjøn, som i nabadialekter har *o* i bægge stavelser: *hōsə*, *smōɹtə* (det sidste også med andre vokaler).

3) av *o* i *voɹttə*, vel også i *host* der vel er et oldn. *kvōstr; tilsyneladende, men i tilfælde meget uregelmæssig, er *trost* av oldn. *prōst*(r).

4) av oldn. *ú* og *u* foran det nu forlængede *m* i *romm*, *skomm*, *gromm*, *sommə*, og av *u* foran *m* og *n* med forskjellige konsonanter (dog ikke foran *nn*, *nd*, *nt*), *kk* og *ɹt*, f. eks. *domm*, *homtə*, *fomtə*, *somtə*, *kɹomp*, *slomp*, *pons*, *spons*, *omɹ*, *tomɹ*, *tomɹə*, *lomɹə*, *ponɹ*, *doɹk*, *boɹkə*, (her fem.), *bokk*, *sokk'ər*, *oksə*, *pɹokkə*; *lokkə* i KDgl. av *lukke* er samme overgang, men ordet er lånt fra dansk; hverken findes dette selv fra gammel tid i norsk, ei heller i østlandsk nu stamordet oldn. *lúka*; KVIg. uttaler *lukke* som *lokkə*; dette kommer vel dels av påvirkning fra det beslægtede intetkjønnsord *lokk*, dels fra det verbun som i oldn. hetter *láta*, hvilket i de norske dialekter leverer det mest gjængse uttryk for at lukke. Man må vistnok også anta, at *hoppə* v., som dette ord også andresteds på Østlandet pleier at uttales, kommer av en oldnorsk form

*huppa, mens den form der i oldn. foreligger, er *hoppa*. Den samme forandring av *u* til *o* foran *pp* pleier man i Østlandsk at ha i adv. *opp* og *oppə*, men her som ellers ved Kristianiafjorden har man den fra dansk lånte form *opp*, *oppə*; likeså i præp. *omm*, som også er en undtagelse fra det ovenfor anførte.

§ 34. *ū* opstår 1) sedvanlig av oldn. *ú*: *hūs*, *snū*, *trū*, *ūt*, *šūk*, *njuk*; *bū* v. synes at være sjeldent, (sedvanlig fra skriftsproget *bō*; *sūđə* m. »fyr«, nedsættende om en mand, medens *skosåle* hetter *såđə* (nedertysk, lånt gjennom dansk).

2) av oldn. *u* måske i *gūt* og i *gū* Gud; dog bør vel hægge heller betragtes som skriftsprogsformer, eftersom der ikke er nogen sikre overgange av den slags ellers; sikkert er der skriftsprogsform i (et) *bū* av dansk *bud*, oldn. *boð*, som også har stor utbredelse andresteds i landet (både i betydningen befaling, ærinde og sendebud).

ū opstår 1) av forkortet *ú*, f. eks. *snuddə*; likeledes i *gutt* av bygdemålenes *gūt*, forkortet av dansktalende, fordi der kun findes kort *u* (og *i*) foran *p*, *t*, *k* i dansk.

2) av oldn. *u*; f. eks. *stubb*, *luggə*, *ruggə*, *full*, *ull*, *munn*, *grunn*, *isunn'* istykker, *hunn*, *unn'ər*, *skut'm* m., nedtrukne øienbryn, *hurrə* styg, slusket kvinde.

3) av oldn. *ó* i ubetonet stavelse: *gudāg'*, *gumār'u'*.

3) av dansk *u* (oldn. *o*), f. eks. *skudd*, en på Østlandet temmelig utbredt form.

§ 35. *ȳ* opstår 1) sedvanlig av oldn. *ý*: *bȳ*, *brȳna*, *dȳr*, adj., *dȳr* n., *dȳnə*, *nȳ*, *sȳ*, *sȳnəs*, *sȳt*, *šȳ* osv.; likeledes er vokalen av denne oprindelse i sådanne sterke præsensformer som *brȳt'ər*, *fȳt'ər*, *krȳp'ər*, *rȳk'ər*, *šȳt'ər*.

2) i mange tilfælde har målet *ȳ* hvor oldn. har *jó* eller *jú*, især i infinitivformene av sådanne sterke verber som har *ȳ* i præsens, f. eks. *brȳtə*, *ftȳ(ə)*, *krȳpə*, *rȳkə*,

šjta, og derfor vistnok her og langs hele sydkysten væsentlig fremkaldt ved sidevirkning fra præsensformene; i Trondhjems-amtene hersker overgangen til *y* næsten i samme omfang som her. Imidlertid er der i KVLg. og de sydlige kystdialekter også nogle andre eksempler, f. eks. *lys* adj. & n., *hlyg* adj., og det synes derfor rimelig, at også skriftsproget har bidraget til indførelsen av *y*. I dansk er det vel mest den omlydende virkning fra *j* på den følgende vokal som har fremkaldt overgangen, likesom i *sjö* og *fjös* hos os med oldn. *jó*; også her har dette sagtens virket med.

ij opstår 1) av forkortet *ý*: *nytt* adj. n., *hyttø* (også *bjttø*) v.

2) av oldn. *y* foran mange konsonantforbindelser og foran lang konsonant, f. eks. *rygg*, *styg*, tildels *synn*, *yn'ra*, *fylla*, *dytta*. Hertil hører måske også eksp. som adj. *tynn*, tiltrods for at det i oldn. hetter *punnr*; der er mange dialektformer som beviser, at en sideform med omlydt vokal har eksisteret i ordet; men om den i dette ord har eksisteret i denne dialekt, eller om *y* i det enkelte eksempel er indført fra dansk, må bli uavgjort. Det er påfaldende, at etpar andre forøvrig hermed sideordnede ord ikke er bleven stående ved *y*, men har fåt *ö*, se § 39, 5.

§ 36. *æ* opstår 1) av oldn. *æ* foran *r*. Eksp. *švæ*, *læra*; tildels (litt »fint«) *kłæ* v. klæde, og ntr. plur. *kłæ*, overført fra KDgl. *kłær* (KVLg. sedvanlig *kłær*).

2) gjennomført av forlænget oldn. *e* under samme omstendigheter, f. eks. *ær* er, *bæra*, *bær* f., *lær* n. læder; hertil også *hær* og *dær* av oldn. *hér* og *þar* (þer?).

3) av forlænget oldn. *ja* foran *r*: *fjær*, av stammen *fjaðr*-, oldn. i nom. *fjōðr*.

4) svarer mot oldn. *au* i *räv* f. podex; kan vel være opståt gjennom overgangen *au* > *äu* og foran vokal til *äv*, tildels *üv* i dialekten (se s. 40) eller gjennom den danske form *röv*. Ordet har på mange steder i by og bygd fåt en yderst uregelmæssig vokalbehandling, dels på grund av lånt form, dels fordi det i tilsigtet kynisme snart er blit uttalt med tilgjort snerpethet, snart med åbenbar fornægtelse av alt sådant.

æ opstår av oldn. *e* foran *r* med konsonant efter, f. eks. *bærj*, *stærk*, *værk*. I *hærkø* mot oldn. *kirkja* er det usikkert om ordet her er lånt fra dansk uttale med *e*, eller om *i* foran *r* i denne landsdel kunde gå over til *e* i gammel tid (middelnorsk).

§ 37. *ä* opstår 1) av oldn. *æ* foran kakuminal, f. eks. *hæl*, *fäl*, *lärtø*.

2) av forlænget oldn. *e* foran kakuminal, f. eks. *bærtø*, *særtø*, *väl* adj. værd & adv. vel, *väl'a* verden.

3) av forlænget oldn. *ja* foran kakuminal, f. eks. *fjäl* av stammen *fjal-* i oldn. *fjöl*, *mjäl* mel, svarende til oldn. *mjöl*, hvilket ord i oldn. har *ö* i alle former (men i gml.dansk findes *mial*), *šäl* selv.

4) (kun i få ord almindelig) av *a* foran kakuminaler, således altid i *gärn* gal, *värn* valen.

ä opstår 1) av oldn. *e* foran kakuminal med kons. efter, f. eks. *svätjæ*, *ätv*, *ärttø*.

2) av *ja* foran kakuminal med kons. efter, f. eks. *jätv* v., *järttø* n, *järn* jern, *järnø* gjerne; hertil hører også *mjälk* melk, som i oldn. ikke har nogen form med *a*, men vel i gml.dansk.

3) av *a* foran kakuminal med *j* efter, måske kun i *tälj* talg.

Mange bruker kun én uttale for *æ* og *ä*, og da vel mest én som nærmest hører under *æ*.

§ 38. *ö* opstår 1) almindelig av oldn. *ó*, f. eks. *bök'ar*, *hönä*, *möta*, *söt*.

2) (i få ord) av forlænget oldn. *o*: *övar'st*.

3) av oldn. *jó*, f. eks. *šö*, *snö*, *fjös*.

4) gjennom skriftsprogets *ö*, hvor der i oldn. var *au* eller *øy*, f. eks. *löppä*, *öleggä*, tildels *ösa*, *dö* adj. & v., *strö*.

5) av oldn. *o* foran *ð* i adj. *lö'n* lodden.

§ 39. *ö* opstår 1) av forkortet oldn. *ó*, f. eks. *sött*, *mötta*, *tömmä*.

2) (i få ord) av oldn. kort *o*: *öks*.

3) i oldn. *jö*: *hjönn*, *hött*.

4) av forkortet oldn. *au* og *øy*, der likesom i alle sydkystens dialekter er gåt over til enkelt vokal, f. eks. *rött* av *räu*, *böttä* av *bäetä*, *göttmä*, *trött*, *sömmä*, *öst*, *höst*. Hvis dette var påvirkning fra dansk, vilde det ikke være så konsekvent innskærket til den forkortede vokal, som det er i de sydligere bygdemål.

5) av oldn. *y*, f. eks. *föllä* følge n. & v., *rökkä* rykke, *lökkä* oldn. *lykkja*, *mökk* mæg, *föttu*, tildels *sönn* synd, *söstär*, *löst*, *löftä* v., *sönnär* av *synir*. I *brönn*, *sönnävinn*, *isönn'är*, *sön'da*, *tönnä* er der jo mulighet for, at vokalen nedstammer fra *y* i biformer til de oldnorske former (med *u*) man kjender fra sprogminde-mærkerne; i *stönn* er det tydelig så; der er dialekter hvor også de andre nævnte ord har *y*- eller *ö*-lyd av sådan oprindelse. Det er imidlertid betegnende, at *tynn* (se § 35) uttales med *y* og disse med *ö*, alle overensstemmende med skrivemåten. I *bröst* n. bryst, er det også usikkert om *ö* kommer fra dansk *bryst* eller oldn. *brjöst*.

6) i et par ord av *i*, senere *y*: *kjöppä*, *tömm'är*, i elpar andre av oldn. *o*: *hönn*, *könn*.

§ 40. Kort og lang *æ* opstår foran *r* 1) av oldn. *ó*, f. eks. *færa* n. & v., *snæra* n. & v., *stær'a*.

2) av oldn. *o* (eller måske av *jö*) i *smær*, vel tildels *smærr*.

3) av oldn. *øy*, f. eks. *æra*, *hæra*, *höra*, *mær*, vel også i adj. *šær*.

4) av oldn. *y*, f. eks. *dær(r)*, *spær(r)a*, *smær(r)a*, *fær*.

5) av oldn. *o*: *kærj* kurv, *tærj* torv, smlg. s. 61.

§ 41. Kort og lang *æ* opstår foran kakkmineraler 1) av oldn. *ó*, f. eks. *rærtä*.

2) av oldn. *o* foran tyk *i* i ordene *hæ't* hul, *kæ't* kul.

3) av oldn. *øy*, f. eks. *hærtä*, *hörtä*; *sæ'tä* f. & v. søle har almindelig enkelt vokal på Østlandet; da Østlandet synes at ha overgang til enkelt vokal foran *r* og *t*, f. eks. i *höyra*, *køyra*, har ordet rimeligvis oprindelig diftong, likesom man i Kristiansands stift har *saula* f. og *söyla* v.

4) av oldn. *y*, f. eks. *fær'st* og ved overføring av *ö*-vokal fra nntidsformerne sedvanlig også i præteriter som *spærtä*, *spært*, *smærtä*, *smært*, *tærtä*, turde.

5) sjelden av et oldn. *i* gjennom *y*: *stæ't* adj.

§ 42. *å* opstår 1) av oldn. *á* når lengden er bevaret, f. eks. *bå*, *grå*, *lås*, *trå* adj. & m.; hertil må også regnes *stå* og *gå*; gammelt dansk *ā* i *gå't* gård, mens *gä't* betyder gjerde.

2) av forlænget oldn. *o* og *ö*, f. eks. *läv*, *bäv* bor, *späv* og i lånord hvor der skrives *o*, f. eks. *gräv*; også *äv'är* må vel kaldes en lånt form, likesom også det høiere sprogs *båg*, *klåg*, *kråg*, *kågä*, *skäv* med gammelt *ó*, men omsat fra dansk lydssystem.

3) i adv. *nå* nu, er vokalen vistnok gjennom ubetontet *nö* opståt nærmest av *nö, av oldn. *núna*, likesom Selbygmalet endnu har betonet *nö* og ubetontet *nå*.

§ 43. *ø* opstår 1) av forkortet *å* i ord som *grøtt*, *noðda* og lign.; at den korte vokal i slike tilfælde falder sammen med den lange i stamformerne (*ä*), er neppe almindelig i byens lavere samfundslag.

2) av oldn. *o* og *ø*. Dette er vokalens almindelige opprindelse, og det er mere utbredt i KVIg. end i nogen av omegnens dialekter. Man har altså *ø* både foran opr. kort, nu forlænget konsonant som i *brøtt*, *løkk*, *bøss* og foran opr. lang som *gøtt*, *røtta*, *vøtt*, *fjøkk*, *røkk*, *støkk*, *tøpp*, *køpp*, *føss*, *tøsk*, *køst*, *ømm* ovn, *ørm*, *nørsk*, *fjøkk*, *gølv*, *stølpø*, *trøll*, *ødd*, *skødda*, *døbb'ølt*, *døgg*, *høggø*.

3) i enkelte ord av oldn. *au* foran *n* eller *m*, idet nasalen har trængt sig ind over diftongens tid, og denne således er blitt forkortet: *tømm* < *taum*(*r*), *fjømm* < *flaum*(*r*) (men *sømm* og *strømm*), *rønn* < **raun*(*n*), *kønn* < *kaun*(*n*) byld.

4) av skriftsprogets *o* for oldn. *u* i *ømm* præp, *øpp* og *øppø*; om *løkkø* < *lukkø* se foran § 33, 4.

5) av forskjellige fremmete vokaler, f. eks. av engl. *n* i adj. *hømm* i hyggelig, »kjæk«, av sjømandssproget, avledet av engl. *chum*, kammerat (Torp, privat).

Diftonger.

§ 44. Da diftongene i deres gamle forekomst så godt som helt manglet i skriftsproget (*ei* var bevarer i det eneste ord *nei*),¹⁾ er det tidlig blitt et hovedmærke for den polerte tale at man undgik disse. Av den høining som verbet *at dø* har i KVIg., kan man temmelig sikkert slutte, at dette hadde fått enkelt vokal allerede

¹⁾ Dette strider ikke derimot, at der idelig i norsk skrift enkeltvis anvendes diftonger, ikke blot hos 16de årh.s forfattere, men også i 17de, f. eks. fra Jølster 1644 (Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie (Chr.a 1888) Bd. V, s. 482) *Høiet*, i 18de Schøning I, s. 33 *Kiæmpø-Hauø* (ø: hauger).

i Middelalderen, måske så tidlig at det mere var ved svensk end ved dansk påvirkning: både verbets form og den for adjektivet *død* hetter *dø*, når man uten at være uhøflig anvender dem om mennesker, og det er vistnok indført av katolske geistlige som ialfald hadde fått sin kundskab i at læse og skrive fra Sverige eller Danmark. Til mere profan bruk hadde man adjektivet *da* (derav endnu *dä*); og likesom der til adj. *dø* svarte adj. *dä*, er der i sen tid til verbet *dø* dannet et verbum *dä* om dyr og uærbødig om mennesker. Så tidlig som *ø* i det høitidelige *dø* er imidlertid kun sjelden denne omhytning av diftong med enkelt vokal sket. Men under foreningen med Danmark har det været en betydelig del av byens borgerskab som forsøkte ialfald tildels at undgå diftongene. Av dette er der i Bergen trængt sterke mærker ned i vulgærsproget, i Kristiania og langs hele sydkysten er de ikke så sterke, men de mærker som findes, er sådanne at man kan anta, at der har været mere end der nu er, og at dette er fjernet ved en slags nasjonal reaksjon. Likesom man dengang verbet *dø* kun hadde denne uttale, ikke vidste at det var diftongen *øy* som hørte hjemme i dets norske form, og derfor konstruerte det uhistoriske *dä*, således har man omvendt til **krøp*, **frøs*, **brøt* osv. lavet de nu herskende former *krøp*, *frøis*, *brøit*¹⁾. Da sagtens andre rekonstruksjoner kan være faldt heldigere ut, kan man ikke vite hvor stort område i sproget det er, som i fortiden en stund har været tapt for diftongen; særdeles betydelig

¹⁾ I enkelte svenske dialekter i Finland, i hvilke også diftongene trykkes fra skriftsproget, går det også væsentlig ut over *au*, og således at den ombyttes med *øi*; at dette ikke sker direkte, men således at skriftsprogets *ø*, som brukes for bægge diftonger, også der er forvirringens kilde, synes at være selvsagt.

kan det jo ikke ha været. — I det sydlige av Smålenene (fra Rakkestad av) avtar diftongenes forekomst gradvis syd- og østover.

Men vor sydkysts dialekter, aller mest Smålenenes, har likesom dansk utviklet diftonger i ny forekomst, nemlig av vokal med følgende **g** — som dog undertiden var utviklet av en anden konsonant i ren oldnorsk.

§ 45. *äu* med sideformen *äu* (foran vokal og hos enkelte i utlyd) kommer 1) hovedsagelig av oldn. **au** og er den sedvanlige representant for denne, når den ikke er forkortet, f. eks. i *räu*, *häu*, *bäu*.

2) ved senere utvikling, likesom i nogle av de tilgrænsende dialekter av oldn. **og**, f. eks. *ihüu*, *ihü*, *träu* og *täu* — det sidstnævnte ord kan muligens egentlig være lånord her, i dialektene på Oplandet føles det avgjort så.

3) av oldn. **óg** i *bäu*, *pläu*, *skäu*; **g**, i oldn. utt. **g**, har mangesteds en tilbøielighet til at forkorte den foregående vokal, idet deres forbindelse nærmer sig til at være en diftong; man kan således sige at lydforandringen i disse ord egentlig falder sammen med den under 2) omtalte. Fremkaldt ved påvirkning fra dansk er overgangen neppe.

4) enestående her er vistnok *släu* n. dueslag, medens **slag** ellers hetter *släg*; der er formelt intet i veien for, at formen kan være opståt i Smålenene; men likesom saglens tingen først sent har fåt nogen utbredelse hos os, så er vel også navnet dansk eller sydsvensk.

5) ved feilagtig omsætning til vulgærform i *däurwa* av *dö*, istedetfor **där*.

§ 46. *ær* opstår 1) regelmæssig av oldn. **øy** hvor dette ikke er forkortet, f. eks. *läær*, *bläært*, *stært*.

2) av oldn. **ógj** f. eks. *plæær* v., *næær* adj. & v.

3) optat fra skriftsproget i adj. *hær*, ntr. *hært*, *drær*, ntr. *drært* (oldn. **drjúgr**).

4) ved feilagtig omsætning til vulgær form i stærke fortidsformer av 2den avlydsklasse (f. eks. oldn. **kraup**, **fraus**, **braut**), hvor en middelstandsform **kröp*, **frös*, **bröt* blev gjort til *kræp*, *fræs*, *bræt* (se § 39).

5) av fremmet (hollandsk) **oi**, f. eks. *skæær*, *læær*.

§ 47. *æi* opstår 1) regelmæssig av oldn. **ei** når det ikke er blitt forkortet, f. eks. *bæi*, *hæit*, *bæik*, *læær* < oldn. **leiða** og **leiga**.

2) av oldn. **æj**, f. eks. *klæær* klø (intrans.).

3) av oldn. **ægj**, f. eks. *fæær*.

4) av oldn. **ög**, f. eks. *væi*, *ræin* n. regn (også *ræyn*); hertil slutter sig navnlig nogle pronomener, hvor **en k** også i mere ublandet norske dialekter er blitt til **g** eller bortfaldet, nemlig her *jæi*, *mæi*, *dæi*, *sæi*, men dernæst også ord, hvor det sikkert er fra dansk dialekten har fåt den svækkede form av **k**, f. eks. *ræinæ*, i østl. dialekt *rækna*, *tæinæ*. Det kan betviles om nogen av de under dette nr. opførte former er opståt på stedet, skjönt det om *væi* ikke kan betviles, at det i store dele av landet skyldes lokal udvikling. Men KVIg. vakler i det hele mellem de ytre bygdemål, som oftere svækker eller taper **g**, og de indre, som i stor utstrækning bevarer den. Derfor også både (smålenisk) *tæitæærk* og (i så henseende romeriksk) *tegtæærk* av oldn. **tigl**.

Konsonanter.

§ 48. Foruten at konsonanter, som fremstillet § 27, ofte svækkes og falder bort i svakt aksentuerte stavelser, kan mange også mere eller mindre konsekvent bortfalde også i fuldvægtige stavelser. Det er gjerne

de samme konsonanter som kan bortfalde, i bægge slags tilfælde.

Temmelig gjennomgående er bortfald av oldn. *ð*; likesom i de fleste norske dialekter gjengis *ð* ikke ved *d* i nutidens uttale uten på grund av ett eller andet særeget forhold ved ordets historie eller betydning f. eks. i KDgl. som i skriftsproget *gūð*, *hōðə*, i KVIg. *nēd'ərst*, *brōd'ra*. Længe har det været almindeligere at indsætte *t* (se s. 80): *lītə* (vel også *lȳtə*) lystre af *hlȳða*, *mōtə* m., *mōt* n. mod.

At *g* bortfalder er mindre gennemført. Efter *a* må dette vel siges at komme av svag betoning, i *dār*, flt. av *dāg*, samt i *drā*; det ringe eftertryk må også til for at forklare hvorfor *mȳə* meget, *nō'n* nogen og *tā* (undtagen præet. *tokk*) er blit behandlet som om de hadde *g*; bortfald av *g* i fuldvægtig stavelse efter *a* må være overført fra aksentsvage stiltinger. Når *g* følger efter *e* og især efter *o* kan dens svækkelse medføre diftongdannelse, hvorom se §§ 45 og 47. I forbindelserne *-eig* og *-oyg* er *g* også smeltet sammen med diftongerne, f. eks. *sæi* seig, *blæi* m. bleig, *hœi* m. høining; sj. fortid *flœig*, sedv. *flœi*. I de § 45 opførte eksempler har man aldrig opgit mig forbindelsen *-iug*. Heller ikke efter oprindelig *au* har denne forbindelse forekommet i ord som *häu* haug, *iæwə* øie, men av og til, vel omtrent i ett tilfælde av 3—4, har man nævnt mig fortidsformer som *jäug*, *fläug*, for almindeligere *jäu*, *fläu*; uttalen av *g* er der overført fra infinitiverne, som nemlig undertiden kan ha *-ugə*, mens former uten *g*, *uə* og *y(ə)*, er langt almindeligere også der, f. eks. *jüge* eller *jūə*; også *dūgə* v. due, kan ha *g*. Det er vistnok indført ved litt langveis indflyttede, ti ikke engang i de nedre dele av Romerike tror jeg disse *g*'er uttales. Aldrig hører jeg *g* opgit i

KVIg. i *fūł* (også *fūwvət*, vel av *fogl*) fugl, *flūə*. Likeledes er *g* fuldstændig borte, hvor *f* efter labial vokal i middelnorsk (slutningen av Middelalderen) gik over til at uttales likedan som *g* i samme stilling, nemlig *w* eller *ʒ*. Så er det sket i *hūe* av oldn. *hōfuð*, på Oplandet *hūgu* og *stūə* av *stofu* (kasus utenfor nominativ av *stofa*) på Oplandet *stāgu*; men *stūə* kan jo være likefrem lån fra dansk. Som nær beslægtet med *f* har *u*-lydene også opslukt denne konsonant i nogen ord, hvor den neppe nogensinde har været *ʒ* (men vel rimeligvis *w*), nemlig i *lūə* av oldn. *lúfa*, *dūə* av *dúfa* — her kunde det dog også væsentlig være gåt gjennem dansk — *läu* av *lauf*, *hū* tyv.

Hvor man i skriftsproget skriver *v* efter vokal, enten så denne *v* kommer av gammel *g* eller *v* (eller undtagelsesvis noget andet) har vort dannede sprog i det hele hat de største vanskeligheter at overvinde. Ved at følge alfabetet med dets distinkte labiodentale *v*, som nærmer sig sterkt til de »stængte« konsonanter, er vor uttale kommen fjernere fra den oldnorske uttale end den tilsvarende danske er, vort *lāv* er fjernere fra oldn. *lof* end dansk *lov*, og det må også siges om læseformen *skāv*; det danske *skov* står nærmere oldn. *skóg*. Mest utifredsstillende er dog dette forhold ved talordet *sȳv*, i dansk uttalt *syv* eller *syⁿ*, som beror på ældre *siu*, hvilket var identisk med stamformen for KVIg.s *šū*; den utlydende *v* har intet andet at hvile på end norsk uttale, altså uriktig uttale, av dansk skrift.

§ 49. Assimilasjoner indtræder således som det er almindelig i østlandsk. Dertil hører, at oldn. *fn* blir *mn* (*namn*), *gn* blir *gn* (*vogn*). Undtagelse gjør *omm* ovn, *konng* byld (av oldn. *kaun(n)*, se § 43), samt *ūganng*. Især ved *omm* er det tydelig at *n* egentlig er blit borte

fordi man gik ut fra **qmm'n*, bestemt form av *qmn, og oppfattet dette som *qmm'an*, bestemt form av *qmm*¹⁾. En sådan tilføyelse av en stavelse (e)n efter r, l og n gjør sjeldnere her end i andre østlandske dialekter hel ombytning av sproglydenes længde: slike eksempler som *ā'n* (*ā'an*, *ā'en*) < *annən < *annan* er her *fā*, *namm'n*, *kvell'n* almindelige.

Som ellers i østlandsk assimileres også *mb*, *nd*, *ld*, så de er blit likedan som oprindelig *mm*, *m*, *ll*, og *ng* assimileres til *nn*, f. eks. *kamm*, *lann*, *kvell*, *tonn*.

§ 50. Assimilasjon av forskjellige slags er det også som gir de »tykke« konsonanter, opr. dentale konsonanter uttalt med tilbaketrucken tungespids, deres store utbredelse i østnorsk.

Begyndelsen dertil ligger deri, at r, hvor tunge-spidsen idethele er tilbaketrucket, og l, når denne uttaltes tilbaketrucket, flyttet den påfølgende dental *ð*, *d*, *t*, *l*, *n*, *r*, *s* hen til sit eget artikulasjonssted.

Den mest gjennomgripende forandring skedde derved med *ð*, hvor *ð* egentlig slet ikke som sedvanlig forsvandt, men blev uttalt længer tilbake, medens r, som hadde bevirket denne flytning, selv forsvandt; *ð* uttalt på denne bakre plads blev til en enkelt sproglyd »tyk l«, f. eks. *gāł* & *gāł* av *garð(r)*, *ōł*, *hōł*, *stōł* av *orð*, *borð*, *stirð(r)*. Denne overgang er yderst almindelig i dialekten, men én undtagelse har den; når der efter en ordform der ender på r, kommer et pronominalt ord som i oldn. skrives med *p* i fremlyden, hvilket vistnok almindelig

¹⁾ På en noget beslægtet måte er i KVIg. *mark'an* m. market, opstāt av oldn. *marknað(r)*, på Oplandet nu *marktne*: når formen *markne stod med bestemt artikel *marknen, uttalt *mark'n*, blev det oppfattet som bestemt form av et **mark'en*, hvilket således blev dannet ved feilagtig subtraksjon av artikelen.

uttaltes *ð*, skulde man vente, at de sammenstøtende konsonanter dannet *ł*; så gjør de i Jarlsberg og Larvik, hvor man siger *fāł'u* = *får du*, *fāł'in* o *mōł'i* = *far din* og *mor di*; men i KVIg. og i det hele i mere nordlige og østlige mål, får man i regelen *fār'u*, *fār'in* o *mōr'i*; i denne dialekt kan for *pú*, *pínn*, *pít*, *pát*, *pøir*, *pøim* og *pá* (advb. da) også ellers brukes *u*, *in*, *i*, *e* osv., som svakere former for *du*, *din*, *di* &c.; andresteds forekommer det almindelig at den svakt betonedede form av disse pronominalle ord begynder med r; også her hænder dette ofte. Forskjellen fra den jarlsbergske uttale, må enten forklares så, at pronomenernes fremlydskonsonant var svakere her ved fjordbunden end i Jarlsberg på den tid, da *rð* blev til *ł*, eller således at uttalen her egentlig kommer fra tostavelser verbalfomer (f. eks. *kastar pú*), i Jarlsberg fra enstavelser (*sér pú*); ti det sees, at tilbøieligheten for kakuminal uttale idethele er mindre i svakt betonet stavelse.

Tiden for overgangen *rð* > *ł* kan ikke bestemt fastslås. Det er tydelig, at i reformasjonsårhundredet var *rð* blit til »tyk l«, ti det var visselig da som nu likedan som den lyd der i mange tilfælde opstår av gammel l. Den synes at ha været så gjennomgående i østlandsk tale, at den i enkelte eksempler trængte hen til landsdele, hvor tyk l ikke hørte hjemme, f. eks. når Absalon Pedersøn, som var født sogning og levde som prest i Bergen, kalder Stordøen *Stolen* (1570); der har altså endog i Bergen været en kreds av mennesker¹⁾ som sammenblandet *rð* og l, en kreds stor nok til at øve denne indvirkning på en mand der som magister Absalon var omtrent indfødt; likeledes skriver Peder Klausson, som

¹⁾ Måske »hovmændene« (lensherrens folk). eller de geistlige?

var født og levde på Listerkanten, **Fiærdeøe** eller **Fiellerøe** om Færder, opr. ***Fjarðarøy**; dette er dog naturligere, da Færder ialfald ligger i en egn som har tyk 1. I østlandske dokumenter forekommer forvekslinger av lignende art, især **ls** skrevet for **rs**, meget ofte i 15de århundrede, især i navne.

I forbindelserne **rd**, **rt**, **rn**, **rl**, **rs** sker der mer eller mindre undtagelsesfrit samme tilbaketrækning av tunge-spidsen som i **rð**, men det sidste led av den artikulasjonsrække som derved opstod, artikuleres på det forandrede sted dog på samme måte som før, og **r**, som voldte assimilasjonen, er vistnok meget indsvundet i varighet, men der er dog så meget igjen av den, at almenheten pleier at regne et *r* eller *ʀ* for at være tilstede, medens **r i ʀ < rð** er helt forsvundet. Som fremstillet foran §§ 3 & 4 er der to forskjellige grader i tungespidsens tilbaketrækning, den supradentale og den kakuminale, men i KVLg. må alle de nævnte forbindelser hos de aller fleste betragtes som væsentlig kakuminale; men de er det i ringe grad og går uten skarp grænse over i den omhyggelige østlandske Dgl.s supradentaler; mellomtrinnene findes især i svakt betonedede stavelser, således at konsonantforbindelsen nærmer sig mer til supradental i *sikk'ært* end i *lært*, *sürt*.

I høiningen indtræder i en mængde tilfælde **rt** ved analogi for **rd**, oldn. **rð**, for en stor del i overensstemmelse med skriftsproget. Derfor er *rð* ikke så almindelig som man skulde vente i dialekten, uten i sammensætninger, f. eks. *lœrd'a* lørdag og i ordsammenstød, f. eks. *fær ðin*¹⁾.

¹⁾ Pronomenet *dinn* kan nemlig også brukes ubetonet uten at miste sin *d*.

Forbindelsen **rn** blev i oldnorskens klassiske tid forandret dels til **ðn** og dels til **nn** i østlandsk; eksempler på det sidste er i KVLg. *ljönn* bjørn, *lyenn* tjern, (*kaffa-*) *krønn*, tildels *hönn* horn, sjeldnere *könn* korn. Da **rn** således sedvanlig ikke er bevaret fra oldn., er forbindelsen nu egentlig at regne for at ha »ny berøring« : man vet at den kommer av et ord med **r** i; der uttales derfor temmelig ofte supradentalt, både i avledninger som *sürn*, hvor sproglyd er utskutt som i *vårn* våren, og hvor **r** er bevaret ved støtte fra skriftsproget som *bårn*, *hörn*, *körn*, *ekörn*, *jörn*.

Også av **rl** førte vistnok den oldnorske lydudvikling egentlig til **ðl** eller **ll** på Østlandet; derfor nu i bygdemålene der av **karl**, dels *kall*, dels *käl*¹⁾ (*kvennkäl*, *siljukäl*); til det sidstnevnte svarer i dialekten mandsnavnet *käl* Karl og *fäli* farlig, medens **dårlig** har formen *dåli*, hvilken, enten den nu kommer av skriftsprogsformen eller direkte fra oldn. **dålig(r)**, er uhistorisk, opståt av (det på Oplandet herskende) *dåli* ved feilagtig anvendt folkelighet hos dem som ikke fra barndommen hadde talt helt vulgært og således ikke kjendte den tykke **l**'s begrænsning. Den tilbaketrukne egentlige **l**-lyd forekommer kun i ord hvis form henviser på en stamme som ender på *r* eller tyk **l**, f. eks. *hærl*, *værl*, *spörlag*, og i ordsammenstød, samt efter **s** (*slå*).

Videre har også **rs** oprindelig i oldnorsk hat tilbakgående assimilasjon likesom **rn** og **rl**; derav er i dialekten rimeligvis kun bevaret *foss*. Alle byers vulgærsprog er tilbøielige til at fastholde likheter med stam-

¹⁾ I dialekten, som i de fleste andre nu *kär* og *kärmann*, fordi **l** allerede i oldnorsk var uttrængt i stillinger hvori konsonant påfulgte; derfra *r* overført til *hærring*.

formene, og de ellers almindelige bortfald av **r** er her ikke indtrådt i superlativer som *størst*, *først*; udelukkende fra skriftformen er **r** bevaret i *tørst* adj. Da også ved **rs** sammenvoksningen mellem **r** og dentalen er temmelig sent indtrådt, er lyden ofte temmelig litet kakuminal. Forskjellen mellem *š* og den av **sj** eller **skj** opkomme *š* er ikke stor og neppe gjennomført.

Det er vistnok snarere *š* end *ṣ̌* som forekommer her som i mange andre østligere dialekter som »**s** impurum« (en uren **s**-lyd) foran en anden konsonant, oftest **l**. I KVLg. er det næsten gjennomgående, at ældre *sl* (hvori, som ellers i østlandsk, også oldn. *tl* indgår) uttales *šl* både i forlyd og i indlyd (også **l** får nemlig kakuminalt artikulasjonssted efter dette *š*), f. eks. *šlā*, *nišlā*; dog høres av enkelte også *hl*, især i indlyd (*nihlā* nesle, med stemmeløs *l*). En lignende, men måske litt forskjellig lyd, har **s** sedvanlig i adj. *švēr* (eller *švērʷ*), hvilket har en særlig psykologisk foranledning: adjektivet **stør** begynner i denne som i flere østlandske dialekter at få en meget slap klang, og her har man valgt **svær** til stedfortræder; for at utmale størrelsen, tar man også hogstavelig munden full, og begynner ordet med én eller anden **sch**-lyd. Likeså undertiden med ordet *svin*, tildels også i *snē* og *stygq*.

Medens denne uttale av *sl* rimeligvis er temmelig ung, er det tydeligvis en langt ældre utvikling som har ført til det, at **l** i mange tilfælde er blit til den egentlige tykke **l**. Angående forholdet mellem *dāl* av **dal**(**r**) og *gāl* av **garð**(**r**), *stōl* av **stól**(**l**) og *bōl* av **borð** synes det utvilsomt, at *rō* tidligst fik den uttale som egentlig kaldes »tyk **l**«, og at denne derfra er lånt over til de oprindelige **l**'er; men disse hadde endnu tidligere fåt en noget »tyk« uttale, vel omtrent som den der betegnes *l̥* i lyd-

skriften. En tilbaketrukket stilling av tungespidsen, der minder noget om »tyk **l**« i norske og svenske bygdemål, har **l** også i visse danske og plattyske dialekter, og det netop i nogen av de stillinger som her hører »tyk **l**« til.

Hos os indtræder *l̥* i korthet sagt allesteds inde i ord hvor tungespidsen ikke er anvendt til de omgivende, især nærmest foregående lyd, og således for bekvemhets skyld, nemlig:

1) når den står efter labiale og velare konsonanter, uten hensyn til følgende vokal, f. eks. *bl̥i*, *gl̥ā*, *homl̥ā*, *nökt̥ar*.

2) efter andre vokaler end *i* og *æi*¹⁾, når der efter **l** ingen konsonant følger, eller den der følger, i oldn. er labial eller velar (i nogen få ord også med **d** eller **s** efter), f. eks. i KVLg. *hat̥m*, *üt̥v*, *fot̥k*, *hæt̥* hul, *dāl̥*, *ut̥ā* hyle, men *hæl̥*, *fil̥*; *ilk̥ā* m. frostknote på foten.

Undtagelser fra regelen for overgang til tyk **l** er her *klār*, *sāl* sal og *smāl*, *pölsā*; alle med **l** næsten over hele det egentlige Østland, antagelig fordi de er fremmetord, som først kom ind her efterat bruken av tyk **l** var endelig regulert. Derimot strider det mot østnorsken i almindelighet (den nemlig som ikke i den henseende er påvirket fra Kristiania eller andre byer), når der i KVLg. ikke brukes tyk **l** i ordene *vell* (i betydningen formodentlig), *hall* halv, *toll* tolv, *hals*, *föllā* følge, *fortellā*, hvor man efter de mer uberørte dialekter skulde vente tyk **l**; i oldn. *selja* sælge, her *sēlā* eller *sēllā*, er også tyk **l** meget almindelig. I et litet antal ord kunde man efter

¹⁾ Også litet utbredt efter *ý*, *é* og oldn. kort **i**. I grænsebelter for tyk **l** blir den ofte heller ikke tyk efter **e**- og **ö**-lyd; *rō* blir i mange sådanne mål ikke til *l̥* men til **r** som på Vestlandet.

ordets form i nutiden finde det påfaldende at det ikke har tyk l, mens dette i grunden vilde være aldeles uhistorisk, nemlig hvor der i oldn. stod *ðl* eller *rl* (hvor *r* også gik over til *ð*, se s. 73) såsom i *sal* sadel, *fali* farlig. Mens *l* opstod av *l* fordi tungespidsen var ledig og tyk *l*'s artikulationssted var den lettest at nå, var tungespidsen ved uttalen av *ð* optat andetsteds.

Den tykke *l*'s artikulationssted overføres, likesom fra *r*, til følgende dentaler; deriblandt også til *r*, f. eks. *gutröt*.

§ 51. Det mest iøinefaldende av de træk hvori det dannede talesprog i landet (i det store tat) har motstått den danske påvirkning fra skriftsproget, er, at det har bevaret de »hårde« konsonanter, f. eks. i *gāpe*, *gr̄yte*, *kōke*. Dette er naturligvis en følge derav, at danske eller halv dansk talende familiers børn i regelen lærte sit talesprog og fik sit lydsystem mest fra jævnaldrende som ikke hadde så meget av den fremmete påvirkning. Da de som litt ældre lærte at læse og skrive, fortrængte de »bløte« konsonanter ikke de »hårde«, om de første end kom ind i de gloser som talesproget ikke hadde hibragt dem; og en medvirkende grund hertil var det, at selv om børnene hadde en dansk talende lærer, kunde de ikke anta hans uttale, han sa ikke *gābə*, *gr̄yðə*, *kūgə*, men kanskje noget sådant som *gāwə*, *gr̄yðə*, *kəŕə*, med konsonantuttaler som ikke fandtes i alfabetets navnerække: han måtte bli usikker i sin instruksjon — om han forsøkte på nogen; og børnene fik en fornemmelse av, at deres *gāpə*, *gr̄ytə* og *kōkə* var likeså overensstemmende som lærerens med skrivebruken, som io blev anset for det ufeilbare grundlag for rigets sprog; i læsning brukte de den uttale av bokstavene, som alfabetet gav anvisning på. I sin tale som voksne anvendte de,

f. eks. på prækestolen, også i regelen denne; men f. eks. under præstegårdens drift og ellers i sin daglige tale brukte de sagtens meget av det sprog de hadde lært i sin tidlige barnbon. Av skrivformer både fra ældre og yngre tid ser man da også, at de skrivende ikke har været riktig befæstet i at bruke de bløte konsonanter; f. eks. i N. S. optegn.s. 120 (1576) **Oslo byes friheth(e)r**, **köp**, **köpet**, **köpt** (men også **köffte**). Og endnu i 1819 (og det fra Stavanger!) i Fam. Kielland s. 193: **Bal Sal** i **yttre Stuen**. Efterhånden som det blev en større kreds av folket som lærte at læse og skrive, blev det også fler og fler som nogenlunde holdt den regel at bruke sin læse-uttale, når de var utenfor sin familie. Men jo flere det blev av disse, desto mindre blev også den autoritet utenfra hvormed læseundervisningen kunde optræde. Kløften mellem sproget i familien og embeds sproget blev mindre og mindre, og endelig, ute i det 19de århundrede, blev motsætningen mellem den virkelig danske og den norske uttale gjenstand for offentlig diskusjon under striden om det danske og det norske teater i Kristiania, og dagligtalens hårde konsonanter blev offisiell uttale.

Foruten i den slags ord som kun tilhørte skrift og bøker, men ikke dagligtale, hvor således den bløte konsonant måtte bli herskende i norsk endskjønt den hårde der var den etymologisk rigtige, er der også et andet slags tilfælde hvor den fremmete form ved tingenes naturlige gang fik en betydelig overvægt. Det var der, hvor forskjellen på et ords norske og danske uttale ikke bare lå i konsonanten, men også vokalen ved en stor og fast kløft var skilt fra den norske. Norsk *bōk*, *klōk*, *krōk*, *kōkə* var for avvigende fra dansk (i ældre tid vel gjennemsnittlig:) *bəŕ*, *kləŕ*, *krəŕ*, *kəŕə* til at bli tat for

godt som dannet tale, og endnu er de ikke fuldt anerkjendt; *bōk* kan være bra nok, men den bestemte form *bōk'an* er ikke hørt så ofte, at den er fri for at ha præg av at være studert; vil man her på Østlandet endelig ha den hårde konsonant, blir man i regelen så helt demokratisk at man siger *bōk'a*; ellers omsættes det danske *ß* til *g*, og foran den er der ingen tilstrækkelig grund til kort vokal, man gjør dansk *o* om til *å*, og læser, siger tildels også, *håg*, *klåg*, *kråg*, *kågø*. I flertalsformen *bōk'er* er *k* derimot forlængst tat for godt, for der var der ikke anden kløft mellem dansk og norsk end den som konsonantsystemene medførte, og den var anerkjendt. De nuværende danske diftonger *ai* og *oi*, skrevet *eg* og *ög*, har åbenbarlig hat mindre let for at hævde sig end den som blev skrevet *og*; man hadde vel i dansk mindre ren samvittighet overfor skriftformen for deres vedkommende end for den sidstnævnte.

I spesielt norske ord findes der enkeltvis kompromis av en anden art mellem dansk og norsk lydssystem, nemlig ved at ombytte kvantitetene i ord som i norsk hadde lang vokal med kort »hård« konsonant efter; det klareste eksempel er *gutt* av *gūt*; det første er jo nu Dgl. og KVIg. Formodentlig skyldes formen dansktalende i Norge, for hvem den hårde konsonant jo ikke var noget fremmet når der var kort vokal foran den, som i godt, natt. Når deres uttale igjen blev optat av norske, blev de danskes korte t-lyd forlænget. Muligens kan KVIg.s *hitt* og *ditt* for sedvanlig *hit*, *dit* være av lignende oprindelse; men da disse former også findes i sådanne dialekter hvor ingen påvirkning fra dansktalende er mulig, er det ikke sandsynlig. Når man i KVIg. foruten *hýt* og *knýt* også har *hytt*, *knytt* likesom i dansk,

er det et lån av en hermed beslægtet karakter. I Nedenes uttales verbet *stúpa*, som der muligens er lånt fra østligere dialekt, *stuppø*, fordi også der den hårde konsonant efter lang vokal strider mot dialekten, men ikke gjør dette når vokalen er kort.

Blandt overgangene fra »hård« til »bløt« konsonant forekommer der mange hvor der følger en anden konsonant efter den hårde konsonant som er blit forandret; hertil hører f. eks., at *vakna* i dansk har *g*, *sakna* v, og at t i *vatn*, *botn* er assimileret med det følgende n. Her har KVIg. temmelig fuldstændig gjennomført den forandrede lyd; likesom nabodialektene har det *vann*, *hønn*; når der i 1787 (Fam. Kielland s. 261) skrives *Botnefjorden* om Bundefjorden, så var det vel heller ikke dengang stedets uttale, men var rimeligvis en følge av at brevskriveren var vestlænding; det faldt ham ikke ind, at stedets form kunde være anderledes. Videre har KVIg. *soynn* < *sókna*, *roynn* < *vågne*, skjønt adjektivet hetter *våkən* eller *vākən*, *droynn* < *drukne*, som også i dansk uttales som om der var skrevet *g* istedetfor *k*, *lynn*, *samm* < *savne*, altså ved forandring av den danske form i likhet med *namn*: *navn*, *rænn* (oldn. *reikna*), *tænn* (oldn. *teikna*), ja endog *rænn* av *rakna*, uagtet ordet ialfald i dansk rikssprog ikke er kjendt. Den nasjonale form er bevaret i *sløkna*, *ftakna* og *šakna*.

Et ord, hvor man kunde vente den »hårde« konsonant bevaret, men som har fåt den »bløte« fordi ordet i østlandsk kun brukes i fjerntliggende, spesialiserte betydninger, så at skriftsprogordet likesom et kun literært ord blev lånt i den skrevne form, er *løla* (oldn. *hlaupa*). Dette har en tid været adskillig brukt ved siden av det sedvanlige *fly(ø)*; i den seneste tid har skoleundervis-

ningen igjen ført den historiske berettigede **p** ind i ordets uttale.

Når der til det skrevne **b**, **d**, **g** hørte to slags uttale, snart som der blev skrevet og snart **p**, **t**, **k**, var det bare hvad man kunde vente, at der undertiden indtrådte forveksling, idet et væsentlig gjennom skrift indkommet ord fik hård uttale av en konsonant, som historisk ikke burde ha den. Således i det länte (franske) *mōtə* m., og måske *mōt* m., oldn. **móð**(r) m. sindsbevægelse; her er **t** dog muligens, likesom betydningen, kommen fra ordets tyske form **Muth**. I nordenfjelske og vestnorske dialekter er skiftet almindeligere, f. eks. *gūt* Gud.

I ubetonet stavelse har den uhistoriske indsættelse av »hård« kons. for »bløt« (eller egentlig hvor oldn. hadde stemt spirant, **ð**) fåt en stor og tidlig uthredelse i det dannede talesprog i landet, nemlig i endel av de tilfælde hvor dansk skriver -**ød**, -**øde** og -**et**; om en utlydende **t** i ubetonet stavelse er det foran s. 49 antydnet, at den i senere oldnorsk gik over til **ð**, så at f. eks. **kastat** og **kastað**(r) faldt sammen; ialfald på Østlandet faldt også, i middelnorsk, en efter **ð** følgende vokal bort, så at **kastat**, **kastað**(r) og **kastaði** blev enslydende, f. eks. i brev fra Oslo 1475 (DN. II, s. 667) **tallað** **ta**: **talað** < **talaði**; derfor er **kasta** nu så utbredt for alle 3 bøningsformer. Efterat man i middelnorsk hadde fåt uttalen **kasta**, men mens man endnu skrev med **d** eller **t**, fik man den danske skrivemåte, **ø** med **d**, **dh**, **t** eller **th**. Av disse blev i skrift **t** litt senere herskende som intetkjønsendelse, men **d** i ordstammer og i præet.-endelsen -**øde**, medens uttalen almindelig i dansk hadde **ð** i dem alle. Men i norsk Dgl. hadde man, før denne ordning blev gjennomført i skrift, gjennomført uttalen **t**, som jo ikke alene svarte mot dansk **t**, men også med en vis

regelmæssighet mot dansk **d** efter vokal¹⁾; derav har man endnu f. eks. *mark'at*, *mån'at*, *ærr'at* og adj. *fremm'at*, samt *kastet*, *lævet* i præet. ind., mens substantivenes intetkjønsartikel og nogen adjektiviske intetkjønsformer ved nasjonal påvirkning har mistet konsonanten, se s. 22 f. Allerede i reformasjonsårhundredet har man rimeligvis talt således, om det end kan være efter dansk mønster når der f. eks. i N. S. optegn. jævnlig skrives fortidsformer som **till** talett (s. 105, 1575), **loffuidt** (s. 120, 1576), **elagett** (s. 203, 1579). — Uttalen med-**øt** for dansk -**øde**, -**ød** er også herskende på Sørlandet, hvor forøvrig de »bløte« konsonanter er gjennomført.

Formlære.

Kap. 12 Verbernes bønning.

§ 52. Under den foran § 12 karakteriserte nydannelse av bøningsformer som dialektblandingen i byen fremkaldte, er det her aller mest verberne det er gåt ut over. Skulde man finde frem alle eksisterende former, vilde det vise sig, at kun få av de sterke verber er indskrænket til den sterke bønning, og at en hel del av de oprindelig

¹⁾ Prof. Moltke Moe gjør mig opmerksom på, at da -**et** er præet.-endelsen i disse verber i sønderjydske (i 16de årh. foruten ofte i Norge også almindelig brukt av sønderjyder i skrift) og der påviselig fandtes en stærk indvandring til Norge af sønderjyder, kan valget av **t** i den dannede uttale ha været påvirket eller ialfald støttet av disse slesvigere.

svakt høiede besidder ialfald én stærk form, mest fortids partisip. Mellem de svake verber findes der, vel i endnu større omfang, sammenblanding av a-bøiningen, sådanne verber som *kasta*, *lofa*, med i-bøiningen, slike som *nefna*, *spyrja*. Medens forvekslingen av stærk og svak bøining, navnlig når gamle svake verber har fåt stærke former, væsentlig må betragtes som den pure vildskab, som en følge derav, at børnene ikke har git sig tid til at lære at snakke — forsåvidt det ikke er lavet med vilje for at gjøre sig morsom — er der derimot med hensyn til de svake bøininger sådanne forhold andresteds, at man hadde grund til at vente en betydelig usikkerhet i Kristianiamålet. Likesom i enkelte andre ting, således er der også heri en vis likhet mellem dansk, og dermed også vort skriftsprog, og vestlandsk. I dansk er a-verberne, som der representeres av dem der har *-ede* i præt., tillat i antal derved at de i-verber der hadde kort vokal og endte på *t*, f. eks. at *løfte*, har antat denne bøiningsendelse, og er formindsket derved at mange derhen hørende verber, hvis form tillot endelserne *-te* og *-t*, har antat disse, f. eks. *roste* *rost*, *råbte* *råbt*, *smagte*, *bagte*, *kaldte*. I vestlandske dialekter, og aller mest i Bergen, er de aller fleste a-verber hvis stammetlyd gjorde det mulig, også blit i-verber for så vidt at de har kun *-de* eller *-te* i præt. og *-t* i pts.; der er forresten mange enkelte ord, hvormed overgangen til i-verber er foregått også over store dele av Østlandet. I KVlg. har åbenbart hægge faktorer virket: jeg finder det uoverkommelig (likesom også litet påkrævet) for mig, som ikke er indfødt i byen, at forsøke at gi fulstændige lister over verbernes dobbeltformer; det vilde ikke være uten videnskabelig betydning, da det sagtens vilde vise hvor den stærkeste påvirkning var kommen fra; men

da jeg ikke selv har ævne til at bedømme om en form her er hyppig eller kanskje endog for sjelden til at nævnes, men måtte holde mig til meddeleres indbyrdes motstridende uttalelser om dette, vilde det fordre et uforholdsmæssig apparat av materiale at besvare dette spørsmål. Av samme grund er det for mig det rigtigste at ordne verberne fortrinsvis efter de historiske grupper, forsåvidt ikke formene i nutiden gjør dette umulig.

Foruten verbernes hovedformer, præsens infinitiv, præsens indikativ, præteritum indikativ og præt. partisip ntr., besidder de sedvanlig også imperativ, præsens partisip, bøiningsformer av præt. pts. (til attributiv anvendelse) og bøiningsformer med refleksiv eller passiv endelse.

Imperativ er likelydende med infinitiv, hvor inf. har enstavelses form, som i *sē*, *snū*, men dannes (hvis stammetlyden tillater det) ellers ved at bortkaste infinitivs endelse *-ə* eller *-u*: *rent*, *kast* — imperativ er altså = stammen sådan som den kan utdrages av infinitiv; i a-verber med likevægt er dog imper. enslydende med infinitiv, uten formindskelse (*lāva*, *smāka*).

Præs. partis. dannes av infinitiv ved endelsen *-(ə)nəs* eller (ofte uten påvislig grund) *-anəs*, f. eks. *tā'nəs*, *gū'anəs*, *flj'anəs*. Virkelig verbal er bruken vel kun i forbindelse med former av *bli* og *komma*, f. eks. *bli sitta'nəs*, *komma flj'anəs*. Forøvrig er de adjektiviske, tildels passive, såsom *itanəs* spiselig, *drekkanəs*, *e gū'anəs pipə* skorstenspipe som kan passeres. I adverbial anvendelse har pr. part. ikke *-s* i endelsen og lever mer uavhengig av stam verbet.

Præt. partis. har i »rent« KVlg. kun én form der kan brukes verbalt, nemlig intelkjønsformen. Om de øvrige se under adjektivbøiningen § 69.

Refl. og passive former kan dannes ved tillæg av *s* til tilsvarende aktiv form; da *s* ofte danner lettere forbindelse med foregående kons. end *r*, kontraheres der undertiden i præf. til én stavelse, f. eks. i deponensiel *sijn̄s*; også i præf. med kort vokal *sijn̄təs*. Den passive anvendelse er litet brukelig, endnu mindre i fortids- end i nutidsformerne.

Den stærke bøining.

§ 53. Ved de stærke verber er der i hele egnen omkring Kristianiafjorden, dog kun et kort stykke ind fra dens strande, én særegenhet, som vel i sin fulde udfoldelse må være en følge av sprogets livskår i byene der, og da især i den største av disse, nemlig den temmelig nøiagtig gjennomførte hovedregel, at fortidspartis. skal ha samme vokal som infinitiv. Dette er vel begyndt fra de avlydsklasser hvor det var så i ældre tid, f. eks. fra oldn. verber som *lesa*, *fara*, *gráta*, *hoggva*; på et litt senere trin faldt også vokalene i *bita* og *bitit* fuldstændig sammen.

En anden fælles særegenhet ved de stærke verber i dialekten, er den at de har infinitivs vokal i præf. ind. — uten *i*-omlyd, selv om infinitivs vokal er motagelig for den. Denne hersker i meget videre omfang end det foran nævnte, i hele Smålenenes amt og med undtagelse av få ord hele Akershus amt og så i en fra først temmelig bred (ved Kongsberg!), men senere avsmalende stripe til forbi Kristiansand. Dette er en ting hvori disse dialekter stemmer overens med østskandinaviske sprog, svensk og (øst-)dansk; da det neppe kan betviles, at dialektene her i den klassiske oldnorsks tid hadde *i*-omlyden — der kjendes ingen grund til at anta det motsatte — er denne utjævning inden ordenes

bøining rimeligvis sket under foreningstiden fordi forbindelsen med utenverdenen da var livligere end før. Jeg tror ikke den boglige påvirkning har hat synderlig betydning for den; jeg antar at den foregik så tidlig, at læsning og skrivning hadde liten indflydelse på almusmandens sprog.

§ 54. 1ste avlydsrække¹⁾.

Inf.	Pr. ind.	Præt. ind.	Pt. pts.
<i>bł̄i</i>	<i>bł̄ir</i>	<i>bł̄ær</i>	
<i>li</i>	<i>li'ər</i>	<i>lær</i>	(<i>li'i</i>)
<i>stri</i>	<i>strir</i>	<i>strær</i>	
<i>gł̄i</i>	<i>gł̄ir</i>	<i>gł̄ær</i>	
<i>gn̄iə</i>	<i>gn̄i'ər</i>	<i>gn̄ær</i>	(<i>gn̄i'i</i>)
<i>r̄iə</i>	<i>r̄i'ər</i>	<i>r̄ær</i>	(<i>r̄i'i</i>)
<i>sr̄i(ə)</i>	<i>sr̄i'(ə)r</i>	<i>sr̄ær</i>	
<i>st̄igə</i>	{ <i>st̄ig'ər</i> <i>st̄i'ər</i> }	<i>st̄æig</i>	<i>st̄igi</i>
<i>šinn̄ə</i>	<i>šinn'ər</i>	<i>šær̄n</i>	<i>šinn̄i</i>
<i>gr̄ipə</i>	<i>gr̄ip'ər</i>	<i>gr̄ær̄p</i>	<i>gr̄ipi</i>
<i>p̄ipə</i>	<i>p̄ip'ər</i>	<i>p̄ær̄p</i>	<i>p̄ipi</i>
<i>bitə</i>	<i>bit'ər</i>	<i>bær̄t</i>	<i>biti</i>
<i>šlitə</i>	<i>šlit'ər</i>	<i>šlær̄t</i>	<i>šliti</i>
<i>dr̄ivə</i>	<i>dr̄iv'ər</i>	<i>dr̄ær̄v</i>	<i>dr̄ivi</i>
<i>skr̄iv̄e</i>	<i>skr̄iv'ər</i>	<i>skr̄ær̄v</i>	<i>skr̄ivi</i>
(<i>h̄ivə</i>)	{ (<i>h̄iv'ər</i>)	{ <i>h̄ær̄v</i>	(<i>h̄ivi</i>)
<i>h̄ev̄ə</i> }	{ (<i>h̄ev'ər</i>)	{ <i>h̄ær̄v</i>	

Til *bł̄i* hetter pt. pts. *bł̄itt*. Til *li* også (og vel oftere) præf. *liddə* og pt. pts. *lidd*; om årsaken til forskjellen

¹⁾ De former som jeg har noget svak hjemmel for, setter jeg her under verbalbøiningen i parentes. Dette gjør jeg også der hvor jeg selv anser hjemmelens svakhet for rent tilfeldig. Likeledes setter jeg åpent allesteds hvor mine samlinger ingen form gir, om dette end er aldrig så tilfeldig.

blitt: *lidd* smlgn. § 64. Likeledes *stridda*, *stridd*, *glidda*, *glidd*, *gnidda*, *gnidd*, *ridla*, *ridl*.

Likesom ved mange andre stærke verber er der til *sviä* et tilsvarende forvoldende (»kausativt») verbum, at bringe til at svide; den svake høining *svidda*, *svidd* hører oprindeligt dette til, men *svæi* synes også at kunne brukes således, og præsens helter tilsyneladende alltid *svir* eller *svi'ar*; *svidda*, *svidd* er almindelige også i den intransitive betydning: *hivä* eller *hivä* bøies sedvanlig med *-da* og *-d*.

§ 55. 2den avlydsrække.

Inf.	Pr. ind.	Præt.	Pt. pts.
<i>bij</i>	<i>bijr</i>	<i>bæi</i>	
<i>flij(ä)</i>	<i>flij(ä)r</i>	<i>fliæi</i> <i>fliæig</i> <i>fliäu</i>	<i>flijy</i> <i>flijgi</i>
<i>smijä</i>	<i>smijg'är</i>	<i>smæig</i> <i>smäug</i>	<i>(smijgi)</i>
<i>fijkä</i>	<i>fijk'är</i>	<i>fæik</i>	<i>fijki</i>
<i>rjkä</i>	<i>rjk'är</i>	<i>ræik</i> (iegtl. betydning.) <i>räuik</i> (gik istykker.)	<i>rjki</i>
<i>strijkä</i>	<i>strijk'är</i>	<i>stræik</i> <i>sträuik</i>	<i>strijki</i>
<i>klijpä</i>	<i>klijp'är</i>	<i>kliæip</i>	<i>(klijpi)</i>
<i>krjpä</i>	<i>krjpp'är</i>	<i>kræip</i> <i>kräuip</i> <i>(kröp)</i>	<i>krjpi</i>
<i>frjäsä</i>	<i>frjäs'är</i>	<i>fræis</i>	<i>frjysi</i>
<i>njäsä</i>	<i>njäs'är</i>	<i>næis</i>	<i>njysi</i>
<i>brjtä</i>	<i>brjt'är</i>	<i>bræit</i> <i>bräuut</i>	<i>brjti</i>
<i>flijtä</i>	<i>flijt'är</i>	<i>fliæit</i> <i>fliäuut</i>	<i>flijti</i>
<i>snjtä</i>	<i>snjt'är</i>	<i>snæit</i>	<i>snjti</i>

Inf.	Pr. ind.	Præt.	Pt. pts.
<i>tytä</i>	<i>tyt'är</i>	<i>tæit</i>	<i>(tyti)</i>
<i>gjvä</i>	<i>gjv'är</i>	<i>gæiv</i>	<i>(gjvi)</i>
<i>klijvä</i>	<i>klijv'är</i>	<i>kliæiv</i>	<i>klijvi</i>
<i>sjvä</i>	<i>sjv'är</i>	<i>šæiv</i>	<i>šjvi</i>
<i>(liä)</i>	<i>(li'är)</i>	<i>læi</i>	<i>(ljögi)</i>
<i>jüjä</i>	<i>jüj'är</i>	<i>jäuig</i>	<i>(jügi)</i>
<i>jüä</i>	<i>jü'är</i>	<i>jäu</i>	
<i>sü</i>	<i>sü'är</i>	<i>säuig</i>	<i>(sügi)</i>

bij har også præet. *bydda* og præet. pts. *bydd* eller *bytt*. Oldn. *drjúpa* er erstattet av det lånte *dröppä*, som sedv. bøies svakt, men også kan ha præet. *dröpp* eller *dröpp*, jfr. *hogga*, *läba*.

Som foran s. 65 f. uttalt er de i denne gruppe av verber almindelige fortidsformer med *æi* — hvilke utvilsomt, undtagen ved *rjkä* i betydningen gå istykker, er langt hyppigere end sideformene med *äu* — visselig opståt ved reaksjon mot før herskende former med *ö*; at *æi*, ikke *äu*, er valgt, kan stå i forbindelse med at infinitiv her i kystbygdene hadde *j* (*frjäsä*), medens de mere bondske indlandsmål hadde *früsä* — en forskjell som bybefolkningen her visselig alltid har hat en følelse av. At der således har været *ö* i disse fortidsformer, må sammenstilles med, at Bergens vulgærsprog har bevaret diftongen *öi* i substantiver og adjektiver, men har *e* i fortid av 1ste rækkes verber (*bēt*, *skvēk*), og tildels har bevaret diftg. *au* i subst. og adj., men gjennomført har *ö* i fortid av 2den avlydsrækkes verber (*brät*, *frös*). Dette viser tilstrækkelig, at det var lettere at få indført enkelt vokal som en ny mote i den faste kategori, verber i fortid, end ellers her og der i ordforrådet. Jeg holder det for sandsynlig, at der engang (jeg kan jo

giette: ca. 1700) har været et middelstandssprog både i Bergen og i sydkystens handelspladser og byer, som hadde enkelt vokal både i *bēt*, *skrēk* og *brāt*, *frōs*, men i regelen hadde bevaret diftongene ellers. I Bergen har der indtil de sidste tider været en dyp kløft imellem de indfødte byboere og landsfolk; der er der således ingen reaksjon indtrådt. Men på sydkysten er den kommen, enten den nu bør psykologisk opfattes som vulgær eller nasjonal, og den har reparert skaden, fuldstændig hvor det gjaldt *ei*, men ved *au* med den for fremmete komiske forveksling av diftongene, som gjør det mulig at skjønne hvad der er foregått.

§ 56. 3dje avlydsrække.

Inf.	Pr. ind.	Pt. ind.	Pt. pts.
<i>binna</i>	<i>binu'ar</i>	<i>bant</i>	<i>binni</i>
<i>finna</i>	<i>finu'ar</i>	<i>fant</i>	<i>finni</i>
<i>spinna</i>	<i>spinnu'ar</i>	<i>spant</i>	<i>spinni</i>
<i>vinna</i>	<i>vinnu'ar</i>	<i>vant</i>	<i>vinni</i>
<i>tigga</i>	<i>tiggu'ar</i>	<i>tagg</i>	<i>tiggi</i>
<i>stikka</i>	<i>stikku'ar</i>	<i>stakk</i>	<i>stikki</i>
<i>tygga</i>	<i>tyggu'ar</i>	—	<i>tyggi</i>
<i>synna</i>	<i>synnu'ar</i>	<i>sann</i>	<i>synni</i>
<i>jella</i>	<i>jellu'ar</i>	<i>jalt</i>	—
<i>šella</i> ¹⁾	<i>šellu'ar</i>	<i>šalt</i>	—
<i>skrella</i>	<i>skrellu'ar</i>	<i>skrall</i>	<i>skrelli</i>
<i>smella</i>	<i>smellu'ar</i>	<i>smalt</i>	<i>smelli</i>
<i>brænna</i>	<i>brænnu'ar</i>	<i>brant</i>	<i>brænni</i>

¹⁾ Av oldn. *skilja* i betydningen vedkomme. Præt. er sikret ved en anekdote om en korpulent Kristianiamand i 19de århundrede, som på gaten spurgte en grættende gut, hvad der var iveien: gutten avviste hans deltagelse med: »šalt dā dæ, māgan?«. Præt. hetter også *šellu*, regelmæssig.

Inf.	Pr. ind.	Pt. ind.	Pt. pts.
<i>renna</i>	<i>rennu'ar</i>	<i>rant</i>	<i>renni</i>
<i>spenna</i>	<i>spennu'ar</i>	<i>spant</i>	<i>spenni</i>
<i>henna</i>	<i>hennu'ar</i>	<i>hann</i>	<i>henni</i>
<i>sleppa</i>	<i>sleppu'ar</i>	<i>slapp</i>	<i>sleppi</i>
<i>brækka</i>	<i>brækku'ar</i>	<i>brakk</i>	<i>brækki</i>
<i>drækka</i>	<i>drækku'ar</i>	<i>drakk</i>	<i>drækki</i>
<i>krækka</i> ¹⁾	<i>krækku'ar</i>	<i>krakk</i>	<i>krækki</i>
<i>rekkæ</i>	<i>rekku'ar</i>	{ <i>rakik</i> <i>rökki</i> }	<i>rekkæ</i>
<i>veksæ</i>	<i>veksu'ar</i>	—	<i>veksi</i>
<i>voksæ</i>	<i>voksu'ar</i>	—	<i>voksi</i>
<i>gæppæ</i>	<i>gæppu'ar</i>	<i>gæpp</i>	<i>gæppi</i>
<i>detta</i>	<i>dettu'ar</i>	<i>datt</i>	<i>detti</i>
<i>skvættæ(-a)</i>	<i>skvættu'ar</i>	<i>skvatt</i>	<i>skvætti</i>
<i>værpæ</i>	<i>værpæ'ar</i>	—	<i>værpi</i>
<i>jätvæ</i>	<i>jätvu'ar</i>	<i>jätv</i>	—
<i>šätvæ</i>	<i>šätvu'ar</i>	<i>šätv</i>	<i>šätvi</i>
<i>sökka</i>	<i>sökku'ar</i>	{ <i>sakik</i> <i>sökki</i> }	<i>sökki</i>

Præt. av *tygge* er mig alene opgit i formen *tygdæ*. Præt. av *veksæ* eller *voksæ* er kun opgit som *vokstæ*, præet. pts. også som *voksa*. Av *jellæ* og *šellæ* kjender jeg intet pts. Præs. av *jätvæ* med transitiv betydning har jeg hørt i formen *jätvu'ar*. Præt. av *værpæ* kun opgit *værptæ* og *værpa*.

Særlig ofte til verber av denne avlydsrække findes der, likesom ved *sviæ* i 1ste række, tilsvarende transitive forvoldelsesverber med svak høining, der allerede i oldn.

¹⁾ Fare sammen, av oldn. *hrækka. Det er her en langveisfra indflyttet form; thi *hv* blir ellers i byen til *v*, i omegnen efter Ross tildels til *gv*; så spesielt i dette ord.

var enslydende med disse stærke og intransitive i infinitiv. Her gjelder dette særlig *smella*, *brenna*, *renna*, *heppa*, *slenna*, *rekkæ*, *skretta*, *sökkæ*. I sydligere og vestligere byer, vel også mange landdistrikter, er sådanne par av likt lydende verber ofte blit ganske sammenblandet, oftest således at den forvoldende betydning har mistet sin særegne form (således at *brant* betyr både: »stod i brand» og »satte i brand»). Jeg har det bestemte indtryk, at KVIg. kun ved *heppa* stadig gjør noget sådant; av dette verbum er vistnok *haya* og *hentæ* absolut like gode til alslags bruk, her likesom i dansk og tysk. Ellers synes de forvoldende verbers præsens at brukes med énstavelsestonelag og således være overført til stærk høining, men i de andre tider later sammenblandingen til at føles ukorrekt¹⁾, om end ikke sjelden.

§ 57. 4de avlydsrække.

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.	Præt. partis.
<i>bē</i>	<i>bēr</i>	<i>bā</i>	<i>bett</i>
<i>sē</i>	<i>sēr</i>	<i>sā</i>	<i>sett</i>
<i>jū</i>	<i>jūr</i>	{ <i>gā</i> (<i>gāv</i>)	<i>jitt</i>
<i>īta</i>	<i>īt'ər</i>	<i>āt</i>	{ <i>ēti</i> (<i>īti</i>)
<i>liggə</i>	<i>ligg'ər</i>	<i>lā</i>	<i>liggi</i>
<i>sitta</i>	<i>sitt'ər</i>	<i>satt</i>	<i>sitti</i>
<i>lēsə</i> }	<i>lēs'ər</i>	—	<i>lēsi</i>
<i>lēsa</i> }			

¹⁾ Full sikkerhet kan ingen opnå uten at kunne dialekten — og dog vil den kun strække til for én selv. Negative erklæringer om en dialekt er aldrig at stole på, ikke engang om de er knyttet til bestemte eksempler. Og for denne dialekt er der særlig grund til ikke at uttrykke sig nægtende om noget.

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.	Præt. partis.
<i>krēkə</i> }	<i>krēk'ər</i>	<i>krāk</i>	(<i>krēki</i>)
<i>krēku</i> }			
<i>vēva</i>	<i>vēv'ər</i>	—	<i>vēvi</i>
<i>vævə</i>	<i>væv'ər</i>	—	—
<i>bæra</i>	<i>bær</i>	<i>bār</i>	<i>bæri</i>
<i>šæra</i>	<i>šær</i>	(<i>skār</i>)	<i>šæri</i>
<i>væra</i>	[<i>ær</i>]	<i>vār</i>	<i>væri</i>
<i>stātə</i>	<i>stāt'ər</i>	<i>stāt</i>	<i>stātī</i>
<i>sāva</i>	<i>sāv'ər</i>	<i>sāv</i>	<i>sāvi</i>
<i>kōmma</i>	<i>kōmm'ər</i>	<i>kōmm</i>	<i>kōmmi</i>

Av verberne *sitte* og *ligge* brukes her som i de fleste sydligere byer i Dgl. partisipierne *satt* og *lakt*, som egentlig tilhører *sætte* og *lægge*. I KVIg. er denne forveksling ikke indtrængt. Av *lēsə* kjender jeg kun fortidsformen *lēstə*; i partis. også *lēst*. Av *krēkə* også *krēktə*, *krēkt*. Av *vēva* er der neppe anden fortidsform end *vevdə*, pts. også *veft* (og *vevd?*). Av *væra* også pts. *væt*. Av *bæra* også *bærtə* *bært*, av *šæra* rimeligvis aldrig *skār*, men alltid *šærtə*, pts. også *šært*. Av *stātə* også *stærtə* *stært*.

§ 58. 5te avlydsrække.

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.	Præt. pts.
<i>drā</i>	<i>drār</i>	<i>drō</i>	(<i>dratt</i>)
<i>tā</i>	<i>tār</i>	<i>tokk</i>	<i>tatt</i>
<i>gnāgə(-a)</i>	<i>gnāg'ər</i>	(<i>gnōg</i>)	(<i>gnāgi</i>)
<i>grāvə(-a)</i>	<i>grāv'ər</i>	(<i>grōv</i>)	(<i>grāvi</i>)
<i>gātə(-a)</i>	<i>gāt'ər</i>	<i>gōt</i>	—
<i>mātə</i>	<i>māt'ər</i>	—	—
<i>lā</i>	<i>lār</i>	{ <i>lōt</i> <i>lott</i>	<i>latt</i>
<i>slā</i>	<i>slār</i>	<i>slō</i>	<i>slott</i>
<i>stā</i>	<i>stār</i>	<i>stō</i>	<i>stott</i>

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.	Præt. pts.
<i>trå</i>	<i>trår</i>	<i>trō</i>	(<i>trōtt</i>)
<i>lē</i>	<i>lēr</i>	<i>lō</i>	(<i>lett</i>)
(<i>sværja</i>)	<i>svær</i>	<i>svōr</i>	—

For *gnōg gnāgi* vistnok oftere *gnagdā gnagd*; likeså for *grōv grāvi*, *gravda* og *gravd*. Videre *gārta gārt*, *mārta mārt*. For *svōr* også *sværga* (og *sværja*?), som også brukes i pts.; verbet kan neppe regnes for at tilhøre dialekten. For *dratt*, *trōtt*, *lett* sedvanlig *dradd*, *trōdd*, *ledd*.

§ 59. »Redupliserende« verber.

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.	Præt. pts.
<i>błāsə</i>	<i>błās'ər</i>	—	<i>błāsi</i>
<i>grāta</i>	<i>grāt'ər</i>	<i>grāt</i>	<i>grāti</i>
<i>lātə</i>	<i>lāt'ər</i>	<i>lāt</i>	<i>lāti</i>
<i>fā</i>	<i>fār</i>	{ <i>fikk</i> (<i>fekk</i>)	<i>fōtt</i>
<i>gā</i>	<i>gār</i>	<i>jikk</i>	<i>gōtt</i>
<i>fallə</i>	<i>fall'ər</i>	<i>falt</i>	—
<i>hōllə</i>	<i>hōll'ər</i>	<i>hōlt</i>	—
<i>hētta</i> }	<i>hēt'ər</i>	—	<i>hētti</i>
<i>hētə</i> }			
<i>lōbə</i> }	{ <i>lōb'ər</i> <i>lōp'ər</i>	{ <i>lōb</i> <i>lōp</i>	(<i>lōpi</i>)
<i>lōpe</i> }			
<i>hōggə</i>	<i>hōgg'ər</i>	<i>hōgg</i>	<i>hōggi</i>

Av *błāsə* præt. alltid *błāstə*, pts. også *błāst*. Pts. av *fallə* og *hōllə* er ialfald sedvanlig *fult* og *hōlt*. I præt. brukes også *hōltə*, især *hōltə på*, *hōltə i* osv. Præsensformens *hēt'ər*, med tostavelsestonelag, er her ikke begrundet i overgang til svag høining, men har sin forklaring i oldn. og længere tilbake; præt. er *hētta*. Pts. av *lōbə* sedvanlig *lōpt*.

Den svake høining.

§ 60. Da det er så stor en del av verberne som kan høies på to eller flere måter, kan de, likesom foran ikke hensigtsmessig grupperes efter de faktiske former uten at man kjender tilnærmelsesvis alle disse; den historiske inndeling er den eneste jeg kan opstille som grundlag, men den må jo ikke gjennomføres strængt. Den oldnorske a-høining er fuldkomnest bevaret i likevægtsverber, som nemlig har det *a* der skyldes likevægten, i alle former (sedvanlig også i imperativ).

Som eksempler anføres:

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.	Præt. pts.
<i>lāga</i>	<i>lāgar</i>	<i>lāga</i>	<i>lāga</i>
<i>kłāga</i>	<i>kłāgar</i>	<i>kłāga</i>	<i>kłāga</i>
<i>bāka</i>	<i>bākar</i>	<i>bāka</i>	<i>bāka</i>
<i>smāka</i>	<i>smākar</i>	<i>smāka</i>	<i>smāka</i>
<i>svāra</i>	<i>svārar</i>	<i>svāra</i>	<i>svāra</i>
<i>skrēva</i>	<i>skrēvar</i>	<i>skrēva</i>	<i>skrēra</i>
<i>strēva</i>	<i>strēvar</i>	<i>strēva</i>	<i>strēva</i>
<i>lāva</i>	<i>lāvar</i>	<i>lāva</i>	<i>lāva</i>
<i>bāra</i>	<i>bārar</i>	<i>bāra</i>	<i>bāra</i>

Imidlertid er det tydelig, at *-a* i inf. og præs. ind. har hat en sterk mistanke ved sig for at være bonde-sprog, og disse former har således ofte *-ə* av den grund (smlgn. s. 20); og da den korte konsonant i stammens utlyd uten vanskelighet tillot at man føiet *-t(ə)* eller *-d(ə)* like efter den, er dette i stor utstrækning sket (smlgn. s. 82). Det synes derfor mere end tvilsomt, om der blandt de opgivne eksempler findes noget som ikke også kan høies efter paradigmen:

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.	Præt. pts.
<i>iāgə</i>	<i>iāgar</i>	<i>iāgdə</i>	<i>iāgd</i>
<i>lāvə</i>	<i>lāvər</i>	<i>lōftə</i>	<i>lōft</i>

hvilket er nøiagtig som i-bøiningen. I *bāka* er vel former med -a i endelsen sjeldne. Et verbum *fāka*, et kortspil-uttryk, at stikke med et herrekort av den samme farve, pleier at avledes av fransk *farde* farve, sminke, og det er således uregelmæssig, at det er bleven likevægtsord; imidlertid er denne i østlandsk meget utbredte likevægtsform vistnok at forklare ved en folkeetymologi, nemlig med adjektivet *fāt* tilkjøbs, særlig (ved en litotes) billig; og som en dannelselse derav vilde *fāka* med likevægt være regelmæssig. *stāva* at stava, kan i pt. pts. hette *stāvi*, Det er efter *g* og tildels efter *v* at der brukes *d* i fortidsendelserne, ellers *t*.

§ 61. Når 1ste stavelse i et a-verbum opr. er lang, og således ingen likevægt er tilstede, er oldn. *a* i inf. og præs. ind. sluppet til *ø*, men bevaret i pt. og pt. pts., hvor det i oldn. var dækket av *ð*:

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.	Præt. pts.
<i>kāsta</i>	<i>kastør</i>	<i>kasta</i>	<i>kasta</i>

Således høies fornemmelig alle de verber hvis stammeutlyd vilde gjøre det vanskelig at uttale *d* eller *t* efter den, f. eks. *skvūtþø*, *ramtø*, *flktø*, *ljuknø* og de hvori man ikke kunde kjende f. eks. præt. fra inf. om de blev høiet efter i-bøiningen, fordi stammen ender på -*d* eller -*t* og dens vokal er kort, som i *kastø*, *løftø*, *mistø*. Av hægge disse klasser er der en del som oprindelig ikke har hat a-bøining, men som en lettelse antat den. Men vel de fleste av bøningsklassen er den gamle stok av verber med lang vokal eller to konsonanter efter vokalen, sedvanlig med vokal uten omlyd, f. eks. *sonnø*, *lōkkø*, *trōkkø*, *holikø*, *hoppø*, *lætø*, *vågø* vædde, *bunnø*. Som eksempler på verber der oprindelig ikke hører hit, men dog kan høies som a-verber, skal nævnes *mærke*, *fjötta* og *vōksø*.

Det er foran s. 50 og s. 80 f. nævnt, at a-verbernes præt. og præt. pts. i byens som landets Dgl. har -*øt*; faktisk gjelder dette mest dem med lang 1ste stavelse, idet en stor del av likevægtsverberne, i Dgl. mer gjennomført end i KVlg., høies således som i-verberne. Den nuværende endelse -*øt* knytter sig først til middelnorsk præt. og præt. pts. *að*; i præt. ind. blev undertiden skrevet og uttaltes vel næsten alltid kun én stavelse for oldn. -*aði*; ved overgangen til dansk skrift erstattedes som fremstillet foran s. 80 overensstemmende med reglernes -*að* med -*ed(h)* eller *et(h)*, og både -*d* og -*t* kunde i norsk uttale av dansk gjengis med -*t*.

Til denne bøningsklasse hører for den største del oprindelig en række verber i KVlg. som dels altid dels undertiden høies omtrent som de sterke verber der omtales i § 59, men da alltid mangler pt. partis.; det er verber som avmaler lyd eller bevægelse; når skildringen blir ret livlig, går nemlig overvægten på deres 1ste stavelse over til enstavelsestonelag, og utlydende vokal bortfalder; bønningen blir således:

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.
<i>kʰamp</i>	<i>kʰampʰar</i>	<i>kʰamp</i>

Denne bønning har verbet mest som upersonlig; at forvolde den samme larm hetter *kʰampe*, og dette høies efter a-bøiningen. Som *kʰamp* kan også høies f. eks. *donk*, *domp*, *kutp*, *husk*; til andre bøningsklasser hører vel oprindelig *gröss*, *kʰass* (eller *kʰyss*), *snürtt*.

§ 62. Likevægtsverber av i-bøiningen var allerede i oldnorsk skarpt skilt fra dem med lang 1ste stavelse; forskjellen bestod især i at de første hadde -*ja* i infinitiv, enstavelses form i præsens (likesom de sterke verber) og ingen omlyd i fortidsformene. Av disse skillemærker findes der kun ruiner igjen, undtagen i henseende til

enstavelsestonelaget i præsens, hvilket jeg derfor, efter den omflytning mellem klassene som senere er blitt rådende, betrakter som hovedskillet mellem disse to i KVLg.

Den gamle vokalförändring i höjningen, hvorved förtidsformene får en vokal uten i-omlyd, er helt eller delvis bevaret i följende verber:

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.	Præt. pts.
<i>spāra, -a</i>	<i>spār</i>	{(<i>spōrtā</i>) { <i>spærtā</i>	{(<i>spōrt</i>) { <i>spært</i>
<i>smāra, -a</i>	<i>smār</i>	{(<i>smōrtā</i>) { <i>smærtā</i>	{(<i>smōrt</i>) { <i>smært</i>
(<i>tāra</i>)	<i>tār</i>	{(<i>tōrtā</i>) { <i>tærtā</i>	{(<i>tōrt</i>) { <i>tært</i>
<i>jāra</i>	<i>jār</i>	<i>jōtā</i>	<i>jortt</i>
<i>leggā</i>	<i>legg'ar</i>	<i>lā</i>	<i>lakt</i>
<i>sēla, sellā</i>	<i>sēlar, sell'er</i>	{ <i>sēltā</i> { <i>sōltā</i>	{ <i>sēlt</i> { <i>sōlt</i>
Hertil kommer: <i>sīa, -a</i>	<i>sī'ar</i>	<i>sā</i>	<i>sakt</i>
<i>tīa, -a</i>	<i>tī'ar</i>	{ <i>stagdā</i> { <i>tiddā</i>	{ <i>stagd</i> { <i>tidd</i>

Disse sidste avveg også i oldnorsk ved at ha tostavelses præsensform. Bevarelse av infinitivs -ja er kun (og det kun alternativt) meddelt i *dæltja* dølge, *dælt'ar*, *dærtā*, *dært*. Av andre verber der må regnes til denne höjningsklasse, skal nævnes *læra*, *læv'ar*, *levdā*, *levd*, *tåte*, *tålt'ar*, *tårtā*, *tårt*, *fłotta* eller *fłōtta*, *fłōtt'ar*, *fłōtta*, *fłōtt* (også i pts. *fłōtti*), eller præt. og pts. *fłotta*; *setta*, *sett'ar*, *setta*, *sett* (neppe også fra KDgl.: *satta*, *satt'*). Senere tilslutning for præsens av de oprindelig svake verber *brænna*, *renna*, *hengja*, *sökkva* til præsens av de beslægtede stærke verber, altså med enstavelsestonelag, har frembragt en höjning efter denne klasse, f. eks. *brænna*, *brønn'ar*, *brēntā*,

brēnt (transitivt); hertil også *slökka* slukke. Det tidlig lånte tyske ord *spille* er tve- eller kanskje egentlig treformet, vist ikke som såmange andre ved senere forvirring, men fordi ordet vistnok er lånt på 2 eller 3 steder uavhengig av hinanden; det høies dels som *brēnnā* foran, med enstavelsestonelag i præsens, hvilket er den oplandske form, men vel kun omsat fra tysk musikalsk tone, dels *spēla* eller *spēlla* osv. som likevægtsverbum efter a-höjningen, hvilket synes at høre hjemme i de ytre vikske mål; endelig høies det også, således som KDgl. synes at ha fæstet sig ved, som et i-verbum med lang 1ste stavelse, og derfor med tostavelsestonelag i præsens. Også præs. *spis'ar* har vel sit tonelag direkte fra den tyske form. I oldn. a-stammer er *šōnnā* og *likā*, som i KVLg. hører hit (præs. *šōnn'ar*). — Også *dūā* og *æra* har fra andre konjugasjoner sluttet sig til denne.

Ved i-verberne under ett er at mærke, at endelsen for præt. ind. og pts. begynder med *t* efter alle konsonanter undtagen *g* og undertiden *v*, hvor den har *d*; de pt. partis. som har fåt -*t*, skjönt der ikke er -*t* i præt. ind., er på grund av hyppig bruk i intetkjøn blit skilt ut fra de andre, før den tid da de svake partisipier mistet sin kjønshöjning.

§ 63. I oldn. hadde i-verber med overvægt på 1ste stavelse i-omlyd gjennom hele höjningen og tostavelses præsensform. Som eksempel kan nævnes:

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.	Præt. pts.
<i>kyenna</i>	<i>kyennar</i>	<i>kyente</i>	<i>kyent</i>

Efter denne höjning går en stor mængde verber allerede efter sin oprindelse, såsom *nemne*, *senne*, *renna*, *fella*, *teykā*, *håta* utholde kulde, *tåte*, *rænna* regne, *spilla*, *riinga*, *stjra*, *lyse*, *bōta*, *tōmma*, *særja*, *fōlla*, *kåva*, *stæite* *stæika*, *bæra*, *læra* leie og lede, *græia*, *bræia*.

Oprindelig tilhørende de verber der har kort 1ste stavelse, men nu henført til disse, er *tekkæ, velkæ, vennæ* vænne, *teinnæ, šilla* (i ordets sedvanlige betydning; i formen *šellæ* vedkomme, oprindelig høiet som likevægtig *i*-verbum, men nu også med stærkt præt., se § 56).

Oprindelige *a*-verber, som dog nu hører til denne høining, er f. eks. *kōpæ, rōpæ, sōpæ* og *kōkæ*. At tabe, *tāpæ*, er i oldn. et likevægtig verbum med *a*-høining, og har (tildels) bevaret sit *a* i præsens, men præt. og pt. pts. er *taftæ, taft* (eller *taptæ, tapt*) — også ellers almindelig. Tilsvarende også i *spāra* eller *spāræ*.

Forskjellige oprindelig stærke verber har dels i præt. ind. og pts., dels blot i pt. pts. antat denne høining, se §§ 47, og 49—54. Efter vokal, i *sett*, er det sidstnævnte i sin oprindelse ikke indblandet fra den svage høining, men opståt i oldn. ved kontraksjon av *séit*, men senere utvidet til sådanne som *fōtt, stōtt, tatt*.

§ 64. På grundlag av visse *i*-verber dels med lang og dels med kort førstestavelse, men med tilslutning fra stærke verber og *a*-verber, er der nu i al norsk opståt en egen gruppe, som her omfatter næsten alle svake verber der i uttalen ender på vokal (ikke diftong).

Utgangspunktet er de *i*-verber som i oldn. hadde *-ð* i stammens utlyd, såsom *glēðja, blóðæ, fódæ, klæðæ*; dertil hørte præt. *glæddi, blóddi, fódði, klæddi*. Efter bortfaldet av *ð* og sammentrækningen av de to vokaler, samt, for *glēðja*, efterat vokalforandringen fra dets oprindelige høiningsklasse er opgit, har KVlg. så nu:

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.	Præt. pts.
<i>glē</i>	<i>glēr</i>	<i>glēddæ</i>	<i>glēdd</i>
<i>blē</i>	<i>blēr</i>	<i>blēddæ</i>	<i>blēdd</i>
<i>fē</i>	<i>fēr</i>	<i>fēddæ</i>	<i>fēdd</i>
<i>klē</i>	<i>klēr</i>	<i>klēddæ</i>	<i>klēdd</i>

Andre verber med oprindelig *ð*, som fra ældre eller senere tid har været med i denne høining, er *rå* råde, *trē* sætte tråd i, *smī, svī* (trans.), *glī, sklī* (en sammenblanding av *skriða* med *glide*), *knā, skā, vā*; tildels har de endnu en ganske anden høining ved siden av denne. Det kan være mulig, at sammentrækningen av de to stavelser i præs. inf. til én egentlig er foranlediget fra de verber hvor vokalen allerede i oldnorsk stod i utlyden, f. eks. *sá, trú*.

Disse hadde i oldnorsk *-ði* i præt., altså *sáði, trúði*, men høies nu likedan som de med oprindelig *ð* i stammen, f. eks.:

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.	Præt. pts.
<i>sá</i>	<i>sár</i>	<i>sqddæ</i>	<i>sqdd</i>
<i>trū</i>	<i>trūr</i>	<i>truddæ</i>	<i>trudd</i>

Andre verber med oprindelig utlydende stammevokal som mere eller mindre ubetinget går efter denne høining er: *flā, klā, nā, spā, grō, rō, skō* (her også forbindelse *skō sæ* smøre sig, skaffe sig en god indtægt), *snō* (om vinden), *frī, šē, skvē* gå skråt, *snē* eller *snū, strō, bā* eller *bō, snū, sý*.

Formen *snē* er naturligvis kommen fra skriftsproget og KDgl., *snō* med den her omtalte konjugasjon er den oplandske form. Men ved siden av disse findes der også andre, åbenbarlig vikske former, som mere nærmer sig til oldn. *snjóva*, nemlig *snōgæ, snōgær, snōga, snōga*; i pt. pts. har jeg også hørt *snōgi* og *snōvi*, desuten mange blandingsformer med *snē* og *snō*, såsom pt. og pt. pts. *snēga*, og *snōgdæ snōgd, snō`a, snē`a*, og pt. pts. *snēgi*.

Kun ett verbum har den høining som direkte kommer av den oldn. høining av verber som *trū* eller *sý*, nemlig *dā* (smlgn. s. 65), oprindelig stærkt verbum og

med diftongen *øy*. Dette er altså kommen ind i disse verbers række før den tid da *-ddā* var blit herskende fortidsendelse i verber med vokalisk stammeutlyd, og er blit stående der, idet fortidsformen hetter *dōā* (*dōö*, *dō*), som vilde forudsætte et oldn. *dōdi; da *ð* utvilsomt mot slutningen av Middelalderen var stumt, er det dog usikkert, om denne form, med uttalt *ð*, virkelig har eksisteret. At verbet ikke har hat noget pt. partis., men adjektivet *dō* omtrentlig har utfylt dettes tjeneste, har lettet bevarelsen av den isolerte præet.-form.

Efter den tid da der i verbet *dō* var indført enkelt vokal istedenfor diftongen, har præet. ind. på *-ddā* trængt ind i næsten alle vokalisk utlydende verber fra sådanne som *fōdā*, *klædā*, som nemlig nu også uttaltes med lang utlydende vokal i inf. At analogien er kommen derfra er jo av sig selv indlysende. I KDgl. og endnu mere i det omhyggelige talespråk landet over, er dette imidlertid ikke tydelig; ti der har *trodde*, *snedde* en fast anvendelse fra deres side som aldeles ikke bruker *fōdda*, *klēdda*, men efter skriftformen uttaler *fōtta*, *klētta*. Derfor viser sådanne former som *trodde* sig også tidligere og mere i skrift end sådanne som *fōdde*¹⁾, hortset fra gammeldags

¹⁾ At man således, hvis man ikke hadde andre kilder end vort skriftspråk og høiere talespråk, ikke kunde forklare *trodde*, *snedde*, på denne måte, fordi det vilde være at forklare det ældre og hyppigere av det senere og sjeldnere, er et faktum av stor metodologisk betydning. I virkeligheten har de individer som ikke bruker formen *fōdde*, men dog bruker *trodde*, ikke alene lært det sidste av en klasse i folket som også brukte det første, men de har for størstedelen også selv gjort dette. Det har metodologisk verdi, fordi den historiske sprogforskning kun sjelden kan fastslå at et sprogfenomen har været almenherskende på en tid hvorfra det ikke findes optegnet, og utvilsomt ofte av

dansk, hvor de sidstnevnte hersker, f. eks. i Kristian III.s bibel. Grunden til, at årsaken i det dannede talespråk har et mindre omfang end virkningen, ligger i skriftsprogets danske former. Skriftsprogets *fōdte*, *klædte* stemmer jo ikke ganske med de oprindelige og i dialektene bevarede former *fōdde*, *klædde*; men de står dog nær nok til at gjøre god tjeneste. Men *boede*, *sneede*, det er bogstavforbindelser som man i norsk ikke kunde få noget ordentlig ut av, man vidste ikke engang hvorledes de skulde uttales, om det tredjesidste bogstav skulde uttales eller være stumt tegn. Der var der trang til dialektenes form.

At præet. partis. i hele høiningsklassen sedvanlig hetter *fōdd*, *trudd*, og således har en opr. fælleskjønnsform, både i KVlg. og KDgl. likesom også i det hele netop i de dialekter i landet, hvor ellers intetkjøn er præet. partisipiiums aller mest brukte form¹⁾, er en følge av det at præet. ind. har *-ddā*; denne følge er blit desto mere omfattende ved motsætningen mellom skriftspråk og talespråk; den halvbevidste eftertanke, som idethele spiller så stor en rolle i sproghistorien, sagde: »når vi siger *fōdde* hvor der læses (og skrives) *fōdte*, må vi også sige *fōdd* hvor der læses *fōdt*.« Men i enkelte meget brukte verber, nogen svake, men flere sterke, var intetkjønnsformen i god tid iforveien blit den ene brukelige av syntaktiske grunde, nemlig fordi verbet

denne grund må gripe til urigtige eller ialfald uvæsentlige forklaringsgrunde for det samme fænomens følger når disse omsider har nådd at dukke op i skrift. — Det er formentlig en tidlig norvagsisme, når Schøning I, s. 19 & 59 skriver *dōdde*.

¹⁾ Idet nemlig intetkjønnsformen brukes som prædikatsord også til subjekt av han- eller hunkjøn, f. eks. i KDgl. *han ær kōmmet*, KVlg. *han æ kōmmi*.

overveiende eller udelukkende hadde tider sammensatte med **ha**, fremfor med **være**, og partisipiet således sjelden stod i forhold til noget ord av han- eller hunkjøn. Således også med *hā, hār, hadda, hatt*. I disse verbers pts. har præet. ind.s form således ikke kunnet gjøre nogen forandring. Kun i størstedelen av Tromsø stift er **ad** i vokalisk utlydende verber næsten eller ganske gjennemført: *fādd, gādd, sedd*.

§ 65. Uregelmæssig bøies de gamle præteritopræsensiske verber, som ikke alene har uregelmæssig præsensdannelse men her også (hvad der er almindelig på det egentlige Østland) for størstedelen har sterkt pt. pts. Inf. mangler ofte. De verber som nu hører hertil, er:

Inf.	Præs. ind.	Præt. ind.	Præt. pts.
<i>vēta</i>	<i>væt</i>	<i>vistə</i>	<i>vist</i>
<i>kunnə</i>	<i>kann</i>	<i>kunnə</i>	<i>kunni</i>
—	<i>ska</i>	{ <i>sku</i> <i>skulla</i>	(<i>skulli</i>)
—	<i>vill</i>	<i>villə</i>	<i>villi</i>
(<i>mā</i> (?) ¹⁾	<i>mā</i>	<i>motte</i>	—

Kap. 13. Substantivbøiningen.

§ 66. Som bøningsmønster for sterkt hankjøn kan opstilles:

	Ubestemt.	Bestemt.	Ubestemt.	Bestemt.
Ental	<i>hest</i>	<i>hest'n</i>	<i>skäu</i>	<i>skäuw'an</i>
Flertal	<i>hest'ər</i>	<i>hest'a</i>	<i>skäuww'ər</i>	<i>skäuww'a</i>

Denne hankjønsbøining er væsentlig oplandsk og romeriksk, men utenfor de gamle **a-** og **i-**stammer og svake hankjønsord findes i disse dialekter også en anden. Det er væsentlig **a-**stammer som ligger til grund for

¹⁾ »d æ lært å må stā o leggə sæ kʰəhka šū«.

denne bøining; men endog *sönn* har i KVLg. antat den. I de mere egentlige vikske mål i Smålenene og Jarlsberg bøies derimot **a-**stammer med flt. *-är*, bestemt *-anə* og **i-**stammer med flt. *-ər*, best. (*ə*)*nə*, hvilket ikke er Kristianiamål. Derimot brukes i KVLg. i ikke ganske ringe grad Kristiania dagligtals flertalsformer med gjennemført *-ər* og (*ə*)*nə*, *gåʔər gåʔnə*, *hestər hest'n'nə*, men rent vulgærsprog er dette naturligvis ikke. Av de gamle konsonantstammer har *mann*, *nagg'ət* (eller *negg'ət*) og *fiŋŋ* eller *fiŋŋ'ər* bevaret enstavelsestonelag i flertal:

	Ubest.	Best.	Ubest.	Best.	Ubest.	Best.
Ental:	<i>mann</i>	<i>mann'n</i>	<i>nagg'ət</i>	<i>nagg'ərən</i>	<i>fiŋŋ('ər)</i>	<i>fiŋŋ'ən</i> , <i>fiŋŋ'ərən</i>
Flt.:	<i>menn'ər</i>	<i>menn'a</i>	<i>neg'ətər</i>	<i>neg'ətə</i>	<i>fiŋŋ(ər)</i>	<i>fiŋ'a</i> , <i>fiŋ'ra</i>

De svake hankjønsord med overvægtig 1ste stavelse bøies ganske på samme måte som **a-**stammene:

	Ubest.	Best.
Ental:	<i>bakkə</i>	<i>bakkən</i>
Flertal:	<i>bakkər</i>	<i>bakka</i>

Men svake hankjønsord med likevægt, hvormed i flertal også ordet *däg* følger, har en anden endelse i bestemt flertal, altså:

	Ubest.	Best.
Ental:	<i>bēta</i>	<i>bētan</i>
Flertal:	<i>bētər</i>	<i>bētənə</i>

Av *däg* eller *dā*, best. *dā'n*, best. flt. *dā'ne*; flertalsformen av dette ord pleier idethele i likevægtsmålene at være likeartet med de svage likevægtsords flertal.

Det synes tvilsomt, om denne bestemte flertalsendelse *-nə* er gammel i dialekten og opståt i denne, eller om det er den foran ved **a-**stammene omtalte form fra KDgl., som i likevægtsordene har fortrængt en ubekvem bestemt flertalsform (i oplandske dialekter har man *dā'a*, *bēta'a*).

Man kan vanskelig avgjøre det ved nabobygdernes dialekter, fordi de sydligere vikske mål, med *-nə* ved alle, er så nær, og fordi KDgl. også i nabobygdene har en betydelig indflydelse.

Slægtskapsordene *fār* og *brōr* (likesom også i hunkjøn *mōr*) har tostavelsestonelag i den bestemte form. Alle slægtskapsordene låner sin flertalsform fra skriftsprogformer.

§ 67. Hunkjønnsordenes høining stemmer med den i de helt vikske mål, idet det først er henimot Kongsvingers høide at de oplandske bestemte flertalsformer (på to, mot i Viken tre stavelser) begynder. De ytre vikske mål står dog på et ældre standpunkt end KVLg. deri, at de i flertal gjør forskjjel på de gamle *a-* og *i-*stammer (*-ar -ane* og *-er -ene*), hvad dialekterne ved fjordbunden likesom de oplandske ikke gjør. Som høiningsmønster opføres.

	Ubest.	Best.	Ubest.	Best.
Ental:	<i>bygd</i>	<i>bygd'a</i>	<i>hærrinŋ</i>	<i>hærrinŋa</i>
Flertal:	<i>bygd'ər</i>	<i>bygd'n'nə</i>	<i>hærrinŋər</i>	<i>hærrinŋənə</i>

Dog har målet et enkelt ord igjen av et litt større antal som i oplandsk viser forskjjel på *a-* og *i-*stammer, ord med opr. kort stammestavelse (f. eks. *mər*, *dör*, *fjöl* med *-ar*, *gran* [og hankjønnsordet *son*] med *ir*), nemlig flertalsordet *skūlir*, best. *skūlinə*, grisemat, særlig og oprindelig skyllevand av matkar. Entalsformen der-til må antas i ren oldnorsk form at hette *skol.

Egen flertalsbøining har konsonantstammene, f. eks.:

	Ubest.	Best.	Ubest.	Best.
Ental:	<i>bōk</i>	<i>bōk'a</i>	<i>kłō</i>	<i>kłō'a</i>
Flertal:	<i>bōk'ər</i>	<i>bōk'anə</i>	<i>kłēər</i>	<i>kłēər'nə</i>

Således som *bōk* høies *rōt* (fl. *rōtt'ər*), *bōt*, *tann*, *ann*, *hann*, *rann*, *stann*, *tann*, *mark* (som vægtenhet), *natt*, *mūs*, *lūs* (fl. *mōss'ər*, *lōss'ər*); som *kłō* høies *tā*, *głō*.

Uten omlyd høies *jæut*, *nōtt*.

Ordet *dēer(r)* dør, er oprindelig et flertalsord av denne høining; en ældre form av ordet som endnu ofte brukes er *dēər'n*, især bevaret i den bestemte form *dēər'n'a*, *dēər'n'a*. Dette *dēər'n* er opr. bestemt form i flertal, oldn. *dyrrnar*.

Av den svake høining med likevægtsform er, som foran s. 44 nævnt, litet bevaret i dialekten, idet i denne høining likevægtsordene har antat form som ord med overvægt på 1ste stavelse. Bøiningsforskjellen er jo også forsvindende liten:

	Med overvægt		Med likevægt	
	Ubest.	Best.	Ubest.	Best.
Ental:	<i>tonŋə</i>	<i>tonŋa</i>	<i>fūrū</i>	<i>fūrūa</i>
Flertal:	<i>tonŋər</i>	<i>tonŋənə</i>	<i>fūrur</i>	<i>fūrūnə</i>

§ 68. Intetkjønnsordene kan i flertal for en stor del høies som i KDgl., og hægge former bør derfor ved mange ord opføres jævnsides:

	Ubest.	Best.	Ubest.	Best.
Ental:	<i>hūs</i>	<i>hūsə</i>	<i>stōklə</i>	<i>stōklə</i>
Flertal:	{ <i>hūs</i> <i>hūs'ər</i>	{ <i>hūs'a</i> <i>hūs'n'nə</i>	<i>stōkkər</i>	{ <i>stōkka</i> <i>stōkkənə</i>

Enstavelses nøittrer som fornemmes som rent vulgære av lydform eller anvendelse, kan dog kun brukes med flertalsform uten flertalsendelse, som er dialektens oprindelige form, f. eks. *hēł* hul, kan ikke ha flertal på *-ər*, best. *-nə*. Omvendt er der mange, især nøittrer på *-ə*, som vanskelig kan anta andre end KDgl.s flertalsformer.

A n m. Der findes et par substantiver som tilsyneladende kan brukes med ubestemt og bestemt artikkel på én gang, nemlig *æn tinn'æn* ved siden av *æn tinn*, *æt grunn'a* = *æt grunn* og *æn höp'æn* en mængde, vel neppe med *höp* som biform. Formen *höp'æn* er lån fra skriftsprog og der lån fra tysk; hvilken oprindelse denne underlige bruk har ved de andre to, synes meget usikkert.

Kap. 14. Adjektivbøining.

§ 69. Adjektivenes sterke deklinasjon indeholder ikke meget der avviker fra skriftsproget. Den almindelige bøining for enstavelses adjektiver indskrænker sig til det sedvanlige:

han- & hunkjøn *vīt*, intetkjøn *vitt*, flertal *vītə*.

Foruten de sedvanlige østlandske konsonantforandringer foran intetkjønsendelsen *t*, er det viktigste her vokalforkortelsen i den samme form, dersom grundformen har lang vokal. Sådant forkortelse er vel i det hele almindeligere end i KDgl., men ikke almindelig foran *n*, *l*, *ʃ* og *r*, f. eks. i *fint*, *hēlt*, *fjært*, *hært* (oftere? *hærtt*), *rært*. Diftongene går efter dialektens lydlove over til enkelte vokaler foran intetkjøns *tt*, f. eks. *hett*, *rött*, av *hært*, *rüu*; men da denne vokalförändring er ubekvem, er det i endel andre ord almindelig at beholde diftongen og ha kort *t*, f. eks. *bært*, *grært*. I adjektiver som i oldn. hadde utlydende lang vokal, er denne alltid forkortet i ntr., f. eks. *fritt*, *nytt*, *bjøtt*, *grött*, *trutt*.

Adjektiver av det sidstnævnte slags blir i vore forskjellige bygdemål forskjellig behandlet i flertal. Dette mål går vidt i at tilføie *-ə*, idet ikke blot *firi* og *nŷ* får denne endelse, men også *blå* og *grå*; enstavelsesform av disse ord, f. eks. som adj. til *liestør*, er i Kristiania avgjort »fint«.

Et par adjektiver med endelsen *-(ə)n* har i tilslutning til nogen pronominale ord bevaret noget mer av bøiningsformer, formedelst sin overordentlige hyppighet (smlgn. § 28):

Hankjøn.	Hunkjøn.	Intetkjøn.	Flertal.
<i>lit'n</i>	<i>litu</i>	<i>litə</i>	[<i>små</i>]
<i>ævn</i>	<i>ætt</i>	<i>ævə</i>	<i>ættə</i>

Andre adjektiver av samme dannelselse går derimot efter hovedregelen: *dävən*, *lön* lodden, *nākən*, *rött'n*, *vākən* eller *ākən*, *värn* valen, *äpən*; *gärn* gal, høies som de sterke partisipier, med *i* i ntr., men ellers ikke avvigende: *gärn*, ntr. *gälti*, flt. *gärnnə*, og (*opp'*-) *drekkən*, ntr. *-drekki*, flt. *-dreknə*. Præt. partis. kan sjelden få nogen bøining uten som 2det sammensætningsled, *e opp'drekkən flaskə*, *den nŷkonnə jentu*, *di üt'græudə gärn'a*; de svake prætt. partis. på *-t* og *-d* får ingen kjønshøining, og de på *-a* såvelsom prætt. partis. og andre adj. på *-əs* og *-ə* idethele ingen høining. Adj. på *-i* og *-li* er ubøielige som prædikatsord, men får *-ə* i flertal som attribut. Undertiden kan der vistnok også findes intetkjønsformer av dem, f. eks. *æt fjälikt kvinnfötk*, men i regelen er de også der uten endelse (altså *fäli*).

Adjektivenes svake eller bestemte form er enslydende med flertal av den sterke, undtagen av *lit'n* (flt. *små*): *den veslə*.

§ 70. Den gradbøining, der i oldn. hadde komparativendelsen *-ri* og superlativendelsen *-st(r)*, bægge med *i*-omlyd, er i KVlg. som i de fleste nutidsdialekter blit indskrænket til de aller mest brukte adjektiver, og er i mange tilfælde dannet av en fra positivs grundforskjellig stamme:

Positiv.	Komparativ.	Superlativ.
<i>gammal</i>	<i>ell'ra</i>	<i>elst</i>
<i>gō</i>	<i>bær'a</i>	<i>best</i>
<i>grāw</i>	<i>grōv'ra</i>	<i>grōfst</i>
<i>illā</i>	<i>værr'e</i>	<i>vār'st</i>
<i>lit'n</i>	<i>mind'ra</i>	<i>minst</i>
<i>maynā</i>	<i>f'ler'(e)</i>	<i>f'lest</i>
<i>mȳ'(a)</i>	{ <i>mēr</i> (<i>mærr'?</i>)	<i>mēst</i>
<i>oyy</i>	<i>yj'ra</i>	<i>yj'st</i>
<i>stōr</i>	<i>stœrr'a</i>	<i>stœr'st</i>

I steden for *el'ra elst* brukes aldeles overveiende *gamtara gam'tast* (så også i mange bygdemål på forskjellige kanter av landet. — For *bær'a best* ikke ganske sjelden *gō'ara gō'ast*. — Ved siden av *grōv'ra grōfst* også *grāw'ara grāw'ast*; der gjøres nogen forskjell på anvendelsen, efter gjenstandens art. — *illā* som egentlig er en adverbialform, kan ikke brukes attributivt; som positiv til *værr'a* kunde også oppstilles *vonn*, *slæmm*, *læi* og *då'i*, hvilke dog alle også har regelmæssig komparasjon. — Også *f'ler'a* findes, men som komparativ uten relasjon (= adskillige). Denne bruk er ikke ganske folkelig hos os, og er vistnok optat direkte fra skriftformen.

De foran anførte komparativer på oldn. **-ri** har ellers, som det sees, alle enstavelsestonelag. Heri avviger de av stedsadverbier dannede komparativer med i-omlyd til at angi beliggenhetens retning:

Komparativ.	Superlativ.
<i>frem'ra</i>	<i>fremst</i>
<i>inn'ra</i>	<i>inn'ar'st</i>
<i>ytt'ra</i>	<i>ytt'ar'st</i>
<i>øv'ra</i>	<i>øv'ar'st</i>

Komparativ.	Superlativ.
<i>nēd'ra</i>	<i>nēd'ar'st</i>
<i>sōnd'ra</i>	<i>sōnst</i>
<i>vēst'ra</i>	<i>vēst'ast</i>
<i>üst'ra</i>	<i>üst'ast</i>

At disse komparativer har tostavelsestonelag, er vistnok en sidevirkning fra adjektivernes almindelige svake (bestemte) form, med hvilke de har det tilfælles, at de alltid har »bestemmelsesord« foran sig, hvilket andre komparativer aldrig har. — Disse komparativer, som har den særegenhet, at det de brukes til, er at betegne den høieste grad av to, har forresten ingenlunde så utstrakt bruk her som i de egentlige bygdemål; man bruker oftere end der superlativ, selv om det kun er to ting som sammenlignes. Tostavelse superlativer, såvidt vites alle, har enstavelsestonelag som prædikatsord (*de æ rett'ast*), men tostavelse når de er attributive og således står i bestemt form (*den rett'asta*).

Den oldnorske komparativ på **-ari**, **ast(r)** er herskende hos alle de andre adjektiver. Likesom også i de oplandske dialekter er **-a-** svækket til **-ə-**, f. eks. *lik'ara lik'ast*; det synes uvist om denne svækkelse av **-a-** er sket på stedet eller skyldes spriftsprogets påvirkning (smlgn. **-ar** > **-ar** i præsens av **a-**verberne og i ubest. flt. av substantiver med **a-**stamme). Da **-ə-** foran **r** med vokal efter **let** kan forsvinde, kan man ikke på stavelse-tallet kjende *bak'ra* der opr. har **-ari** som et andet slags dannelse end *frem'ra* med **-ri**.

Anm. Det er her usedvanlig almindelig, at substantiver anvendes med gradadsverbier og således delvis er gåt over til adjektiver, både abstrakt subst. (*de vār sō mōro, sō lēv'an*) og konkrete (*de æ svār't sō stram'brōk du ær idāg*). At bruke dem adjektivisk på anden måte end

som prædikatsord, forekommer måske ikke eller sjelden hos voksne personer; men børn bruker dem også med adjektivernes besteinte artikel, og det vel også bokstavelig attributivt.

Kap. 15. Pronomener.

§ 71. De personlige pronomener uten kjønshøining er:

		1ste person.		2den person.	
		Ekstra			
		Betonet.	Ubetonet.	Betonet.	Ubetonet.
Ental	nom.	<i>jæi</i>	<i>jæ, jə</i>	<i>du</i>	<i>ru, u</i>
	dat.-akk.	<i>mæi</i>	<i>mæ</i>	<i>dæi</i>	<i>dæ (ræ?)</i>
Flert.	nom.	<i>vī</i>	<i>dēra</i>	<i>dī</i>	<i>(ri?) i</i>
	gen.	<i>vɔrʂ'əs, vār'əs</i>		<i>dēr'əs</i>	
	dat.-akk.	<i>vɔrʂ</i>		<i>dēr'ə</i>	<i>dərə</i>

De ubetonede nominativformer *u* og *i* er antagelig opprindelig betinget av, at de fulgte umiddelbart etter en verbalform som endte på *r*, se foran § 45. I nutiden er dette ingenlunde nogen betingelse; jeg har truffet på individer (som måske forsåvidt representerte kredse), der ikke gjorde nogensomhelst forskjell mellom *u* og *du* eller *i* og *di*.

At bruke *dēra* som subjekt, således som Dgl. her og andresteds i stor utstrækning gjør, er aldeles ikke Kristiania vulgærsprog. Tillikemed de nærmeste dialekter, især vestenfor fjorden, har det *di* kun i nom. og *dēra* kun i dat.-akk., dog således at den sidste form, smlgn. om *hennər* nedenfor, også kan brukes som nominativ når ordet ikke står i sætning (f. eks. *di æ domma, dēra*); *hennər* er i nutiden blit brukbart, også som subjekt i Vlg., men med *dēra* er dette ikke tilfældet.

Likesom i enkelte andre ting er KVlg. her konservativt og korrekt, medens Dgl. (eller »middelstandssproget« er kanskje nøiagtigere) synes at ha fåt noget galt at løpe netop ved at legge sig efter en formentlig finere taleskik, end der hørte den til. Det synes nemlig rimeligst, at anvendelsen av *dēra* som subj. er opståt hos tilreisende og indflyttere fra en egn hvor intet *dēra* fandtes (kanske mest Romerike og Oplandet?).

Hvad opprindelsen angår må man anta, at *dēra* står i en vis forbindelse med oldn. *yðr*, som i 15de årh. i dokumenter fra Smålenene, (f. eks. i et fra Råde 1423 DN. III 482) hette *pyðher* = *pyðr*, med *p* overført fra andre 2den persons former; av dette kommer Smålenenes almindelige *dār* eller *dær*; når vokalen er en anden i *dēra*, så er vel saken den, at formen ikke nedstammer egentlig fra *yðr*, men fra en fra gammel svensk kjendt form med *i*, altså **iðr*, i 15de årh. rimeligvis **piðr*. Dette forholder sig til *dēra* således som i svenske dialekter, i Vestergötland, *iðr* til *ērə*, i Våle i Smålenene (*p*)*yðr* til *dēra*; til samme række dannelser hører også i Jarlsb. og Larv. *vāra* i betydning av *os*; 2den pers. dat. & akk. hetter her på vestsiden av fjorden som i KVlg. *dēra*. Formene *dēra* og (gen.) *dērəs* for 2 pers. kunde vel forklares ved påvirkning fra den dannede tales høflighetsform *Deres*, opr. 3 pers. gen. pl. anvendt som 2 pers. sing. og pl.; men da dialektkomplekset med sine forskjellige former rimeligvis hører sammen, er disse dativer i flertal med *-e* vel temmelig gamle, og dannet i likhet med gen. pl. *peira*, som især efter præp. til kunde forveksles med en dativ; jfr. dat. *hennər* av gen. *hennar*.

Uagtet vi endnu kan ha en meget bestemt fornemmelse av, at *dēra* er en ung form i dannet talesprog, også i sin rigtigste anvendelse som dativ, kunde det dog

allerede for 90 år siden forekomme i privatbreve, således i brev fra Sorenskriver Schiøtz 1816 (Fam. Kielland s. 311): »at samles med dere alle«.

§ 72. Med kjønshøining deklineres tredjepersons-pronomenerne:

	Hankjøn.		Hunkjøn.	
	Betonet.	Ubetonet.	Ekstra betonet.	Ubetonet.
Nom.	<i>hann</i>	<i>(ə)n</i>	<i>hennər</i>	<i>hū</i> <i>a</i>
Gen.	<i>{hans, hans'əs,</i> <i>{hass, hass'əs</i>	<i>ass</i>	<i>hennəs</i>	
Dat.-akk.	<i>hann</i>	<i>(ə)n</i>	<i>hennər</i>	<i>a</i>

Genitivformerne *hass, hass'əs, ass* (av oplandsk oprindelse) er måske noget mindre utbredt og yngre i dialekten end de som har beholdt **n**. De ubetonede nominativer *(ə)n* og *a* kan her anvendes også foran verbet, mens de oprindelig og endnu i mange østlandske dialekter kun kan forekomme efter dette; dog vakler mine hjemmelsmænd for dialekten noget heri. Som almindelig i østlandsk brukes 3dje persons pronomen nødvendig som en artikel foran fornavn, ikke som nordfjelds også foran tilnavne. Den »ekstra betonede« anvendelse av dat.-akk. *hennər* som nominativ har oprindelig og vel indtil den sidste menneskealder været indskrænket til stilling utenfor sætningsforbindelsen, som isoleret gjentagelse av en sætnings subjekt (likesom **moi** og **lui** i fransk), f. eks. *hu æ gǽrri henn'ər*. Men av den yngre slægt brukes det jævnlig også som subjekt (*hennər æ gǽrri hennər*), så at der ikke lenger er nogen bestemt forskjjel på betoningsgraden; *hennər* er som bekjendt av oldn. genitiv **hennar**.

Refleksiv til *hann* og *hū* og deres flertal er *sær*, ubetonet *sæ*.

Her opføres også pronomenet *denn*, av hvilket dog kun intetkjøn og visse flertalsformer forekommer som personlig pronomen, mens de øvrige enten er betonede, altså demonstrative, eller også ubetonede og samtidig attributive, og da pleier kaldes adjektivenes bestemte artikel.

	Ental.		Flertal.	
	Fælleskjøn (betonet).	Intetkjøn.	Personlig.	Ubetonet.
Nom., dat., akk.	<i>denn</i>	Betonet (demonstr.) <i>dē</i>	Betonet (personlig og artikel). <i>də, rə, ə</i>	
Nom., dat., akk.	Påpekende. <i>dī</i> (<i>dænn</i>) (<i>dquim</i>) (<i>domm</i>) <i>dæms'əs, (-ə-, -o-)</i>	Artikkel. <i>dī</i> (og <i>i</i> ?) (<i>dænn</i>) (<i>dqm</i>) (<i>dqm</i>) <i>dæms'əs, (-ə-, -o-)</i>	Litt betonet. <i>dænn</i> (<i>dqm</i>) (<i>dqm</i>)	Ubetonet. (<i>r'ænn</i>) (<i>r'qm</i>) (<i>r'qm</i>)
Genitiv:				

Som i alt norsk folkesprog, endog i Bergens by, uagtet vulgærsproget der ikke har betegnelse for grammatisk han- og hunkjøn, er *denn* ikke brukelig om dyr og ting som personlig pronomen; også om disse anvendes *hann* og *hū* når den slags henvisning som kaldes personlig, skal brukes. Men intetkjønnsformen *de* har i de anførte forskjellige former alle slags anvendelse. *denn* er for det første adjektivens bestemte artikel (*den nȳ̆ bāt'n*), dernæst (betonet, forat utskille) påpekende pronomen, både attributivt, hvad der også kan findes foran adjektiver: *denn nȳ̆ bāt'n* (der kjendes også andre nye båter), og substantivisk, med eller uten følgende relativsætning.

På de samme måter som *denn* brukes i ental, brukes *di* (med *i*?) i flertal; i KVIg. kan dette ikke brukes anderledes. I mere dannede kredse brukes *di* derimot også som personlig pronomen og det også for dat.-akk., se foran s. 28 f. I vulgærsproget hetter dette, og det både for nom., dat. og akk. *dæm*, *dōm* eller *dom*; det har undertiden set ut for mig, som om én av formene kunde være eneherskende i en enkelt bydel, men jeg tør ikke påstå, at det er så; det kan naturligvis, især i en nydannet forstad, hende sig at den der bosatte arbeiderbefolkning væsentlig er kommen fra samme landdistrikt. Især *dæm* og *dom* behersker store områder på Østlandet, *dōm* har jeg sjelden truffet på (på landet) uten som alternativ ved siden av *dom* og *dæm*, gjerne med litt høitideligere farve.

I KVIg. og desuten i store distrikter søndenfor byen, endog langt op i Øst-Telemarken, kan disse *m*-former desuten brukes på de måter som *di* kan, altså attributivt både til subst. og adj., og både betonet og ubetonet, og endelig betonet substantivisk; herfra danner således

»Lars husmand«¹⁾ sit »hver en skilling skal gå tel dom franske«. Dette strider jo i virkeligheten mot den ellers temmelig almenkandinaviske regel: av en ordgruppe som er forbundet ved attribusjon, deklineres kun det sidste ord. I overensstemmelse med denne regel måtte det nordligere på Østlandet hette: »tel di franske«. — Der synes dog også at findes vulgærttalende kredse som endnu ikke ganske frit anvender slike *m*-former i attribusjon, formodentlig kredse der væsentlig er rekruteret fra indlandet.

Også *dēm* kan på en vis måte regnes for vulgært, idet det findes som skolesprog eller guttesprog. I Trondhjems-amtene hetter 3 pers. pron. flt. *dēm* eller *dæm*. Uten forbindelse med Trondhjem har det også været brukt i dannet dagligtale; men nu er det åbenbarlig sjeldent.

§ 73. Henpekning på den fjernere av to ting kan ske ved *denn* (hvorom se § 72) alene eller med tilføielser, *den dær*, *den dær'ə* (*dærr'ə*), *den dærr'ə dær*. Motsætningen dertil kan dannes ved tillæg av *hær*, *hær'ə*, *hærr'ə* på samme måte, men uttrykkes også ved *denna*, *dennanə*, ntr. *detta*, *dettanə*, flt. *dissa*, *dissanə*.

Som adjektiver høies *sonn* sådan, *sont*, flt. *sonn'ə*, *slīk* og væsentlig også *šūt*, bestemt form og flertal *šūt'ə*.

De to former *samma* og *sāmvrə* anvendes ganske ens. *samma* er den form som brukes i oplandske dialekter, og er opståt av den oldnorske hankjønnsform med svak høining, **sami**, i andre kasus **sama**, som likevægtsform. *sāmvrə* knytter sig vistnok nærmest til oldnorskens sterke former, særlig dat. fem., men eksisterer dog vel væsentlig ved motsætningen mot *den* eller *di andra*; denne form

¹⁾ En monolog fra en tilstelning ved den fransk-tyske krigs tider.

er utbredt i de vikske mål, såvidt jeg vet dog mere vestenfor end østenfor fjorden. Og fra de tilsvarende egne finder man det allerede i middelnorsk, ikke alene i dat. fem., som j **sambre sokn**, Tønsberg 1431 (DN. II 530), men også f. eks. j **sambbræ handerbande**, Tønsberg 1465 (DN. III 633).

§ 74. Eiendomspronomenene er *minn*, *dinn* (med ubetonet biform *in*), *sinn*; om *vår* kan regnes for eksisterende form i KVlg., synes uvist. Bøiningen er den sedvanlige: hankjøn *minn*, hunkjøn *mī*, intetkjøn *mitt*, flertal *mīnə*.

§ 75. Resiproke pronomenene er (*ə*)*nā'n* og *værand'və*, av hvilke det første har mest avgjort vulgær karakter.

§ 76. De spørgende pronomenene er: *å* hvad, av oldn. *hot* = *hvat* (derav mange sammensetninger med *off'ər-* *ɔ*: hvad for, såsom *off'ərən*, *off'ərslāg*, *off'ərnoə*), *vėkk'ə* hvilken (vistnok tildels også høiet: *vėkk'ən*, *vėkk'ā*, *vėkk'ə*, flt. *vėkk'ə*), *vem* hvem, ofte også brukt attributivt og om ting (f. eks. *vem* *boksər ska jæ tā?*), *oss'u* hvordan (også som adverb., men da også, mere korrekt, *oss'ə*), *orr'ə* eller *o* hvor, om stedet; om graden kun *o*.

§ 77. Relativet er *səm*; ubestemt relativt (hvilken end) kan *vėkk'ə* (vel også *vėkk'ə*) brukes.

§ 78. Til de ubestemte pronomenene kan regnes *nō'n*, *sommə*, *innən*, *ā'n*, *vær*, *all* og *beggə*.

I *nō'n* kommer den lukkede vokal rimeligvis fra bogstavelig læsning av skriftsprogsformen. Bøiningen er som høiningen av *lit'n* (s. 107), hankjøn *nō'n*, hunkjøn *nōā*, intetkjøn *nōə*; flt. *nō'n*.

sommə brukes kun i flertal.

innən har i hunkjøn *inn'ə*; flt. *inn'ən* og *innə*. Nogen intetkjønnsform som kan regnes for ett ord, findes der (som sedvanlig i østlandsk og derfor også i KDgl.) ikke i dialekten.

ā'n, har i hunkjøn *anna*, intetkjøn *anna* eller (optat fra KDgl.) *ā'nt*; flertal *andrə*. Med bestemt aktikel: *den andrə*.

vær, ntr. *värtt*, *all*, ntr. *alt*, flt. *allə*; derav *alt samm'ā*, *allə samm'ā*; *beggə* er flertalsord.

Kap. 16. Talord.

§ 79. Grundtallene er *ēn*, *tō*, *trē*, *fir'ə*, *fem*, *seks*, *sū*, *ott'ə*, *nī*, *tī*, *el'və*, *toll*, *trett'n*, *fjortt'n*, *femt'n*, *særs'n*, *sött'n*, *att'n*, *nitt'n*, *hū'ə*, *trædvə*, *færr*, *fem'ti*, *seks'ti*, *sött'i* osv., *hundrə*, *tūs'n*.

Kun *ēn* høies; derav hunkjøn *ē* og *æi*, intetkjøn *ett*; bestemt *den ēnə*. Når det behandles som en likegyldig sak at den gjenstand som omtales, kun er *én*, går dette talord over til ubestemt artikel med formene (*ə*)*n*, *e* eller *ə* og *ət*. Talsubstantiv er *hūu* n., antal av tyve.

§ 80. Ordenstillene er: *den færst'ə*, *andrə*, *trēā*, *fjätt'ə*, *femt'ə*, *sett'ə*, *šū'anə*, *ott'n'nə*, *nī'anə*, *tī'anə*, *ell'əftə*, *toll'tə*, *trett'n'nə* osv., svarende til skriftsprogsformene. Av ordenstillene og endnu nærmere ved skriftsprogets ordenstal end ved dialektens, dannes personbenævnende talsubstantiver med enstavelsestønelag: *færst'ər*, *and'ər*, *trædd'ər*, *fjærd'ər*, *femt'er* osv., som brukes i lek; efter lydformen og særlig tonelaget at dømme er disse benævnelser, og dermed også lekene, kommen gjennom dansk og til dansk fra tysk.

Kap. 17. Ubøiede ordklasser.

§ 81. Av adverbierne kan det måske være ønskelig at nogen få omtales. **Vəl** hetter *väl* i ordets forskjellige betydninger, kun undtages betydningen »formodentlig», hvor det hetter *vell*, som også brukes så i vikske mål. Da denne anvendelse falder aldeles sammen

med **full**, **fuller** i oplandske dialekter, andresteds **fulla**, **filla** og lign., er det mulig at dette ord ved nogen lydlikhet har lettet dette lån. *q̄nt̄li* brukes hovedsagelig i betydningen »overordentlig«, som et sterkt gradsadverbium. **Også** kan uttrykkes med *äu*; *å* i samme betydning ligger Dgl. nærmere. Anvendelsen av *grēpa* (også som adj.) udmærket, synes at være avtat adskillig i den seneste tid. *stā* avsted, hen, fordrer her infinitivmærke foran det infinitiv som betegner bevægelsens hensigt: *sta q̄ leggə mæ*, ikke *stā leggə mæ*. *istā'* brukes både om fortid og fremtid; *istē'* brukes her ikke. **Nær** hetter *nēr'ə*. Påstedsadv. på -ə dannet av *vekk* likesom *bor̄ttə* er dannet av *bor̄tt*, brukes ikke; man betrakter åbenbarlig *vekk* som et frastedsadverbium, medens *bor̄tt* er tilstedsadv. Heller ikke har man her på Østlandet de sydvestligere egnenes *mitt'ə på*, *tett'ə vē*, men *mitt på*, *tett vē*. **aldri** hetter under visse omstændigheter, særlig i sætningsutlyd, *aldriñ*, *aldriən*. Oldn. **aptr** forekommer i talemåter, især *att'ər q̄ fram̄m* og *kōmm' att*. Endvidere mærkes *lell* allikevel, og *ūtas* i andet tilfælde, av *útan þess*. *ikkə* sammentrækkes sedvanlig med foregående ubetonede ord, især verbalformer, hvilke så inde i sætninger både kan ha én- og tostavelsestonelag, det sidstnævnte som aksentgruppe (se s. 34 f.); men i sætningsutlyd har verbalformen fåt større vægt end adverbiet, og da hersker enstavelsestonelaget; *jə ækkə*, *hakkə*, *vikkə* han ha bægge slags når der følger f. eks. objekt deretter, men foran punktum hetter det kun *ækk'ə*. De mange adverbier som |har form av præ. partis. — av funksjon gjerne gradsadverbier — har ikke som partisipiet ellers -s i utlyden; de er ikke alle dannet av verber, sål. f. eks. *spik'anə* (også *spik'a*, *spikk'a*), sedv. adverbium til *gār'n*, *ærenə* til *līt'n*, *gār'anə* til *lāt* og *lær*.

De adverbier som har nogen gradbøining, kompareres som tilsvarende adjektiver; kun **gjerne** har sin egen uregelmæssige komparasjon: *jār'nə*, *hell'ər* eller *hel'rə*, *helst*.

§ 82. Av præposisjonene er de viktigste: *ā* eller *tā*, *ett'ər*, *fqr*, *forūt'a*, *frā* eller *ifrā'*, *fær'ə* og *før'an*, *hoss*, *ī*, *jēn'qm* eller *ijēn'qm* (og -om), *mē*, *mell'qm* eller *imell'qm* (og -om), *mōt* eller *imōt'*, *pā*, *tell* eller *tē* (som også brukes til at omskrive genetiv), *tōr* (tildels *tūr*) ut av, *unn'ər*, *ūt'a-* eller *utt'afqr* (og -færə), *vē*, *ūv'ər*, *qmm*.

§ 83. Konjunksjonene er idethele de samme som i skriftsproget og KDgl. Sammenligningskonjunksjonen *enn* kan erstattes av *hell'ər*, *ell'ər*, og de har ubetonede former som (ə)n, (e)l. Nærmest svarende til skriftsprogets **at** er *att'ə*, sedvanlig ubetonet *atə* (mon av *at də?*); dette brukes dog langt mer end skriftsprogets **at**, nemlig også efter relative og spørgende pronomener, spørgeordet *qmm* og andre underordnende konjunksjoner for (pleonastisk) at betegne sætningen som syntaktisk underordnet, altså: *sōmm atə*, *vēm̄m atə*, *qm atə* osv.

Sprogprøve.

De ord eller aksentgrupper i hvilke ingen stavelse er betegnet som lang på de sedvanlige måter, har deri betegnelse for at de er for svakt betonet til at ha nogen lang stavelse. Enstavelsestonelag og tostavelsestonelag betegnes allesteds hvor de forekommer; ord som *ment* og *agāktə* s. 120 l. 11 og 19 er således uten tonelag, fordi de er svakt betonet.

ask'əladđ'n sōm kapp'āt mē trōll ə.

*də vār' ēn'gaw ən bonn'ə sōm hadə trē' sōnn'ər; də vār
šmōtt' fqr n q̄ gamm'al q̄ dākt'i vār' n, q̄ sōnn'a hans'əs
vil'ikə tā'-sə-tē nō'ə,*

da hœrfta en stōr', gō' skäu' tō gār'n', o denni vilō fār'n
atō gutt'a sku hogg'a i, o sē' o fō betārft' unn'a no pō jell'a.

lant' om leynja fēkk' en dom tell' me-dd'a, o den elst'a
sku ut' o hogg' fœrft'. da n vält' va kōmm'en bōrti
sküuw'an o tokk'-tell' o hogg'a pō e gamm'al, šegg'atō grān',
kōmm' dā at stōrt', dig'art' trōll' bōrt'ē n. »hogg'ar u i
minn skäu, sō ska jō drēp'a dæ«, sa trōll'a. da gutt'n
hœrft'a dē, kast'a n öks'a o lā-iværi dā fōrtt'ast n kunn'a,
han kōmm'-jēmm ræunt' am'pust'n o fōtellt'a o dā hada hent' n.
mēn fār' as sā' han var en redd'hāra; trōll'a hada ald'rin
skremt' hann' fra o hogg'a da hann' var oynn', mēnt n.
dā'n ett'ar skulō den an'drā sönn' astē', o dā' jik dā lik'a
dann'. da n vält' hada hogg'i nō'n hogg' i grān'a, kōm
trōll'a tō hann' oss' o o sā'a: »hogg'ar u i sküuw'an min ska
jō drēp'a ræ!« gutt'n tœrft'a knaft' sē' pō dā, kast'a öks'a
o tokk' tō bæins' lik'sō fōrtt' sōm brō'riņ o vār' sō dē'. da n
kōmm'-jēmm, bļæri fār'n sinn'a ijænn', o sā'a atō ald'ri
hada trōll'a skremt' hann' da hann' var oynn'.

den trē'a dā'n vilō ask'aladd'n agāļā. »ja dū«, sa di
elst'a, »dū skā-vel græi'd dā dū, sōm ald'ri ha vārftt' utt'a-
færā dœr'n'a«. han svār'a ikā stœrr'a pō dē ask'aladd'n,
mēn bā' bār'a om o fā' dōkt'i nist'a me-ss'æ. mōr'a hadd'a
ikā sugg'atē, o dær'fōr sō hent' a grūt'a üv'ar o yst'a litt' tē-n'.
dē' fēk en i skrepp'a o dro agāļā.

da n hada hogg'i e stōnn', kōm trōll'a tō hann' oss' o o
sā': »hogg'ar u i minn' skäu', ska jō drēp'a dæ!« mēn
gutt'n vār'-ikā sæin'; han fļæri bōrtt' i skrepp'a atōr ost'n, o
kröst'a n sō mūs'a skvatt'. »ti'ar u ikk'a«, sa n tō trōll'a,
»ska jō kļēmm'a dæ sōm jō kļēmm'ar vann'a uta denn'a
vit'a stæi'n«. »næi' hær'a spār' mæi!« sa trōll'a, »sō ska jō
jüļp'a ræ o hogg'a«.

ja' pō den māt'an spārft'a da gutt'n dā, o trōll'a va
ræunt' grēp'a tō o hogg'a, sō dom fēk fellt' o hogg'i a manņ'a

tyllt'ar om dā'n. da dā læi' mot kvell'n, sā' trōll'a: »nā'
kan u jōll'a mæi' jēmm'; dā ær' nærm'arā tōl mæi' en tl
dæi.« jā', gutt'n bļæri-mē, o dā dom kōmm' jēmm' tō trōll'a,
sku trōll'a jær'a op varm'a pō skōrft'æin, mēns gutt'n skulō
gā'-atōr vann' tēl grūt'grūt'a. mēn dær' stō' tō' jār'n-
bōttar sō stōr'a o toņņā, at n ikk'a kunā lett'a rom a fļēkk'an
oņņāņņ'. sā' sā' gutt'n: »dā ær'-ikā vārftt' o tā-mā-sæ diss'a
finņ'ar'bœr'nā; jō gār'-atōr hēl'a brōnn' jæ.« »næi', hær'a
vēn'a,« sa trōll'a; »jō kann'-ikā væra fōrūt'a brōnn' minn';
jær' dū' opp' varm'a, sō ska jær' gā'-atōr vann'«.

da trōll'a kōm tōbārft' mō vann'a kokt'a-dom-op e stōr,
šværi grūt'grūt'a. »dā ær' a sam'ra,« sa gutt'n, »vill' u sōm
jær' ska vi kapp'ita.« »ā' jā,« svatā trōll'a; fō dē' tēgtō
dā alt'i dā kunā stā' sæ i. sā' sētā rom sæ tōbōrft'; mēn
gutt'n lūr'ā-sæ-tell' o knūt'a šinn'skreppa si framman'apō sæ,
o sā' üust' n mēr' i skrepp'a hēlær' n üt' sāt'.

da skrepp'a va full', tokk'-en-op tōll'aknivan sin o rispa
e fļēņņ'a i skrepp'a. trōll'a sāg' pā n. mēn sā' ikk'ano. da
dom hada ēti e gō' stōnn' tell', la trōll'a bōrtt' š'i'a; »næi',
nā' ork'ar jæ ikk'a mēr',« sa dā. »du skā' it'a,« sa gutt'n,
»jær' ær' knaft' hall'mett' enō jær'. jær' dū' sōm jær' jōļ'a, o
šær' at hœļt' i māg'an, sō it'ar u sō mēt' ru vill'«. »mēn
dē' jær' vel fāļ'anā vont?« spōtā trōll'a. »ā', ikk'a no o
snakl'a om,« svatā gutt'n. sā' jōļ'a trōll'a sōm gutt'n sā'a,
o dā' kan u vēt'a dā sētā liv'a tell'; mēn gutt'n tok allt' dā
sōll' o gull' sōm i bærj'a fann's o jikk'-jēmm me; mō dē'
kun n sakt'ns fō betārft' unn'a pō jell'a.

Ordliste.

A.

Aker — s. 52. all — 116 f. and 105. anden, annan — 33. 70. 116 f. andet, annat 49. 50. arm — 53. atte konj. — 119. atter adv. — 118. au adv. — 118. auga, augat — 49. 68. ausa — 62. av — 119. avl — 119.

B.

Baka — 47. 94. bakhun — 58. bakke — 103. bakre — 109. banne — 94. barn — 73. barna best. n. plur. — 30 f. be — 57. 90. begge — 116 f. bekk — 56. bena best. n. plur. — 30. benk — 56. ber f. — 60. bera v. — 91. best — 56. betale — 34. 36. bidja — 57. 90. bik — 56. binde — 88. bit — 56. bite m. — 46. 55. 103. bita — 85. bjella — 57. bjørn 62. 73. blant — 66. bleig — 67. bleik — 67. bleikt — 41. bli — 85. blind — 57. blyg — 60. bløda — 98. bløtte v. præt. — 62. bløyte — 66. blå — 63. blåse — 92. bo — 99. bog m. — 66. boge m. — 46. bok — 63. 77. 104. boka best. f. — 53. bor n. — 63. bora v. — 47. bord — 57. 74. bos n. — 64. bot — 105. botn — 79. braut v. pt. — 67. 86. breie — 97. breitt — 57. brekke v. — 89. brenna trans. & intr. — 56. 88. 90. 96. bror — 104. brot n. — 64. brun — 58. brunn — 62. bryst — 63. bryte — 59. 86. brødre m. plur. — 68. brøt v. præt. — 65. 87. bu v. — 59. 99. bud n. — 59. bukk — 58. bukke — 94. bunke — 58. by — 86. bygd — 104. byte — 78. bøker plur. — 78. bøte — 97. bøyg m. — 68. bån — 30 f.

C.

Chance engl. — 54. chummy engl. — 64.

D.

da konj. — 54. dag — 68. 103. dal — 53. 74. danse — 53. datter — 54. daua — 46. daud — 40. de pron. plur. som. dat.—akk. — 28 f. deg pron. — 67. deil — 55. den der — 115. denn — 113 ff. denna, dennane — 115. dem pron. 3 plur. som nom. — 22. 29. 115. der — 60. dere — 110 ff. detta v. — 89. dinn — 116. dit adv. — 78. ditt — 57. dobbelt — 64. dogg — 64. doktor — 33. dom pron. — 113 f. døven — 106 f. dra, draga — 68. 91. drekke — 89. drekkes — 83. drepa — 47. 55. drive — 85. drope — 46. drukne — 79. dryppe — 86. drøi — 67. du — 110. duga — 48. 68. 97. dumm — 58. dumpe — 43. 95. dun — 58. dunk — 58. dunke — 43. duva — 69. dylja — 47. 96. dø — 62. 64. 99. død — 62. 65. døm pron. 3 plur. — 22. 28 f. 113 f. dør f. — 40. 63. 105.

E.

Efta — 50. eiga v. — 97. eigen — 107. eget — 49. ein — 55. 117. elv. — 61. emne — 56. enannen — 116. ende — 56. eng — 56. er v. præs. — 60. er ikke — 34 f. 118. erte — 61. eta — 47. 55. 90. etandes — 83. etter — 50.

F.

Fabrik — 39. fal adj. — 94. fala v. — 94. falle — 92. far — 104. fara v. — 47. far din — 71. farlig — 49. 73. 76. 107. fattig — 54. feitt — 57. fekk — 56. feld — 56. felle — 97. femm — 56. ferdig —

49. fikle — 94. fil — 75. filla — 57. fillete — 42. finger — 103. finna — 57. 88. fint — 106. fisk — 57. fjer — 60. Fjerderø — 72. fjorten — 58. fjæl — 61. fjøs — 62. flakna — 79. flaum — 64. fleir — 55. flekkete — 42. flesk — 56. flis — 57. fljuga — 59. 68. 86. flue — 45. flye — 59. 68. 79. 86. flyte — 86. flytja — 47. 62. 94. 96. flå — 99. fogl — 69. folk — 64. fonn — 37. forgalt adj. — 36. forliten — 36. fort — 58. fortælle — 34. 36. foss — 64. 73. fra — 54. fraus v. præf. — 67. fremmet adj. — 50. — 81. fremre — 108. fri — 99. frisk — 57. fryse — 86. frøs v. præf. — 65. 87. fugl — 69. full — 59. fumla — 58. fundet pt. part. — 22. 24. fura, furu — 44. 105. fyke — 86. fyrr — 68. fyrst — 63. 74. fægja — 67. fæl — 61. følt — 106. føda — 98. 100. følge v. — 62. 75. føre n. — 63. føre præp. — 119. først — 63. 74. få — 92.

G.

Gala v. — 91. galen — 61. 107. gamal — 53. 108. gapa — 47. gard — 53. 63. 74. gate — 45. geit — 105. gesell — 34. gett — 53. gi — 90. gjekk — 56. gjelde — 88. gjenta — 50. gjerne — 61. 119. gjord — 58. gjorde v. pt. — 58. gjæss — 56. gjøra — 96. glas — 37. gledja — 98. gleppe — 89. gli — 85. glo — 105. gløyma — 62. gnaga — 91. gni — 85. god — 108. godt — 64. golv — 40. 64. gorande — 118, grann n. — 106. grava — 91. greie — 97, greit — 57. gripe — 85. gro — 99. grov — 63. 108. grysse — 95. gråte — 91 f. Gud — 59. 68. gudag — 59. gul — 59. gulrot — 76. gumorn — 59. gut — 52 f. 59. 78. gyve — 87. gå — 63. 92. gåendes — 83. gård — 63.

H.

Ha — 102. hake f, — 45. halm — 53. hals — 53. 75. hand — 105. hane — 46. hann — 112. hare — 46. hart — 106. hang — 68. hauk — 66. haust — 62. heil — 55. heit — 67. heitt — 57. hel adj. — 75. helt — 106. henda — 56. henge, hengja trans. & intr. — 89 f. 96. henner — 56. 112. her — 60. 115. herda v. — 97. herlig — 49. 73. hespel — 56. hest — 56. 102. hesta best. plur. — 50. hette v. — 48. 56. 92. heve v. — 85 f. hit adv. — 78. hive v. — 85. hjelpe — 61. 89. hjem — 57. hierte — 61. hode — 68. hogge — 64. 92. hol — 40. 49. 63. 105. holde — 92. hopen m. — 106. hoppe v. — 58 f. 94. hor adv. 116. horn — 57. 62. 73. hosa, hoso — 45. 58. hosse adv. — 116. hoste v. 58. hot pron. — 116. hovud — 52. 69. hu pron. — 112. humle — m. & f. — 58. 75. hurpa — 59. hus — 105. huset best. n. — 49. husk — 95. hvekken pron. — 116. hvelve — 40. hvem pron. — 116. hver — 116 f. hverandre — 116. hæl m. — 40. 61. høi adj. — 67. høyra v. — 63.

I.

I hug — 66. ikke — 21. 118. ila f. — 55. ilke — 75. ille — 108. ingen — 116. innre — 108. i sundr — 59. 62.

J.

Ja — 54. jaga — 47. ieg — 67. 110. jeksl — 57. jern — 61. jevn — 57. jord — 58.

K.

Kaffe — 33. kald — 34. Kari — 50. karl — 73. kastet — 22 ff. 49 f. 81. kaun — 64. 69. Kersti

— 50. kidle v. — 55. kjake — 46. kjeft — 57. kjenne
 56. 97. kjepp — 56. kjerke — 61. kjærring — 104.
 kjøring — 37. kjøt — 62. klaga — 93. klampe —
 95. klar — 75. klassa v. — 43. 95. klippa — 62.
 kliva — 87. klo — 104. klok — 63. 77 f. klokke-
 slett — 56. klubbehode — 36. klump — 58. klype
 v. — 86. klyve — 87. klæ, klæda — 54. 60. 98. 100.
 klæder — 60. klæja — 67. kløyva — 97. klå — 99.
 knada — 99. kne — 54. knivsblad — 35. knyte v.
 — 78. koke — 63. 77 f. 98. kol — 48. 63. kola-
 klump — 48. koma — 47. 91. komet — 37. kom
 hit — 34. kope — 98. korg — 63. korn — 57. 62.
 kost(-o-) — 58. kost(-ø-) — 64. kraup v. præ. — 67.
 kreka — 91. kristen — 56. krok — 63. 77 f. krype
 — 59. 86. krøp v. pt. — 65. kunne — 102. kulpe
 — 95. kvekke — 89. kveld — 56. kvern — 73.
 kvist — 57. køie — 67.

L.

La v. — 91. labb — 53. laga — 47. 93. lagde v.
 præ. — 33. 96. lang — 53. Langemyr(en) — 49. land
 — 53. lass — 53. lav adj. — 54. laupa — 62. 79.
 lauv — 69. le v. — 55. 92. lea — 47. 55. led — 55.
 lede — 67. 97. leder n. — 60. legge — 96. leie v.
 — 67. 97. leir n. — 42. 55. leite v. — 94. lenge —
 56. lepe m. — 46. 55. lesa — 47. 55. 90. lett — 56.
 leven — 109. li v. — 85. ligge — 57. 90. like — 97.
 likna — 79. likt — 56. lim — 56. lime — 42. lite
 v. — 68. liten — 107 f. litet — 22. 49. liva — 47.
 55. 96. livna — 56. ljuga — 68. 87. loden — 62.
 107. loge — 46. lok — 64. lokke — 94. lov — 63.
 69. lova 46 f. lovet v. præ. — 49 f. 81. lukke —
 64. luk op — 34 f. lnnga — 58. lus — 105. luva

— 69. lyda — 68. lyfta — 62. lykkja — 62. lys —
 60. lyse — 97. lyst f. — 62. lærret — 49. læsa —
 54. løbe — 79. 92. løfte — 94. lørdag — 72. løpe
 — 79. 92. låte — 92.

M.

Mage — 46. Make — 46. mala — 91. male —
 54. mange — 108. mann — 103. mark — 105. mar-
 ket — 81. marknad — 70. maur — 42. medisin —
 34. meg — 67. 110. meget — 22. meir — 55. 108.
 mellem — 39. 119. merke — 94. mest — 56. 108.
 mett — 56. middag — 36. 57. midnat — 36. minn
 — 116. miste — 57. 94. mitt pron. — 57. mitten
 best. m. — 57. mjelk — 61. mjelkefat — 48. mjuk
 — 59. mjæl — 61, mor di — 71. moro — 44. morra
 — 50. mot n. — 80. mote m. — 68. 80. mus —
 105. mye — 49. 52. 68. 108. myk f. — 62. myse —
 45. møyr — 63. må v. præ. — 102. månad, månet
 — 51. 81. måte — 46.

N.

Nagl — 103. naken — 107. narre — 37. natt
 37. 54. 105. navn — 69. nebb — 56. nedre — 108.
 nederst — 68. nesla — 57. 74. neve — 46. 55. nevne
 — 56. 97. niste — 57. nogen — 58. 68. 116. noget
 — 33. 52. Nygaten — 36. nyse — 86. nære adv. —
 118. nætter — 56. nøie adj. & v. — 66. nøtt f. —
 105. nå — 63. 99.

O.

Odd — 64. open — 107. oppdrekken — 107.
 ord — 57. orm — 64. otte — 37. ovan — 50. over
 — 63. ovn — 64. 69 f.

P.

Padde — 53. penn — 56. pipe — 85. plog —
66. plukke — 58. pløie — 66. port — 58. pose —
46. prest — 56. prikk — 56. pung — 58. puns —
58. pølse — 75.

R.

Ragg — 53. rakna — 71. ramla — 94. rand —
105. rart — 106. raud — 66. raun — 64. rauv —
61. regn — 67. regna — 97. reikna — 67. 79. rein-
ska — 57. rekke v. — 89 f. renne v. — 56. 89 f. 96 f.
rett — 56. rev — 55. ride — 85. riktig — 33. 56.
ring — 57. ringe v. — 97. rivna — 56. ro v. — 99.
rokk — 64. rope — 98. rot — 105. roten adj. —
107. rum n. — 58. ryke — 59. 86. rykkja — 62.
rædd — 56. rødt — 62. råde — 99.

S.

Sakna — 79. sadel — 76. sal — 75. salt — 53.
samme — 36. 115. saum — 64. sauma 62. se — 90.
seg pron. — 67. 112. segja — 47. 112. seig — 68.
sekk — 56. sele m. — 46. selja v. — 55. 75. 96.
selje f. — 45. senda — 56. 97. setja — 47 f. 96.
shop engl. — 54. sikker — 56. sina f. — 55. sinn
pron. — 116. sitja — 90. sjeldan — 57. sjelv — 61.
115. sju — 117. sjuk — 59. sjukna — 79. sjø —
62. skada — 99. skarp — 41. 53. ske v. — 99. skeid
f. — 55. 57. skilja — 48. 56. 88. 98. skib — 55.
skinn — 57. skjekta — 56. skjelve — 89. skjera —
47. skyte — 59. skyve — 87. skjønne — 48. 97.
skjør adj. — 63. sko — 99. skodde f. — 64. skog
— 63. 66. 69. 102. skolidser — 35. skrelle — 88.
skrev — 55. skrive — 85. skræ v. — 99. skud n. —

59. skulir plur. — 51. 104. skulle — 102. skulm —
59. skum — 58. skvelpe — 94. skvette — 48. 89 f.
skøier — 67. slag — 66. slede — 46. slenge — 89 f.
55. slett — 56. slik — 115. slikt — 56. slite — 85.
slokne — 79. Slotsparken — 35. slump — 58. sløkke
— 96. slå — 91. smaka — 47. 96. smal — 75. smed
— 55. smelle — 56. 88. 90. smelte — 56. smida —
99. smidja — 45. 55. 57. smola f. — 45. 58. smyge
— 86. smyrja — 63. 96. smør — 63. sne — 55. 74.
99 ff. snerte v. — 43. 95. snev — 55. sno — 99.
snu — 59. snyte — 86. snø, snøge — 62. 99. snøre
— 63. sokn — 79. sope — 98. sova — 47. 91. sovne
— 94. spara — 98. spekulere — 37. spenne — 56.
89. spika(nde) — 118. spil — 56. spila — 37. 97.
spilde — 57. 97. spille — 37. 97. spinne — 88. spise
— 97. spit — 56. spjeld — 57. spjerre v. — 37.
spor — 63. spuns — 58. spurlag — 73. spyrja —
47. 63. 96. spå — 99. stake — 46. stall — 53. stang
— 105. staur — 42. stava — 94. steike — 97. stela
— 47. 91. stell — 56. stig — 55. stige — 46. 85.
stikke — 56. 88. still — 57. stol — 74. stolpe —
64. stor — 108. Storden — 71. Storgaten — 36.
stova — 45 f. 69. strambrok — 36. 109. straum —
64. strev — 55. stri v. — 85. stryke — 86. strø —
99. stubb — 59. stue — 45 f. 69. stund — 40. 62.
stygg — 74. stykke — 36. 105. styrd adj. — 63. styre
— 97. stærk — 41. støl adj. — 63. større — 63.
108. størst — 74. støyta — 66. 97. stå — 63. 91.
suge — 87. sukker — 33. 58. sule m. — 59. sume
pron. — 58. 116. sumla — 58. surna — 73. svale f.
— 45. svara — 47. Svartetjern(et) — 49. svelgja —
61. sverja — 92. svepe — 45. 55. svide — 85. svin
— 74. svipa — 45. 55. svor — 60. 74. synd — 40.

60. 62. syndag — 62. synnanvind — 62. syngje — 88. synes — 84. syster — 62. syv — 69. søkka — 89 ff. søle v & f. — 63. søn — 103. søndre — 109. sørge — 40. så v. — 99. sådan — 115. såle m. — 59.

T.

Tagl — 42. 53. taka — 49. 68. 91. taket best. n. — 22. talg — 54. 61. tang f. — 105. tann — 105. tapa — 47. 98. taug — 66. taum — 64. teikna — 67. 79. tegja — 47. 96. tegl — 42. teglværk — 67. tekja v. — 98. tele m. — 46. telgje — 97. temja — 98. tett — 56. tidlig — 49. tigge — 57. 88. ting — 57. 106. tiur — 55. 57. tjern — 73. tjog — 117. tjukne — 94. tjuv — 69. tjære — 45. tola — 48. 96. tolv — 75. tomm adj. — 58. tordenen best. f. — 57. tora v. — 96. torg — 63. trapp — 53. traug — 66. tre n. — 54. tredje — 46. 57. trev n. — 55. tro v. — 100 f. troda v. — 47. 92. trokke — 94. troll — 64. tror nok — 34 f. trost — 58. tru — 99. træda — 99. trøytt — 62. trå adj. — 63. tråd — 63. tung — 58. tunga — 58. 105. tvare f. — 45. tygge — 88. tyte — 87. tømme v. — 62. tømmer — 42. 62. tønne — 62. tørst — 74. tå — 105.

U.

Ugagn — 69. ukse — 58. ula v. 75. ull — 59. undan — 50. under — 59. undran adv. — 50. ung — 108. um — 59. 64. upp, uppe — 59. 64. utas — 118.

V.

Va, vada — 99. vaken — 79. 107. vakna — 79. valen — 61. 107. vane — 46. vara — 47. varlig — 73. varm — 53. vatn — 79. ved m. — 55. vega v.

— 91. yegg — 56. vei — 67. veke f. 45. 55. vekja — 98. vekk adv. — 118. vekse — 89. vel — 37. 61. 75. 117 f. venda v. — 56. venja — 98. vera — 47. 91. verd — 61. verden f. — 61. verpe — 89. vesle — 56. 107. vest — 56. vestre — 109. veva — 91. vidde — 37. vidja — 45. 57. vika — 45. 55. vilje — 46. vill — 57. ville — 102. vind — 57. vinne — 88. vinter — 42. visa best. f. — 50. viss — 57. vit n. — 56. vita v. — 47. 55. 102. vogn — 69. vokse — 89. 94. vorta — 58. vott — 64. våge — 94. våren — 73.

Y.

Yngre — 60. yttre — 108.

Ø.

Ødelægge — 62. øks — 62. ørende — 118. øret best. n. — 22. ørret — 81. øst — 62. østre — 109. øverst — 62. 108. øvre — 108. øyra — 63.